

Diagnoza rozszerzona na potrzeby programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027

➤ Inteligentna gospodarka

- **Małopolska jest regionem o wysokim potencjale do rozwoju nowoczesnej, zasobooszczędnej gospodarki, opartej na specjalizacji i postępie technologicznym. Warunkiem inteligentnej transformacji jest wejście na ścieżkę trwałego wzrostu produktywności, co wymaga uwolnienia potencjału innowacyjnego przedsiębiorstw i administracji.** W wymiarze europejskim poziom innowacyjności wszystkich polskich regionów jest oceniany jako niski. Sektory oparte na specjalistycznej wiedzy wnoszą względnie niski wkład w całkowitą wartość dodaną, a sektory mniej zaawansowane technologicznie nadal zajmują wysoką pozycję w strukturze gospodarczej. Pomimo znacznych wysiłków na rzecz rozwoju innowacyjnej gospodarki, Polska spadła do najsłabszej grupy „wschodzących innowatorów” w Europejskim Rankingu Innowacyjności (2021).¹ W przypadku Małopolski region zaliczany jest do „umiarkowanych innowatorów”, zajmując 170 pozycję w gronie 241 regionów (spadek z miejsca 155).²
- **Na tle kraju Małopolska dysponuje wysokim potencjałem do generowania innowacji opartych na działalności badawczo-rozwojowej.** Znajduje to odzwierciedlenie we wskaźnikach odnoszących się do wielkości nakładów na działalność B+R w relacji do PKB. Po osiągnięciu przez województwo rekordowych wielkości w 2016 r., w kolejnym nastąpił spadek, by następnie w dwóch kolejnych latach zanotować wyraźny wzrost. W 2019 r. wielkość GERD/PKB w Małopolsce osiągnęła najwyższy poziom 2,23%, kolejny raz plasując region na pozycji lidera przed Mazowszem³ (przy średniej dla Polski – 1,32% oraz średniej dla UE – 2,14%). Jednocześnie pod względem intensywności prac B+R w sektorze przedsiębiorstw Małopolska znajdowała się na 2. pozycji za województwem mazowieckim ze wskaźnikiem na poziomie 1,36%. Relacja BERD/PKB była jednak niższa niż w 2018 r. oraz rekordowym 2016 r.⁴ Podobnie jak w przypadku GERD/PKB, również wskaźnik BERD/PKB był wyraźnie wyższy w dwóch województwach – małopolskim i mazowieckim. Poza tymi województwami oraz pomorskim w żadnym innym regionie kraju wskaźnik nie przekroczył wielkości 1%. W latach 2017-2019 Małopolska była na 1. miejscu wśród regionów pod względem odsetka przedsiębiorstw usługowych aktywnych innowacyjnie oraz innowacyjnych (odpowiednio 20% i 17,2%) oraz na 5. miejscu – pod względem odsetka przedsiębiorstw

¹ *European Innovation Scoreboard*, Komisja Europejska 2021

² *Regional Innovation Scoreboard*, Komisja Europejska 2021

³ Dotychczas Małopolska była jedynym regionem, któremu udało się przekroczyć poziom 2%, zaś w 2019 r. po raz pierwszy udało się to również Mazowszu.

⁴ Raport o stanie województwa – *Województwo Małopolskie 2021*, UMWM Kraków 2021; Analiza danych odnosi się jedynie do lat 2016-2019 ze względu na zmianę zaleceń metodycznych w związku z dostosowaniem ich do wytycznych zawartych w Podręczniku Frascati. Wprowadzone zmiany spowodowały, że dane za lata 2016-2019 nie są w pełni porównywalne z latami poprzednimi, przede wszystkim ze względu na różnice w grupowaniu podmiotów w sektory instytucjonalne.

przemysłowych aktywnych innowacyjnie (23,6%). Biorąc pod uwagę te dane można uznać, że średnio tylko co piąte przedsiębiorstwo w regionie jest innowacyjne. Warto jednak zauważyć, że w tym okresie odsetek przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych, które wprowadziły innowację produktową plasował Małopolskę odpowiednio na 8 i 3 miejscu.⁵

- **Wzrost napędzany innowacjami jest generowany głównie przez sektory oparte na wykorzystaniu nowych technologii i wiedzy, które mają pod tym względem przewagę nad tradycyjnymi obszarami specjalizacji regionalnej.** Interwencja polityki spójności powinna prowadzić do wzrostu udziału w strukturze gospodarki regionu nowoczesnych sektorów opartych na działalności wiedzochłonnej, a jednocześnie do wzrostu udziału działalności zaawansowanej technologicznie w sektorach uważanych za tradycyjne. Przegląd i aktualizacja celów regionalnej strategii inteligentnej specjalizacji potwierdziły potrzebę utrzymania **koncentracji na siedmiu domenach małopolskich specjalizacji**, do których zalicza się: **life science, energia zrównoważona, technologie informacyjne i komunikacyjne, chemia, produkcja metali i wyrobów metalowych oraz wyrobów z mineralnych surowców niemetalicznych, elektrotechnika i przemysł maszynowy, przemysły kreatywne i czasu wolnego.** Ich zakresy są w ostatnich latach analizowane, jednak analizy wskaźnikowe, ekonometryczne i jakościowe nie dają jednoznacznych przesłanek do rozszerzania lub zawężania bazowego katalogu. W branżach zaliczanych do regionalnych specjalizacji pracuje nieco ponad jedna czwarta ogółu zatrudnionych w regionie, a ich udział systematycznie rośnie. Wzrost dotyczy wszystkich podregionów i większości powiatów. Odsetek osób pracujących w sektorach inteligentnych specjalizacji w istotny sposób wpływa na wartość PKB na osobę. Jednocześnie odsetek nowych podmiotów w sektorach IS w pozytywny sposób wpływa na wartość PKB per capita. Dodatkowo, zidentyfikowano statystycznie istotny, pozytywny wpływ dofinansowanych ze środków UE projektów wspierających sektory inteligentnych specjalizacji na wartość PKB na osobę w małopolskich powiatach. Blisko 90% nakładów na działalność B+R w Małopolsce koncentruje się w obszarze nauk inżynieryjno-technicznych, przyrodniczych i medycznych. Jednocześnie obserwowany jest dynamiczny rozwój małych firm, szczególnie z sektora ICT i przemysłów kreatywnych oraz *life science*
- Polityka spójności pozytywnie wpływa na zwiększanie innowacyjności przedsiębiorstw, jednak doświadczenia ostatnich dwóch perspektyw finansowych wskazują, że jej interwencja wymaga ukierunkowania. Instrumenty wsparcia powinny zapewniać **kompleksowe finansowanie działalności innowacyjnej** – od etapu inkubacji, przez prace badawczo-rozwojowe, po inwestycje niezbędne do wdrożenia innowacyjnych rozwiązań w działalności gospodarczej. Instrumenty te powinny być sprofilowane odpowiednio do potrzeb przedsiębiorstw, zależnie od ich wielkości i etapu rozwoju. Instrumenty te powinny punktowo reagować na potrzeby zdiagnozowane w newralgicznych obszarach np. transfer wiedzy i komercjalizacja wyników prac B+R, a także uwzględniać potrzeby podmiotów (grup docelowych) znajdujących się w szczególnej sytuacji⁶. **Wsparcie należy koncentrować wokół sektora MŚP, ale**

⁵ Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2017-2019, Główny Urząd Statystyczny 2020

⁶ Przykładem może być relatywnie wąska grupa docelowa obejmująca MŚP z terenu 62 gmin zmarginalizowanych (regionalny obszar strategicznej interwencji). Doświadczenia w obszarze projektów B+R, wynikające z perspektywy 2014-2020, wskazują na bardzo niski poziom aktywności tej grupy w ubieganiu się o wsparcie realizacji projektów oraz skuteczności aplikowania o środki. Wdrożenie skutecznych zachęt dla tego typu trudnych grup z punktu widzenia absorpcji środków przeznaczonych na B+R i innowacje powinno obejmować uruchomienie preferencyjnych form wsparcia.

wybrane instrumenty powinny obejmować również duże przedsiębiorstwa, jako liderów łańcuchów wartości i produkcji, generujących innowacje, w które włączone są MŚP. Duże podmioty gospodarcze odgrywają także ważną rolę w regionalnym ekosystemie, poprzez stymulowanie tworzenia nowych firm innowacyjnych, w szczególności typu start-up.

- Na względnie niski poziom innowacyjności polskich regionów wpływa m.in. **niedostatecznie rozwinięta współpraca partnerów publicznych i prywatnych w obszarze B+R+I, co dotyczy szczególnie powiązań pomiędzy sektorem nauki i biznesu**. Podmioty sektora MŚP angażują się we wzajemną współpracę w o wiele mniejszym stopniu niż w większości państw członkowskich Unii⁷, zaś współpraca przedsiębiorstw z sektorem naukowo-badawczym napotyka nadal na bariery administracyjno-prawne oraz świadomościowo-kompetencyjne, którym często nie towarzyszą równoważne zachęty do realizacji wspólnych przedsięwzięć. Uruchomione w ostatnich latach działania przyczyniły się jednak do identyfikacji oraz lepszego zrozumienia potrzeb i możliwości w zakresie współpracy międzysektorowej oraz wdrożenia nowych form współpracy i transferu wiedzy. Szczególnie jest to widoczne w doświadczeniach z realizacji takich mechanizmów wsparcia jak: **bony na innowacje, regionalny model transferu wiedzy oraz wsparcie infrastruktury B+R publicznych organizacji badawczych w modelu uwzględniającym prowadzenie działalności gospodarczej**.

Małopolska jest drugim po Mazowszu regionem o najbardziej rozwiniętym potencjale naukowo-badawczym, co obrazuje wielkość nakładów wewnętrznych na działalność B+R, liczba personelu zaangażowanego w działalność B+R, czy koncentracja jednostek B+R. Wraz ze wzrostem zainteresowania przedsiębiorców prowadzeniem prac B+R, wzrasta poziom wykorzystywania przez firmy publicznej infrastruktury badawczej. W przypadku niektórych jednostek, inwestujących jednocześnie w infrastrukturę B+R, przy wykorzystaniu funduszy europejskich perspektywy 2014-2020, wzrasta w ostatnich latach udział wartości umów na prace badawcze dla otoczenia gospodarczego w łącznych przychodach publicznych organizacji badawczych. Uzupełniające inwestycje w infrastrukturę B+R powinny pozwolić na wyraźny wzrost przychodów z działalności prowadzonej przez te organizacje we współpracy z otoczeniem gospodarczym. Jednocześnie w tym obszarze nadal diagnozowane są istotne potrzeby inwestycyjne, uzasadnione zarówno koniecznością dostosowania do nowych wyzwań badawczych, dotychczas nie podjętych lub podjętych fragmentarycznie, ukierunkowanych na rozwiązanie konkretnych problemów społeczno-gospodarczych, często zakorzenionych w specyfice regionalnej, ale skalowalnych jeżeli chodzi o rezultaty badawcze (produkty biznesowe) do wymiaru krajowego i szerzej. Inwestycje te powinny wypełnić lukę w dostępie naukowców do nowoczesnej infrastruktury, której rozwój nie nadaża za postępem technologicznym i nowymi wyzwaniami badawczymi, ale również lukę rynkową, odpowiadającą na konkretne oczekiwania podmiotów prywatnych w zakresie dostępu do nowoczesnych zasobów i usług umożliwiających realizację kompleksowych procesów badawczo-wdrożeniowych we współpracy z przedsiębiorstwami i na ich zlecenie. Infrastruktura ta stanowi inny rodzajowo typ niż wielkoskalowe inwestycje krajowej mapy infrastruktury badawczej. Nie jest to infrastruktura skoncentrowana na badaniach przełomowych, ale na innowacjach praktycznie użytecznych często wprost

---

⁷ *European Innovation Scoreboard*, Komisja Europejska 2021

wynikających z oddolnego zapotrzebowania ze strony regionalnego i krajowego przemysłu oraz rozwijana na jego rzecz, jako inwestycje potwierdzone popytem gospodarczym.

Instrumenty wspierające sieciową współpracę w regionalnym systemie innowacji, poszerzone o mechanizmy wzmocnienia kompetencji i inkubowania innowacji, ukierunkowane na podnoszenie gotowości technologicznej prac B+R wypracowywanych w publicznych organizacjach badawczych oraz usprawnienie transferu wiedzy i komercjalizacji wyników badań należy kontynuować i rozwijać – równoległe do działań systemowych, ukierunkowanych na wprowadzenie ulg i zachęt dla działalności innowacyjnej.

- Pomimo postępów osiągniętych w dziedzinie równouprawnienia płci w badaniach naukowych i innowacjach, nadal potrzebna jest lepsza realizacja celów UE w zakresie równości płci, w szczególności takich jak: zwiększenie udziału kobiet w projektach badawczych i innowacyjnych oraz rozszerzenie polityki równości płci na skrzyżowaniach z innymi potencjalnymi przyczynami dyskryminacji, takie jak pochodzenie etniczne, niepełnosprawność i orientacja seksualna. Przedsiębiorczość w dziedzinach zorientowanych technologicznie to obszar rynku pracy, w którym kobiety są znacząco niedoreprezentowane. W Małopolsce – wg danych za 2019 r. spośród 22,6 tys. badaczy 33,3% stanowiły kobiety.⁸ Zarówno na poziomie europejskim, jak i krajowym, kobiety-naukowcy stanowiły mniejszy udział populacji aktywnej ekonomicznie w porównaniu do badaczy mężczyzn.
- Wśród najważniejszych potrzeb wynikających z doświadczeń perspektywy regionalnej 2014-2020 w obszarze B+R+I wskazać należy przede wszystkim na **komplementarność instrumentów wsparcia przedsiębiorstw, obejmujących wszystkie etapy tworzenia i wprowadzania innowacji na rynek, począwszy od badań przemysłowych, aż po wdrożenie**. Podobnie jak w perspektywie 2014-2020 ważnym elementem będzie także zapewnienie synergii pomiędzy wsparciem oferowanym przedsiębiorcom na poziomie regionalnym oraz instrumentami krajowymi i europejskimi. Z tego względu, w zakresie w jakim będzie to możliwe, **podobne typy instrumentów, adresowane do tych samych grup przedsiębiorstw – powinny być wdrażane w oparciu o zbliżone kryteria oraz standardy**, niezależnie od instytucji udzielającej wsparcia. Zasadnicze znaczenie dla projektowania interwencji w obszarze B+R+I na kolejną perspektywę ma również jednoznacznie potwierdzony w doświadczeniach wniosek, zgodnie z którym poziom rozwoju oraz potrzeby małopolskich przedsiębiorstw nie uzasadniają otwarcia się w tym obszarze na wsparcie w formie instrumentów finansowych. **Utrzymanie formy dotacyjnej jest warunkiem skutecznego mobilizowania przedsiębiorstw do podejmowania i rozwijania działalności badawczej i innowacyjnej**, co jest także istotne dla niwelowania skutków kryzysu wywołanego pandemią COVID-19.
- W polskiej gospodarce utrzymuje się wysoki rozwój przedsiębiorczości. W Małopolsce na koniec 2020 r. liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych wyniosła 426,3 tys. Stanowi to 9,14% wszystkich podmiotów zarejestrowanych w Polsce. Tym samym, ze względu na liczbę zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, Małopolska znajduje się na 4. miejscu wśród wszystkich województw.⁹

⁸ Raport o stanie województwa – *Województwo Małopolskie 2021*, UMWM Kraków 2021

⁹ Tamże

- Wskaźnik przedsiębiorczości, czyli liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2020 r. dla Małopolski wzrósł o 4% w porównaniu z wynikiem z 2019 r. Wartość wskaźnika na poziomie 206,4 pozwoliła utrzymać 6. miejsce za województwem mazowieckim, zachodniopomorskim, dolnośląskim, pomorskim oraz wielkopolskim. Była także wyższa od średniej krajowej, która wyniosła 202,5.¹⁰
- Przedsiębiorczość była bardzo zróżnicowana terytorialnie. Wartości wskaźnika dla powiatów nadal dzielą Małopolskę na strefę wschodnią, w której notuje się niższe wartości, i zachodnią. Najwyższą wartość wskaźnika w 2020 r. odnotowano w Krakowie z kolei najniższą koncentrację przedsiębiorczości w powiatach: dąbrowskim, tarnowskim gorlickim.¹¹
- Analizując liczbę przedsiębiorstw pod względem ich klas wielkości w zależności od liczby zatrudnionych pracowników można stwierdzić, że w Małopolsce niezmiennie silną dominację utrzymują mikroprzedsiębiorstwa z liczbą pracowników wynoszącą do 9 osób. Ich liczba w 2020 r. po raz pierwszy przekroczyła 400 tys., osiągając 411,7 tys. (w 2019 r. było ich 395 tys.). Na drugim miejscu pod względem liczności znajdują się tzw. małe podmioty gospodarcze (12 tys. w 2020 r.). Ich liczba w porównaniu do 2019 roku minimalnie spadła. W dalszej kolejności z wynikiem 2,2 tys. w 2020 r. plasują się przedsiębiorstwa średnie, których liczba utrzymuje się na stabilnym poziomie. Najmniejszy udział, podobnie jak w latach poprzednich, stanowią duże podmioty gospodarcze – 338 przedsiębiorstw.¹²
- Jednym z wyzwań stojących przed najmniejszymi podmiotami jest dostęp do finansowania rozwoju, a dla całego sektora MŚP uzyskanie przewagi na konkurencyjnym rynku krajowym oraz ekspansja międzynarodowa. Jak wynika z raportu dotyczącego wdrażania IF w programie regionalnym 2014-2020¹³ do najważniejszych przyczyn uniemożliwiających skorzystanie z finansowania zewnętrznego należy niska ocena zdolności kredytowej firmy, branża, w której dany podmiot działa oraz brak wystarczających zabezpieczeń. Najczęściej z odmową w udzielaniu pożyczki spotykały się mikroprzedsiębiorstwa. Jednocześnie zdecydowanie częściej o finansowanie zewnętrzne aplikują przedsiębiorstwa średnie i małe, niż mikroprzedsiębiorstwa. Pomimo, że finansowanie MŚP często jest ograniczone, to właśnie ten sektor przedsiębiorstw jest dużym pracodawcą. Wg danych raportu o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce¹⁴ w sektorze MSP pracuje blisko 7 mln osób, z czego 4,1 mln w mikrofirmach. Ograniczone środki dla MŚP oznaczają zatem nie tylko niższą liczbę inwestycji, ale również negatywnie przekładają się na rynek pracy. Dodatkowo od momentu wybuchu pandemii COVID-19 następuje znaczące zaostrzenie kryteriów udzielania kredytów, w szczególności zaś związanych z wielkością i jakością wymaganych zabezpieczeń.
- Jednocześnie należy zauważyć, że struktura małopolskich przedsiębiorstw z dominującym sektorem MŚP nie sprzyja wzrostowi ich innowacyjności. Istnieje ciągle stosunkowo niewielka liczba średnich i dużych firm o potencjale innowacyjnym oraz

¹⁰ Raport. Rynek pracy w Małopolsce 2020 – Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie

¹¹ Tamże

¹² Raport o stanie województwa – Województwo Małopolskie 2021, UMWM Kraków 2021

¹³ Ewaluacja efektów wdrażania zwrotnych instrumentów finansowych realizowanych w ramach RPO WM 2014-2020 wraz z analizą ex- ante dla perspektywy finansowej 2021-2027

¹⁴ Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2021

zasobach wystarczających, by realnie konkurować na rynkach zagranicznych i włączyć się w międzynarodowe łańcuchy dostaw. Powyższe wskazuje na potrzebę interwencji prowadzącej do wzrostu dostępności źródeł finansowania przedsiębiorców w celu wspomaganie rozwoju kolejnych etapów dojrzałości gospodarczej przedsiębiorstw.

- **Podniesienie poziomu innowacyjności i produktywności małopolskich przedsiębiorstw jest strategicznym wyzwaniem z punktu widzenia wzmocnienia pozycji konkurencyjnej regionu.** W tym celu powinny być wdrażane działania polegające na poprawie warunków dla prowadzenia działalności o charakterze innowacyjnym. Przedsięwzięcia charakteryzujące się innowacyjnymi rozwiązaniami, tworzone w celu wykreowania nowego produktu bądź usługi w warunkach ryzykownych są domeną startupów. Polskie startupy koncentrują się wokół największych miast. Kraków wraz z Warszawą i Wrocławiem jest w czołówce miast jeśli chodzi o lokalizację startupów. Silna pozycja Krakowa na tle innych dużych miast wynika przede wszystkim z tego, że to właśnie tu działają najskuteczniejsi mentorzy, organizacje wsparcia ekosystemu start-upów, które wpięte są w globalną startupową przedsiębiorczość. Firmy z Krakowa w największym stopniu koncentrują się na rozwoju oprogramowania w zakresie big data, Internet rzeczy, analityka. Mimo wzrastającej aktywności podmiotów finansujących działalność przedsiębiorców, ponad 70% startupów korzysta z własnych zasobów finansowych¹⁵. Część z nich jednak, oprócz inwestowania własnych funduszy, pozyskuje je również ze źródeł zewnętrznych. Najlepsze startupy przyciągają kapitał ze wszystkich źródeł, natomiast te niedojrzałe mają trudności z pozyskaniem jakiegokolwiek kapitału.

Inwestorzy prywatni wspierają startupy, które są na wyższym poziomie rozwoju. Eksperti (często przedstawiciele funduszy) wskazują też, że częstym błędem jaki popełniają startupy, jest chęć zbyt szybkiego pozyskania inwestora, podczas gdy w pierwszej kolejności firma powinna samodzielnie zbudować podstawy biznesu, nabrać doświadczenia, a do funduszy iść trochę później i szukać tam przede wszystkim większego doświadczenia biznesowego. To pokazuje więc, że środki od inwestorów nie są dedykowane firmom, które są na początku drogi i dopiero pracują nad swoimi projektami. Wsparcie dla startupów proponowane w ramach programu regionalnego ma wypełnić lukę, którą cały czas dostrzegamy na rynku – brak dostatecznej oferty dla firm będących na początku drogi biznesowej, które dopiero pracują nad swoimi produktami czy usługami.

- Wyzwaniem pozostaje również wspieranie wdrażania technologii cyfrowych, automatyzacja i robotyzacja przedsiębiorstw – w ramach spójnej interwencji służącej stymulowaniu wzrostu i konkurencyjności sektora MŚP. Działalność przedsiębiorstw to najlepsze pole do wykorzystania potencjału informacji i technologii informacyjnych. Każdy element, struktura i proces działalności gospodarczej mogą zostać zanalizowane celem optymalizacji, a następnie – zdigitalizowane. Małopolska jest regionem o wysokiej koncentracji firm z branży ICT. Zajmuje 2. miejsce wśród województw o najwyższym wskaźniku zatrudnienia w sektorze ICT¹⁶. Dobrym gruntem jest postępująca z roku na rok informatyzacja społeczeństwa oraz zapotrzebowanie ze strony firm na rozwiązania ICT wywołane przez pandemię COVID-19. Problemem jest natomiast, jak w całej branży – niedobór wykwalifikowanych pracowników. W Polsce deficyt specjalistów w branży IT jest

---

¹⁵ *Startup Poland, Raport.Polskie Startupy 2021*

¹⁶ Ośrodek dialogu i analiz THINKTANK, *Wyzwania i szanse rozwojowe małopolskich MŚP na rynku krajowym*

szacowany na 50 tys. osób. Na tle Unii Europejskiej poziom cyfryzacji przedsiębiorstw jest niski. W obszarze integracji technologii cyfrowej w działalności przedsiębiorstw, Polska zajmuje 24. miejsce wśród krajów UE. 52% polskich MŚP osiągnęło co najmniej podstawowy poziom wskaźnika wykorzystania technologii cyfrowych, co stanowi wynik poniżej średniej dla UE wynoszącej 60%. Polskie przedsiębiorstwa powoli kontynuowały wykorzystywanie możliwości oferowanych przez technologie cyfrowe, angażując się w handel elektroniczny – 13% MŚP prowadziło sprzedaż internetową, a 5% sprzedaż transgraniczną do innych krajów UE. Odsetek przedsiębiorstw wykorzystujących w swojej działalności roboty w Polsce był niższy niż średnia UE. W 2019 r. roboty w swej działalności wykorzystywało 7,5% przedsiębiorstw w Polsce. W Małopolsce wykorzystanie robotów jest równie niskie (6,6% firm).¹⁷

- **Jednym z ważniejszych wyzwań dla regionalnej gospodarki jest zwiększenie skali zagranicznej wymiany handlowej.** Od 2010 r. wartość małopolskiego eksportu systematycznie rosła. Regularne wzrosty eksportu w kolejnych latach doprowadziły do osiągnięcia wyniku przeszło 10 mln euro w 2019 r., plasując Małopolskę na 6. miejscu rankingu polskich regionów pod względem wartości eksportu. Miarą obrazującą wkład województwa do ogólnokrajowej wymiany handlowej jest wskaźnik kontrybucji, czyli udziału w ogóle importu i eksportu kraju. Dla Małopolski wskaźniki kontrybucji uległy nieznacznym spadkom. W przypadku eksportu Małopolska opowiada za 4,4% wartości wysyłanych towarów w 2019 r. Za spadek udziału Małopolski odpowiada m.in. fakt, że wskaźniki dynamiki wzrostu eksportu i importu w Małopolsce były nieco niższe niż ogólnie dla kraju. Dynamika wartości eksportu Polski rok (2019) do roku (2018) ukształtowała się na poziomie 6,7%, co oznacza lekki spadek względem 2018 r., kiedy wskaźnik ten osiągnął wartość 8,2%.¹⁸
- W zestawieniu 10 najważniejszych handlowych partnerów województwa małopolskiego znajdują się tylko kraje należące do UE. Rynek tzw. starej UE jest i pozostanie, podstawowym rynkiem zbytu dla małopolskiego eksportu, **jednak potencjał firm w zakresie ekspansji na tym kierunku w pewnym stopniu się wyczerpuje, a jego wzrost jest warunkowany radykalnym podniesieniem konkurencyjności oferty eksportowej związanej z koniecznością wdrażania najnowocześniejszych technologii i innowacyjnych w skali międzynarodowej produktów.** Ważnym czynnikiem wsparcia eksportu na tym kierunku musi być inwestowanie w działalność B+R oraz wchodzenie w układy kooperacyjne z przedsiębiorstwami rodzimymi z tych rynków, w celu przezwyciężania barier technologicznych, jak i barier handlowych, w szczególności pozataryfowych. **Ze względu na ciągle słabą jeszcze pozycję eksportową Małopolski w stosunku do jej potencjału ekonomicznego, rzadkie wykorzystanie zaawansowanych form ekspansji na rynki zagraniczne – jak chociażby posiadanie własnych placówek handlowych za granicą, niski poziom współpracy pomiędzy firmami eksporterami, brak wymiany doświadczeń o rynkach docelowych niezbędne jest podjęcie interwencji w celu zwiększenia umiędzynarodowienia małopolskich MŚP.**¹⁹
- Jednocześnie należy wskazać pozytywny wpływ zwiększenia umiędzynarodowienia małopolskich MŚP. Wartość projektów z zakresu internacjonalizacji przedsiębiorstw

¹⁷ Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego (DESI) na 2021 r.

¹⁸ Małopolski Ośrodek Badań Regionalnych, *Badanie. Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce w 2019*

¹⁹ Tamże

wyniosła ok 213 mln zł. Z doświadczeń wynikających z wdrażania programu w perspektywie finansowej 2014-2020 wynika duży popyt na dotacje na umiędzynarodowienie MSP. W każdym z zakończonych naborów wartość wnioskowanego dofinansowania przekraczała wartość alokacji na nabór. W naborach zastosowano rozwiązania mające na celu uproszczenie przygotowania wniosku o dofinansowanie, jak i rozliczania projektów m.in. stawki jednostkowe, co cieszyło się dużą aprobatą beneficjentów. Działanie przyczyniło się do wsparcia wielokrotnie większej liczby firm niż przewidywano. Kluczowym dla powodzenia był wysoki stopień dopasowania zakresu wsparcia do potrzeb małopolskich MSP.

- Istotnym elementem budowania potencjału gospodarczego regionu jest tworzenie przestrzeni przystosowanych do lokowania firm przez przedsiębiorców. Samorządy starają się pozyskiwać inwestorów w aktywny sposób, tworząc strefy aktywności gospodarczej. W Małopolsce są 54 strefy aktywności gospodarczej (SAG) zlokalizowane w 42 gminach, a planowane jest utworzenie kolejnych. Problemem pozostaje jednak brak dużych terenów inwestycyjnych, możliwych do szybkiej sprzedaży inwestorowi. Wynika to z dużego rozdrobnienia nieruchomości oraz nieuregulowanych stanów prawnych. Z badania przeprowadzonego wśród małopolskich gmin wynika duże zainteresowanie ze strony JST realizacją takich projektów 66% z 169 ankietowanych gmin nie posiada obszaru gdzie mogły by się lokować przedsiębiorstwa, a 34% tj. 57 gmin ankietowanych gmin widzi potrzebę utworzenia nowej/rozszerzenia istniejącej strefy.
- W konsekwencji pandemii COVID-19 pojawiły się nowe wyzwania związane z **koniecznością odbudowy gospodarki oraz zwiększania jej odporności na kryzysy globalne**. W obliczu dużej niepewności przedsiębiorstwom trudniej podejmuje się decyzje o nowych inwestycjach. Z badania przeprowadzonego przez Krajowy Rejestr Długów w sektorze MŚP²⁰ wynika, że 2/3 firm w Polsce musiało w czasie trwania pandemii COVID-19 ograniczyć lub odłożyć wydatki bądź inwestycje. Najczęściej przedsiębiorcy rezygnowali lub odsuwali w czasie: zwiększanie zatrudnienia (27%), nakłady na szkolenia (20%) oraz inwestycje w innowacje (18%). Branże, które szczególnie odczuły ograniczenia związane z pandemią COVID-19, a stanowią ważną część regionalnej gospodarki to: turystyka, gastronomia, branża eventowa oraz transport. Natomiast branża IT okazała się jedną z najbardziej odpornych na załamanie gospodarcze. W trakcie walki z pandemią branża ta zanotowała silny wzrost zapotrzebowania ze strony firm na rozwiązania umożliwiające pracę zdalną. Wzrosła też ilość przetwarzanych danych, wykorzystanie aplikacji mobilnych i wspierających e-commerce a także popyt na elektroniczną rozrywkę.
- Polityka spójności ma pozytywny wpływ na rozwój przedsiębiorstw. W perspektywie 2014-2020 na budowanie i wzmacnianie pozycji konkurencyjnej sektora małopolskich MŚP w ramach 3 osi priorytetowej RPO WM udzielano wsparcia w postaci dotacji, instrumentów finansowych i wsparcia niefinansowego w wysokości ogółem 1 516 mld zł, w tym niemal 972 mln zł wkładu UE. Wsparciem tym objętych zostało ponad 11 600 podmiotów w blisko 420 projektach (z czego ponad 8 000 podmiotów otrzymało wsparcie w związku z pandemią COVID-19). Łączna wartość dotacji wyniosła prawie 260 mln zł, co pozwoliło na realizację inwestycji wartych około 729 mln zł (po uwzględnieniu wkładu własnego beneficjentów). W perspektywie finansowej 2014-2020 wsparcie

---

²⁰ Krajowy Rejestr Długów, badanie „Jak pandemia zmieniła biznes”

niefinansowe ze środków UE otrzymało 2 485 przedsiębiorstw. W ramach wsparcia w formie instrumentów finansowych udzielono 1680 pożyczek na łączną kwotę 285 mln zł²¹.

- Na pozytywne efekty w zakresie wzrostu konkurencyjności wskazują sami przedsiębiorcy w przeprowadzonych badaniach. Wymieniają oni: zwiększenie mocy produkcyjnych, zwiększenie sprzedaży, stworzenie nowych miejsc pracy. Przede wszystkim jednak dla beneficjentów projektów istotna jest możliwość nadążania za zmieniającym się i coraz bardziej wymagającym rynkiem. Dofinansowanie było też szansą dla części MŚP do konkurowania z dużymi przedsiębiorstwami dzięki wyższej specjalizacji swoich produktów, poprawie efektywności produkcyjnej oraz postawieniu na wysoką jakość wytwarzanych produktów i usług. Zainteresowanie firm ubieganiem się o wsparcie w ramach instrumentu dotyczącego wdrożeń wyników prac B+R było bardzo wysokie, a instrument wsparcia należy ocenić jako adekwatny. W każdym z zakończonych naborów wartość wnioskowanego dofinansowania przekraczała wartość alokacji na nabór.
- Jednocześnie przeprowadzone badania ewaluacyjne z wdrażania środków UE potwierdzają jednoznacznie, że okres nasycenia kapitałowego w regionalnych firmach jeszcze nie minął. Największą potrzebą przedsiębiorców wciąż jest kapitał inwestycyjny, a uczynienie specjalizacji gospodarczych województw „inteligentnymi” wymaga dalszego wdrażania innowacyjnych rozwiązań opartych na wynikach prac B+R, do których rynek przedsiębiorstw cały czas dojrzeva. Konieczne będzie dalsze wspieranie działań ukierunkowanych na cyfrową i zieloną transformację gospodarki – co znacznie zmniejszy presję antropogeniczną systemu gospodarczego na środowisko naturalne, a także zwiększenie podaży i wykorzystania nowych rozwiązań usprawniających procesy gospodarcze. Istotne będzie też podejmowanie działań uwzględniających aspekt ochrony i promocji przedsiębiorczości, także poprzez inwestowanie w nowe kompetencje i umiejętności.
- Nowoczesna gospodarka oparta na cyfrowych technologiach informacyjno – komunikacyjnych jest niezbędnym elementem wzrostu ekonomicznego i podnoszenia atrakcyjności regionu. W dobie rewolucji cyfrowej oraz konieczności tworzenia konkurencyjnych rynków, e-usługi z zakresu administracji publicznej, ochrony zdrowia, czy kultury odgrywają kluczową rolę.
- W raporcie Komisji Europejskiej z 2020 r. o postępie cyfrowym EU DESI, Polska zajmuje 23 miejsce w UE. W 2019 r. zajmowała 25 miejsce, a w 2018 r. 23 miejsce, natomiast w kategorii „Cyfrowe usługi publiczne” w latach 2018-2020 Polska zajmowała miejsce 20²². Są to nadal wartości poniżej średniej.
- Według danych GUS²³, w ostatnich latach w Małopolsce nastąpił znaczny wzrost cyfryzacji usług administracji rządowej i samorządowej: w 2020 r. usługi przez Internet udostępniała większość jednostek administracji publicznej, w tym wszystkie małopolskie urzędy powiatowe, gminy miejskie i miejsko-wiejskie oraz znaczna część gmin wiejskich. 99,9% jednostek korzystało z dostępu do Internetu za pomocą stałego łącza w technologii DSL, a zdalny dostęp do zasobów jednostki umożliwiało 95,5% urzędów²⁴. W 2019 r. osoby korzystające w ciągu ostatnich 12 miesięcy z usług administracji

---

²¹ Dane monitoringowe IZ RPO WM 2014-2020

²² Tamże,

²³ GUS: Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w jednostkach administracji publicznej w 2020r

²⁴ Tamże,

publicznej przez Internet stanowiły ponad 40% populacji osób w wieku 16-74 lata²⁵; odsetek osób pobierających formularze wzrósł w skali roku o 2,5 p. proc., a wysyłających – o 6,8 p. proc²⁶. Nadal jednak istnieje konieczność usprawnienia tej gałęzi gospodarki ze względu na stosunkowo niski (w porównaniu ze średnią europejską) odsetek małopolskich urzędów posiadających politykę lub strategię na rzecz otwartych danych, który wciąż nie przekracza 10%.

- Wyzwaniem pozostaje kwestia cyberbezpieczeństwa oraz właściwego dostosowania stron internetowych do obowiązujących wymogów prawnych. Na 180 sprawdzonych²⁷ stron prowadzonych przez małopolskie gminy, w 58% przypadków stopień zabezpieczeń wymaga podjęcia dalszych kroków celem eliminacji potencjalnych zagrożeń, co poza bezpośrednimi korzyściami dla urzędów pozwoli zwiększyć zaufanie do usług e-administracji. Na wzmiankę zasługują inicjatywy mające na celu znaczące podniesienie standardu obsługi klienta w zakresie e-administracji, ponadto badania wskazują, iż ponad 90% małopolskich JST dostrzega dalszą potrzebę realizacji w ich jednostkach przedsięwzięć polegających na uruchomieniu e-usług dla klientów. Większość JST chce też wdrażać e-usługi w podległych im jednostkach i instytucjach. Najczęściej wskazywanym obszarem uruchamiania e-usług były podatki i opłaty lokalne (55%), ochrona środowiska (36%), geodezja i kartografia (31%) oraz drogownictwo i transport (30%)²⁸.
- W Małopolsce w ramach RPO 2014-20 prowadzono prace z zakresu cyfryzacji danych z zasobu geodezyjnego i kartograficznego – projekty stanowiły odpowiedź na problem funkcjonowania danych w postaci analogowej (lub niedostosowania danych funkcjonujących w postaci cyfrowej do obowiązujących przepisów prawa – modeli pojęciowych odnoszących się do poszczególnych baz danych przestrzennych²⁹). Biorąc pod uwagę przepisy prawa oraz duże zainteresowanie odbiorców, takie działania powinny być kontynuowane aż do utworzenia możliwie najbardziej kompletnej obszarowo bazy danych.
- Istnieje konieczność dalszego wprowadzania i popularyzacji rozwiązań z zakresu szeroko pojętej e-zdrowia. Zasadne jest podejmowanie takich działań, które przyczynią się do stworzenia spójnego systemu zdrowia cyfrowego, umożliwiającego dalsze upodmiotowienie i angażowanie pacjenta, koncentrację na grupach szczególnie narażonych oraz zwiększą wydajność i efektywność sektora ochrony zdrowia w pełnej interoperacyjności i komplementarności z systemami krajowymi.
- Dalsza cyfryzacja jest niezwykle istotna zarówno dla zwiększenia efektywności udzielania świadczeń zdrowotnych, poprawy funkcjonowania podmiotów leczniczych a także zapewnienia pacjentowi możliwie jak najlepszej opieki. Z ogólnopolskiego badania podmiotów leczniczych przeprowadzonego przez Centrum e-Zdrowia w 2021 r. wynika, że około jedna trzecia placówek podstawowej opieki zdrowotnej (32%) i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej (35%) nie posiada jeszcze systemów teleinformatycznych pozwalających na tworzenie i udostępnianie Elektronicznej Dokumentacji Medycznej. W

---

²⁵ GUS: *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce w 2019 r.*

²⁶ *Tamże*

²⁷ Badanie własne w dniach 1.07-31.07.2021r., przeprowadzone na potrzeby poniższej diagnozy.

²⁸ LB&E, Ewaluacja wpływu projektów wspartych w ramach 2 osi RPO WM 2014-2020 na rozwój i wykorzystanie e-usług w województwie małopolskim, wrzesień 2021r.

²⁹ np. EGIB (*Ewidencja gruntów i budynków*), GESUT (*Geodezyjna ewidencja sieci uzbrojenia terenu*) czy BDOT (*Baza danych obiektów topograficznych*)

województwie małopolskim, komplementarna z systemem krajowym regionalna platforma e-zdrowia wdrażana jest w ramach projektu Małopolski System Informacji Medycznej (MSIM) jako system wymiany dokumentacji medycznej pomiędzy podmiotami leczniczymi Małopolski za pośrednictwem platformy regionalnej, z naciskiem na pełną interoperacyjność z systemami krajowymi. Rozwiązania techniczno-organizacyjne przyjęte w MSIM, polegające m.in. na tworzeniu repozytoriów lokalnych pozwolą na pełną elastyczność w wymianie danych.³⁰

- Na tle kraju, Małopolska dysponuje jednymi z największych zasobów szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego. Digitalizacja i cyfrowe zabezpieczenie dotychczasowych zbiorów kultury jest uznawana za istotny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego, ponieważ tradycyjne zbiory są dostępne dla znacznie węższego grona odbiorców w porównaniu do zasobów zdigitalizowanych, z których mogą korzystać wszyscy zainteresowani³¹, a to bezpośrednio przekłada się na wyrównywanie szans w dostępie do treści kulturowych. Wysokość bariery ekonomicznej dostępu do tradycyjnej kultury obrazują dane GUS, wg których z wyjścia do teatru, opery lub na koncert w 2020 r. zrezygnowało z powodów finansowych aż 39,4% Polaków (dla Małopolski ten odsetek jest jeszcze wyższy i wynosi 50%³²).

Z badania *Ewaluacja wpływu projektów wspartych w ramach 2 osi RPO WM 2014-2020 na rozwój i wykorzystanie e-usług w województwie małopolskim* wynika, że choć środki na cyfryzację obiektów kulturalnych są dostępne także ze źródeł krajowych, na tle tych możliwości jedynie program RPO WM 2014-2020 zaoferował istotne wsparcie w zakresie wyposażenia w infrastrukturę informatyczną (np. pozwalając stworzyć stacjonarne i mobilne pracownie cyfryzacji). W/w badanie³³ wykazało również, że zasoby instytucji kulturalnych są wykorzystywane nie tylko przez zwiedzających muzea, ale także m.in. do pracy naukowej. Korzystne okazało się stworzenie możliwości udostępniania części zbiorów dotychczas nieudostępnianych publicznie (np. magazynowanych lub znajdujących się w prywatnych, zamkniętych kolekcjach); a w przypadku unikalnych instytucji, cyfryzacja zasobów umożliwiła znacznie większy zasięg odbioru i znaczne zwiększenie efektywności (liczby) świadczonych przez nie usług.

Dotychczas Internet w jednostkach kultury traktowany był głównie jako przestrzeń dla działań promocyjnych i przekazywania informacji. Tymczasem dla wielu instytucji ma szansę być ważnym źródłem innowacji, szansą rozwoju nowych kompetencji, eksperymentowania z formami, organizowania repozytoriów cyfrowych, dalszego digitalizowania zbiorów, a także tworzenia specjalistycznych służb ds. produkcji audiowizualnej. Dodatkowo rozwija się gwałtownie rynek wydarzeń hybrydowych, oferujących odbiorcom niedostępne wcześniej funkcje, takie jak np. koncerty w wirtualnych salach koncertowych second life, wirtualne uniwersytety i teatry³⁴. W

³⁰ LB&E, *Ewaluacja wpływu projektów wspartych w ramach 2 osi RPO WM 2014-2020 na rozwój i wykorzystanie e-usług w województwie małopolskim*, wrzesień 2021r.

³¹ W. Kowalik, J. Komusińska, J. Strycharz, Ł. Maźnica „*Udostępnianie zdigitalizowanych zasobów kultury w internecie. Użyteczność - dostępność – praktyki*”, Projekt Cyfrowa kultura dla obywateli, 2016, http://ekultura.org/wp-content/uploads/2016/02/raport_UX.pdf, dostęp: 20.09.2021 r.

³² Jacek Rosa, artykuł <https://300gospodarka.pl/news/40-polakow-wciaz-zyje-ponizej-granicy-godnego-zycia-nie-gloduja-ale-nie-stac-ich-na-kulture-i-utrzymywanie-wiezi-rodzinnych>, dostęp 21.07.2021r.

³³ LB&E, *Ewaluacja wpływu projektów wspartych w ramach 2 osi RPO WM 2014-2020 na rozwój i wykorzystanie e-usług w województwie małopolskim*, wrzesień 2021r.

³⁴ *Raport Kultura. Pierwsza do zamknięcia ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii Covid – 19*, opracowanie zbiorcze, Fundacja GAP, Open Eyes Summit Economy 2020

kontekście przytoczonych przykładów zasadnym jest zatem dalsze działanie w zakresie digitalizacji i cyfryzacji kultury oraz wsparcie rozwoju kulturowych platform cyfrowych.

Najważniejsze wyzwania rozwojowe związane z transformacją w kierunku nowoczesnej gospodarki dotyczą osiągania masy krytycznej zasobów niezbędnych dla trwałego wzrostu produktywności, poprzez:

- skuteczne stymulowanie popytu na badania i innowacje w sektorze przedsiębiorstw, także we współpracy z innymi podmiotami, w tym usprawnienie transferu wiedzy,
- wzmacnianie czynników warunkujących konkurencyjność sektora MŚP oraz uwalniających jego potencjał rozwojowy,
- rozwój i upowszechnianie e-administracji i e-zdrowia oraz poszerzenie dostępu do cyfrowych zasobów zapewniających możliwość czerpania rzeczywistych korzyści społecznych i gospodarczych z cyfryzacji.

➤ **Środowisko i energetyka**

- Małopolska zajmuje 11. pozycję w kraju pod względem udziału OZE w produkcji energii elektrycznej, tj. 10,6%, czyli 545 GWh (2019 r., GUS). W produkcji energii elektrycznej największy udział mają elektrownie wodne (78%) i panele fotowoltaiczne (10%), natomiast ciepła – spalarnie odpadów (40%), kolektory słoneczne (23%) i instalacje geotermalne (20%). Szacuje się, że w regionie funkcjonuje ok. 11,5 tys. instalacji OZE do produkcji energii elektrycznej (o mocy 270 MW) i 23,6 tys. do produkcji ciepła i ciepłej wody użytkowej (o mocy 330 MW) (Regionalny Plan Działań na rzecz Klimatu i Energii, dane 2020 r.).
- W ostatnich latach nastąpił istotny rozwój energetyki rozproszonej, w tym wzrosło zainteresowanie tworzeniem klastrów energii. Przykładem są klastry, które uzyskały Certyfikat Pilotażowego Klastra Energii, w tym 8 z Małopolski.
- W 2019 roku w większości stref województwa wystąpiły przekroczenia poziomu dopuszczalnego PM10, natomiast w przypadku PM2,5 odnotowano przekroczenie w Aglomeracji Krakowskiej i strefie małopolskiej. Przekroczenia poziomu docelowego benzo(a)pirenu są we wszystkich strefach, natomiast w Aglomeracji Krakowskiej został również przekroczony poziom dopuszczalny dwutlenku azotu (GIOŚ, 2019 r.).
- Głównym czynnikiem, mającym wpływ na jakość powietrza, jest emisja pochodząca z sektora komunalno-bytowego. W strukturze zanieczyszczeń odpowiada ona odpowiednio za około: 77% emisji PM10, 88% emisji PM2,5, 97% emisji B(a)P oraz 14% emisji NOx. Kolejnym ze źródeł emisji, uwidaczniającym się zwłaszcza w dużych miastach i aglomeracjach, jest transport, odpowiadający w skali województwa za około: 5% emisji PM10, 4% emisji PM2,5 oraz 44% emisji NOx (Program Ochrony Powietrza dla województwa Małopolskiego).
- Poprawa efektywności energetycznej budynków stanowi istotny element ograniczania zanieczyszczeń pochodzących z ogrzewania zarówno indywidualnego jak i zbiorowego. W przypadku budynków ogrzewanych indywidualnie termomodernizacja bezpośrednio wpływa na redukcję emisji proporcjonalnie do spadku zużycia ciepła. Biorąc pod uwagę

fakt, iż budynki odpowiadają za ok. 40% zużycia energii są potencjalnie istotnym źródłem w ramach oszczędności energii.

- Małopolska jest regionem o wysokim stopniu zagrożenia powodzią, które wynika przede wszystkim z warunków naturalnych, w tym niskiej retencji powierzchniowej i szybkiego spływu wód, co jest efektem dużych spadków charakterystycznych dla urozmaiconej rzeźby Karpat. Obszar górnej Wisły charakteryzuje się znaczną zmiennością przepływów oraz dużym zróżnicowaniem w zakresie stopnia zagrożenia powodziowego. Z uwagi na ekspozycję występują tu jedne z najwyższych sum opadów, w tym maksymalne sumy w obrębie Tatr. W sezonie letnim częste są lokalne opady nawalne, skutkujące błyskawicznymi wezbraniami lokalnymi.
- Tereny województwa są obszarem wyjątkowo podatnym na ruchy masowe. Zagrożenie dotyczy przede wszystkim górskiej części Karpat, lecz zjawisko to odnotowywane jest również na obszarze zapadliska karpackiego i na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Aktualnie szacuje się nawet 50 000-60 000 osuwisk w polskich Karpatach (to 95% wszystkich osuwisk w Polsce).
- Województwo charakteryzuje się małymi zasobami eksploatacyjnymi wód podziemnych (648 mln m³) i nierównomiernym rozmieszczeniem przestrzennym ich zbiorników, z czego wynikają deficyty tych wód. Dodatkowo Małopolska jest regionem o jednym z najwyższych poborów wody (5. miejsce w kraju). Stąd też, bardzo ważna dla regionu jest ochrona wód zlewni, szczególnie powyżej ujęć wody pitnej.
- Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej wzrósł nieznacznie i jest to nadal poziom niezadowalający (63,9% w 2019 r.). Małopolska jest na 14. miejscu. Dodatkowo występuje duże zróżnicowanie pomiędzy tym poziomem w miastach – 88,8% i na wsiach – 40,8%.
- Zgodnie z zapisami projektu VI aktualizacji KPOŚK w Małopolsce jest 105 aglomeracji pomiędzy 2-10 tys. RLM, w tym 89 nie spełnia wymogów dyrektywy ściekowej. W 63 aglomeracjach planowane są inwestycje w kanalizację sanitarną a w 37 z nich inwestycje w oczyszczalnie ścieków. W odniesieniu do aglomeracji pomiędzy 10-15 tys. RLM na 12 aglomeracji tylko 1 spełnia wymogi dyrektywy. Planowane są inwestycje w kanalizację sanitarną w 8 z nich, a w 7 aglomeracjach inwestycje w oczyszczalnie ścieków.
- Ocena awaryjności infrastruktury wodociągowej w Polsce dokonana w podziale na gminy i województwa wykazała, iż znaczna liczba gmin w Polsce południowej posiada awaryjność na poziomie nieakceptowalnym. Województwo Małopolskie charakteryzuje się średnią awaryjnością, w tym ponad 30% gmin wykazuje wyższą awaryjność. Ze względu na straty wody Małopolska należy do województw, w których straty przekraczają górną granicę strat średnich, klasyfikując gminy do jednostek o dużych stratach. W odniesieniu do oceny zasadności prowadzenia inwestycji w przypadku Małopolski (wśród innych województw) zostały one uznane za kluczowe do realizacji. Natomiast biorąc pod uwagę skalę potrzeb inwestycyjnych w infrastrukturę wodociągową to Małopolska znajduje się na 3. miejscu wśród województw. Kluczowe są inwestycje w sieć dystrybucyjną, następnie w pobór wody.
- Liczba osób korzystających z oczyszczalni ścieków nieznacznie wzrosła (z 66,1% w 2017 r. do 67,3% w 2019 r.) ale Małopolska zajmuje nadal odległe 14. Miejsce. Dlatego ochrona wód zlewni powinna nadal należeć do działań priorytetowych.

- Zauważalny niewielki wzrost odsetka ludności korzystającej z sieci wodociągowej (82% w 2019 r.). Małopolska jest na 15. miejscu w kraju. W miastach z sieci korzysta – 95,6% osób a na wsiach – 69,4%. Nadal w zakresie dostępności mieszkańców do sieci wodociągowej Małopolska wykazuje znaczne zróżnicowanie. Dodatkowo coraz częściej występuje zjawisko braku wody głównie na obszarach wiejskich, w wyniku obniżania się poziomu wody w studniach i brzegowych ujęciach infiltracyjnych.
- W 2019 r. z terenu województwa małopolskiego zebranych zostało około 1 078,8 tys. Mg odpadów komunalnych (GUS), w tym 943,2 tys. Mg z gospodarstw domowych. Ilość zebranych ogółem odpadów komunalnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosła 317 kg, w tym zmieszane odpady komunalne stanowiły 212 kg, a odpady selektywnie zebrane 105 kg.
- Zauważalny jest wzrost ilości odpadów zebranych selektywnie. W 2019 r. selektywnie zebrano ok. 357,7 tys. Mg, co stanowiło 33,2 % wszystkich zebranych odpadów komunalnych.
- W 2019 r. w Małopolsce działało 16 instalacji MBP oraz 1 Zakład Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych w Krakowie. W wyniku realizacji zadań zgodnie z hierarchią postępowania z odpadami nie wszystkie odpady można ponownie wykorzystać. Alternatywą dla składowiska odpadów są kolejne instalacje termicznego przekształcania odpadów.
- Obserwowana co roku zwiększona ilość wytwarzanych odpadów powoduje, że nawet wdrażanie nowych technologii nie umożliwi ponownego wykorzystania wszystkich odpadów. W efekcie część odpadów przekazywana jest na składowiska, których pojemność jest ograniczana. Jednocześnie składowanie odpadów jest najmniej właściwym sposobem postępowania z odpadami. W związku z powyższym alternatywą składowania odpadów mogłoby być przekazywanie ich do instalacji termicznego przekształcania odpadów, jako procesu domykającego system gospodarki odpadami.
- W 2019 r. w województwie funkcjonowało 14 składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne. Na składowiskach tych deponowano masę pozostałości z mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych i z sortowania odpadów zebranych selektywnie w ilości 369,1 tys. Mg.
- Program oczyszczania kraju z azbestu na lata 2009 – 2032 nie w pełni realizuje zaplanowane wskaźniki. Mimo stworzenia ram prawnych i zaangażowania środków finansowych z budżetu państwa, tempo usuwania azbestu jest niewystarczające. Kwestią problemową pozostaje nadal inwentaryzacja zasobów azbestowych. Jednak na przestrzeni lat 2016-2021 widać zauważalny postęp w procesie inwentaryzacji odpadów azbestowych i poddawanych unieszkodliwianiu. Prawie dwukrotnie zwiększyła się liczba zinwentaryzowanych odpadów w porównaniu do roku 2016 r. z 251 tys. ton do 447 tys. ton. W tym samym czasie ilość unieszkodliwionych odpadów również wzrosła o ok. 300% tj. z 41 tys. ton do 116 tys. ton. Jednak nadal do unieszkodliwienia pozostaje ponad 330 tys. ton azbestu. Dlatego istotnym wydaje się utrzymanie w pewnym zakresie wsparcia finansowego dla gmin, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, iż poziom świadomości o zagrożeniu odpadem niebezpiecznym mieszkańców co roku wzrasta a jedynie współpraca z gminami może przynieść realne efekty.

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze energetyki i środowiska dotyczą:

- **Wsparcia rozwoju energetyki zielonej opartej na lokalnych potencjałach, prowadzącej w efekcie do rozwoju odnawialnych źródeł energii oraz bezpieczeństwa energetycznego**
- **Zwiększenie efektywności energetycznej, wykorzystania nowoczesnych technologii energetycznych oraz rozwiązań z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym w sektorze budownictwa oraz w przedsiębiorstwach co powinno mieć wpływ na budowanie gospodarki niskoemisyjnej**
- **Zwiększenia odporności regionu na zagrożenia wynikające ze zmian klimatu, głównie skoncentrowane na sektorze gospodarki wodnej, w tym poprawy retencyjności zlewni i bezpieczeństwa ludności**
- **Dalsze inwestowanie w obszar infrastruktury komunalnej w szczególności Inwestycji w zakresie zaopatrzenia w wodę, oczyszczania ścieków, gospodarowania odpadami oraz rozwoju systemów ciepłowniczych**

➤ **Bioróżnorodność, zielona infrastruktura, tereny zdegradowane**

- Małopolskę wyróżnia **niezwykły potencjał przyrodniczy bazujący na cennych zasobach środowiskowych** charakteryzujący się wysokim stopniem różnorodności biologicznej oraz szerokim wachlarzem siedlisk i ekosystemów. Wysokie wartości środowiska naturalnego województwa odzwierciedlone są w dużym udziale **obszarów prawnie chronionych**, które w Polsce w końcu 2019 r. wynosiły 10,1 mln ha, co stanowiło 32,5% powierzchni kraju³⁵. Drugi największy udział obszarów prawnie chronionych w stosunku do powierzchni posiada małopolska (53% powierzchni województwa).
- W regionie³⁶ zlokalizowanych jest najwięcej w Polsce (**6 z 23**) parków narodowych, zajmujących łącznie ok. 2,5% powierzchni województwa, w tym 2 uznane za Rezerwat Biosfery UNESCO. Małopolska zajmuje 1. miejsce w Polsce pod względem liczby **parków narodowych**³⁷. Ponadto funkcjonuje **11 parków krajobrazowych** (11,7% powierzchni województwa)³⁸. **10 obszarów chronionego krajobrazu** zajmujących 37,7% powierzchni województwa³⁹. **85 rezerwatów, 99 obszarów NATURA 2000**, tj. 11 Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 oraz 88 Obszarów Ochrony Siedlisk Natura 2000 (18,8% powierzchni województwa). Wszystkie te dane świadczą o niezwykle dużym i cennym potencje przyrodniczym regionu, który wymaga nieustannej ochrony.
- Kolejnym istotnym elementem jest potrzeba rozwoju **zielonej infrastruktury w miastach**, która jest źródłem korzyści związanych ze zdrowiem, takich jak czyste powietrze czy lepsza jakość wody. Rozwiązania w zakresie zielonej infrastruktury są szczególnie ważne w środowisku miejskim, w którym żyje ponad 60 % ludności UE⁴⁰. W Polsce w 2020 r⁴¹, powierzchnia parków spacerowo-wypoczynkowych, zieleńców i

³⁵ GUS - *Ochrona środowiska 2020* str. 112

³⁶ Raport o stanie Województwa – Województwa Małopolskie 2021 – str. 16

³⁷ *Babiogórski, Gorczański, Ojcowski, Pieniński, Tatrański oraz Magurski*

³⁸ *Park Krajobrazowy Beskidu Małego Bielańsko-Tyniecki, Ciężkowicko-Rożnowski, Dłubniański, Dolinki Krakowskie, Orlich Gniazd, Pasma Brzanki, Popradzki, Rudniański, Tenczyński, Wiśnicko-Lipnicki*

³⁹ *Bratucicki, Doliny Wisły, Jastrzębsko-Żdżarski, Koszycki i Pogórza Ciężkowickiego, Południowomałopolski, Radłowsko-Wierzchoławicki, Wschodniego, Pogórza Wiśnickiego, Wyżyny Miechowskiej, Zachodniego Pogórza Wiśnickiego).*

⁴⁰ zgodnie z Komunikatem Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Zielona infrastruktura – zwiększanie kapitału naturalnego Europy*, str. 4

⁴¹ GUS - *Ochrona środowiska 2021* str. 139

terenów zieleni osiedlowej wynosiła 61,9 tys. ha, zajmując 0,2% powierzchni kraju. Większość ww. terenów zieleni znajdowało się w miastach (51,1 tys. ha), pokrywając 2,3% ich powierzchni. Na jednego mieszkańca przypadało 16,1 m² tych terenów zieleni. Zielona infrastruktura opiera się na zasadzie, że ochrona i wzmacnianie przyrody i naturalnych procesów, oraz wielorakie korzyści, jakich źródłem dla społeczności ludzkiej jest przyroda, są świadomie włączane do planowania przestrzennego i rozwoju terytorialnego. W porównaniu z jednofunkcyjną szarą infrastrukturą, zielona infrastruktura niesie ze sobą wiele korzyści.

- W wyniku intensywnie prowadzonej działalności człowieka dochodzi do degradacji środowiska naturalnego jak również do obniżenia wartości inwestycyjnej, estetycznej i społeczno-gospodarczej regionu. Na podstawie danych GUS w **Małopolsce powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających zagospodarowania i rekultywacji** według stanu na koniec 2020 r. wynosiła 2 148 ha, czyli ok 3 % powierzchni wszystkich gruntów zdewastowanych i zdegradowanych w Polsce (które wynoszą 62 482 ha). W ciągu omawianego roku zrehabilitowano i zagospodarowano w Małopolsce 239 ha, tj. o 56 ha mniej niż w roku 2019. W regionie oprócz wyżej wymienionych zidentyfikowanych zdewastowanych i zdegradowanych gruntów, wymagających rekultywacji, istnieją tereny, które z uwagi na swój dotychczasowy charakter (np. związany z byłą działalnością przemysłu ciężkiego, stanowiący enklawę izolowaną fizycznie i społecznie od reszty gminy w okresie użytkowania) wymagają obecnie podjęcia działań mających na celu włączenie tych zdegradowanych obszarów (wraz z bezpośrednim otoczeniem) do funkcjonującej tkanki.
- Zgodnie z *Unijną strategią na rzecz bioróżnorodności 2030*, inwestowanie w ochronę przyrody i odbudowę jej zasobów będzie miało kluczowe znaczenie w procesie wychodzenia Europy z kryzysu gospodarczego związanego z **COVID-19**. Konieczne jest zapewnienie odbudowy, odporności i odpowiedniej ochrony wszystkich światowych ekosystemów do 2050 r. Świat powinien zobowiązać się do przestrzegania zasady „zysku netto”, zgodnie z którą przyrodzie należy oddawać więcej niż się z niej czerpie. W tym zakresie świat musi dążyć co najmniej do tego, aby w miarę możliwości ustało wymieranie gatunków spowodowane działalnością człowieka. Ponadto niedawna blokada ze względu na pandemię COVID-19 uświadomiła nam wartość zielonych przestrzeni miejskich dla naszego fizycznego dobrostanu i zdrowia psychicznego. Chociaż wzrosła ochrona niektórych miejskich terenów zielonych, tereny zielone często przegrywają z konkurencją pod względem wykorzystania gruntów, ponieważ odsetek ludności mieszkającej na obszarach miejskich stale rośnie.⁴²
- **W ramach RPO WM 2014-2020**, przewidziano działanie 6.2 *Ochrona różnorodności biologicznej* w ramach którego realizowane były przedsięwzięcia zmierzające do zachowania oraz ochrony różnorodności biologicznej w regionie, w szczególności na terenach występowania form ochrony przyrody, parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody, a także na obszarach chronionego krajobrazu.
  - **Alokacja na działanie 6.2:** wynosiła 11 315 231 euro. Do dnia 8.11.2019 roku w Działaniu 6.2 przeprowadzono **5 naborów** w trybie konkursowym w latach 2015-2017, w których złożono **18 wniosków o dofinansowanie na kwotę 67,2 mln zł.**

⁴² Komunikat Komisji Do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego I Komitetu Regionów *Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 Przywracanie przyrody do naszego życia* str. 15

- W wyniku **ewaluacji ex post 6 osi priorytetowej** RPO WM 2014-2020⁴³ rekomenduje się **kontynuację działań ochronnych** w celu zapewnienia ciągłości ochrony i trwałości efektów bieżących interwencji.
- Rekomenduje się⁴⁴ w przyszłej perspektywie finansowej **przeznaczenie na ochronę różnorodności biologicznej ilości środków porównywalnej do tych w obecnej perspektywie**. Rekomenduje się zatem kontynuację premiowania kompleksowości projektów wynikającej z połączenia ochrony gatunkowej, rozwoju infrastruktury turystycznej zwiększającej dostępność do zasobów przyrodniczych i działań edukacyjnych.
- **Zaleca się tworzenie różnorodnej oferty edukacyjno-ekologicznej** będącej jednym z elementów wielofunkcyjnych ośrodków edukacji ekologicznej⁴⁵. W kolejnym okresie programowania należy wspierać lokowanie ośrodków edukacji ekologicznej na obszarach zdefiniowanych jako „białe plamy”. **Wskazuje się na potrzebę nowych obiektów edukacji ekologicznej** szczególnie w zachodniej otulinie Krakowa, gdzie zlokalizowany jest Bielański-Tyniecki Park Krajobrazowy.
- Postępy rzeczowe i finansowe w Działaniu 6.2 można ocenić jako zadowalające, nie odnotowano również znaczącego ryzyka nieosiągnięcia wartości docelowych wskaźników programowych.
- Realizowane w ramach Działania 6.2 interwencje są adekwatne w odniesieniu do założeń programowych wskazujących na wsparcie w szczególności obszarów o wysokim potencjale zasobów dziedzictwa przyrodniczego. W ramach kolejnej perspektywy finansowej **należy kontynuować** wspieranie różnych typów działań z naciskiem na edukację ekologiczną, biorąc pod uwagę istniejące zapotrzebowanie w tym zakresie⁴⁶.
- Mając na uwadze zapisy *Unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030. Przywracanie przyrody do naszego życia*, ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej i prawidłowo funkcjonujących ekosystemów ma kluczowe znaczenie dla zwiększenia naszej odporności i zapobiegania pojawianiu się i rozpowszechnianiu chorób w przyszłości. Osiągnięcie tego celu będzie wymagało działania ze strony obywateli, przedsiębiorstw, partnerów społecznych oraz środowiska naukowego i badawczego, a także ścisłego partnerstwa między podmiotami działającymi na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim.
- Zgodnie z Komunikatem Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Zielona infrastruktura — zwiększanie kapitału naturalnego Europy*, zielona infrastruktura jest sprawdzonym narzędziem, które przynosi ekologiczne, ekonomiczne i społeczne korzyści za pomocą naturalnych rozwiązań. Rozwiązania w zakresie zielonej infrastruktury są szczególnie ważne w środowisku miejskim, w którym żyje ponad 60 % ludności UE. Zielona infrastruktura w miastach jest źródłem korzyści związanych ze zdrowiem, takich jak czyste powietrze i lepsza jakość wody. Zielona infrastruktura opiera się na zasadzie, że ochrona i wzmacnianie przyrody i naturalnych procesów, oraz wielorakie korzyści, jakich źródłem dla społeczności ludzkiej jest przyroda, są świadomie włączane do planowania

⁴³ Ewaluacja wpływu projektów realizowanych w ramach 6. osi priorytetowej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 „Dziedzictwo regionalne” na podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności regionu.

⁴⁴ Tamże str. 80

⁴⁵ Tamże str. 87

⁴⁶ Tamże str. 88

przestrzennego i rozwoju terytorialnego. W porównaniu z jednofunkcyjną szarą infrastrukturą, zielona infrastruktura niesie ze sobą wiele korzyści. Nie jest ona ograniczeniem dla rozwoju terytorialnego, lecz promuje naturalne rozwiązania, jeśli są one najlepszym wariantem.

- Planując interwencję w zakresie zielonej i błękitnej infrastruktury, warto brać pod uwagę m.in. publikację wydaną w ramach projektu „Climate NBS Polska: Rozwiązania oparte na przyrodzie służące adaptacji miast do zmian klimatu”, będącego częścią Europejskiej Inicjatywy Klimatycznej EUKI pn. *Błękitno-zielona infrastruktura dla łagodzenia zmian klimatu – katalog techniczny*. Wprowadzając elementy błękitno-zielonej infrastruktury, takie jak zielone dachy i fasady czy systemy zrównoważonej gospodarki wodą deszczową, miasta mogą przyczynić się do ograniczenia skutków zmian klimatu oraz redukcji emisji gazów cieplarnianych, osiągając jednocześnie liczne korzyści społeczne, ekonomiczne i środowiskowe. Pomimo znaczącego potencjału, błękitno-zielona infrastruktura jest wciąż niedostatecznie zbadana w polskich warunkach i, co za tym idzie, pozostaje w niewielkim stopniu wykorzystana jako środek przeciwdziałania skutkom zmian klimatu i adaptacji naszych miast. Częste bariery utrudniające upowszechnienie rozwiązań opartych na przyrodzie to brak doświadczenia praktycznego i wiedzy technicznej w zakresie ich planowania i realizacji.

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze bioróżnorodności i zielonej infrastruktury dotyczą:

- **zachowania oraz poprawy ochrony różnorodności biologicznej w regionie. Zagwarantuje to prawidłowe funkcjonowanie ekosystemów i utrzymanie równowagi pomiędzy wszystkimi elementami przyrody. Ponadto konieczne jest realizowanie przedsięwzięć zmierzających do rozwoju zielonej infrastruktury w miastach. Jest to sprawdzone narzędzie, które przyniesie ekologiczne, ekonomiczne i społeczne korzyści za pomocą naturalnych rozwiązań.**

➤ **Zrównoważona mobilność miejska**

- Niskoemisyjny transport miejski to jeden z kluczowych wymiarów transformacji miast jako ośrodków zdolnych do podjęcia wyzwań środowiskowych i dostosowania się do nowych uwarunkowań rozwoju w kierunku gospodarki niskoemisyjnej. Przestrzeń oraz kwestie mobilności i dostępności tej przestrzeni, to jedne z głównych wymiarów zarządzania każdym miastem.
- **Dostępność i jakość usług transportowych można wskazać jako główne czynniki decydujące o wyborze sposobu przemieszczania się, tj. o wyborze pomiędzy środkami transportu publicznego a indywidualnym transportem samochodowym.** Mając na względzie nasilające się zjawisko kongestii, zwłaszcza w aglomeracjach miejskich oraz w ich pobliżu, a także fakt, że jednym z źródeł uciążliwości i problemów w zakresie emisji substancji szkodliwych oraz hałasu, zwłaszcza w aglomeracjach miejskich, jest transport drogowy, należy kontynuować wsparcie dla działań mających na celu zwiększenie znaczenia transportu zbiorowego. Jak pokazują badania (np. Wspólnota - *Dopłaty samorządów do transportu zbiorowego w 2019 r.*, P. Swianiewicz, J. Łukomska) największe znaczenie dla popytu na usługi transportu zbiorowego ma częstotliwość kursów. Zwiększenie częstotliwości połączeń często okazuje się rozwiązaniem pomagającym odwrócić trend spadku liczby pasażerów – takie wyniki

przynoszą zarówno badania odnoszące się do regionalnych przewozów kolejowych, jak i do lokalnego transportu zbiorowego w miastach.

- Zgodnie z danymi Europejskiej Agencji Środowiska transport to jedyny sektor w Europie, w którym odnotowano wzrost emisji gazów cieplarnianych w okresie od 1990 r. do 2019 r., a emisje tych gazów stanowią obecnie ponad ¼ całkowitych emisji gazów cieplarnianych w Europie w 2013 r. Dane dla Polski wskazują, że po 2019 r. zanotowano dalszy wzrost poziomu emisji gazów cieplarnianych pochodzących z transportu, przy czym przewiduje się, że bez podjęcia dodatkowych działań, wzrost ten utrzyma się aż do 2030 r.
- Z zestawienia *Raport TomTom Traffic Index 2020* wynika, że w 2019 r. natężenie ruchu wzrosło we wszystkich polskich miastach w stosunku do 2018 r. W krajowym rankingu pierwsza trójka to: Łódź (47%), Kraków (45%) i Poznań (44%). Wg. raportów *TomTom Traffic Index* ciągu ostatniej dekady natężenie ruchu wzrosło na całym świecie, i choć ten globalny wzrost natężenia ruchu może być tłumaczony jako wskaźnik silnej gospodarki, przekłada się on również na konkretne koszty, nie tylko w postaci traconego czasu, ale i strat środowiskowych.

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze zrównoważonej mobilności miejskiej dotyczą niewystarczającego stopnia wykorzystania bardziej efektywnego transportu publicznego oraz niezmotoryzowanego indywidualnego wraz z potrzebą ograniczania emisji zanieczyszczeń powietrza, hałasu oraz zatłoczenia w ośrodkach miejskich i ich otoczeniu.

➤ Transport

- **Aktualny pozostaje problem obciążenia ruchem małopolskich dróg, szczególnie sieci dróg krajowych i wojewódzkich.** Potwierdzają to cykliczne, przeprowadzane co pięć lat zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym generalne pomiary ruchu. Dane ostatniego generalnego pomiaru ruchu przeprowadzonego w roku 2020 (GPR 2020) wskazują, że średni dobowy ruch roczny pojazdów silnikowych (SDRR) na sieci dróg wojewódzkich wyniósł 4 231 poj./dobę. GPR 2020 potwierdził znaczne różnice w obciążeniu sieci dróg wojewódzkich w poszczególnych województwach. Największe obciążenie ruchem, wynoszące 6 714 poj./dobę, odnotowano w województwie małopolskim. Najwyższemu w skali kraju obciążeniu ruchem dróg wojewódzkich towarzyszy duże obciążenie ruchem na sieci dróg krajowych w Małopolsce, wynoszące 18 918 poj./dobę, wobec średniej krajowej 13 574 poj./dobę.
- **Istotnym czynnikiem wpływającym nie tylko na bezpieczeństwo ruchu ale i dostępność transportową jest stan nawierzchni sieci drogowej w regionie.** W ramach okresowego przeglądu technicznego dróg w 2017 r. i dokonanej oceny stanu technicznego, stwierdzono, że nawierzchnia około 22% dróg wojewódzkich jest w złym stanie technicznym i wymaga przeprowadzenia niezwłocznych prac modernizacyjnych. Nie bez znaczenia jest fakt, że w Małopolsce drogi wojewódzkie są znaczącym uzupełnieniem układu dróg krajowych – w większości przypadków stanowią one alternatywne szlaki komunikacyjne dla dróg krajowych. Zgodnie z *Raportem o stanie technicznym nawierzchni sieci dróg krajowych na koniec 2017 r.* przygotowanym przez GDDKiA, w województwie małopolskim w stanie dobrym było około 52% dróg krajowych,

w stanie niezadowolającym 36,8%, natomiast zły stan zanotowano na 11,6% dróg. Jest to wynik gorszy od średniej dla kraju. Nie bez znaczenia jest również fakt, że ponad 30% powierzchni województwa stanowią tereny górskie, co znacznie utrudnia i podraża nie tylko utrzymanie istniejących ciągów komunikacyjnych ale i budowę nowych.

- Województwo Małopolskie realizuje **zadania związane z organizowaniem i dofinansowaniem regionalnych kolejowych przewozów pasażerskich**. Z usług przewozowych organizowanych przez Województwo w 2017 r. skorzystało 12,15 mln pasażerów (w tym 5,65 mln przewiozły Przewozy Regionalne sp. z o.o., 6,37 mln Koleje Małopolskie sp. z o.o. oraz 0,13 mln Koleje Śląskie sp. z o.o.).
- Sukcesywnie prowadzone są prace związane z realizacją jednego z założeń *Planu zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego w województwie*, tj. uruchomienia systemu Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej (SKA) o dużej częstotliwości kursowania pociągów - jako narzędzia tworzenia atrakcyjnej jakościowo oferty usług przewozowych. W latach 2014–2016 rozpoczęły funkcjonowanie trzy linie SKA, tj.: SKA1 Wieliczka Rynek Kopalnia – Kraków Lotnisko uruchomiona w grudniu 2014 r.; SKA2 Sędziszów – Kraków Główny uruchomiona w grudniu 2015 r. oraz SKA3 Kraków Główny – Tarnów uruchomiona w grudniu 2016 r. Linie SKA szybko stały się ważnym narzędziem zwiększania znaczenia transportu kolejowego w regionie, zwłaszcza w zakresie skomunikowania z aglomeracją krakowską, notując coraz większą liczbę przewożonych pasażerów.
- **Uzupełnieniem regionalnej oferty transportu kolejowego jest oferta autobusowa w publicznym transporcie zbiorowym, która pozwala na skomunikowanie słabiej / słabo skomunikowanych terenów, także tych pozbawionych dostępu do transportu kolejowego, lub na uzupełnienie transportu kolejowego poprzez umożliwienie kontynuacji podróży pociągiem (tzw. transport dowozowy).**
- Poszukiwanie odpowiedzi na rosnący **potencjał lekkiego lotnictwa biznesowego poprzez rozwój lądowisk i heliportów** (małe lotniska biznesowe dla lekkich samolotów i śmigłowców) na bazie istniejących lotnisk aeroklubowych, jako szansa rozwojowa dla gmin i regionu na pozyskanie inwestorów oraz wzbogacenie oferty inwestycyjnej, a także istotne dla sfery gospodarczej ułatwienie komunikacyjne.

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze transportu dotyczą:

- zmiany w wielkości i kierunkach przepływu pasażerów i towarów, wywołanych m.in. wzrostem gospodarczym, procesami suburbanizacji oraz rozwojem motoryzacji, a w konsekwencji przeciążenia przepustowości dróg
- konsekwencji stanu infrastruktury (np. jakości nawierzchni dróg), w tym m.in. potrzeby rozwiązań w zakresie zwiększania bezpieczeństwa ruchu drogowego
- niewystarczającej atrakcyjności oferty i jakości usług transportu zbiorowego oraz integracji różnych środków transportu
- niewystarczających rozwiązań w zakresie transportu publicznego na obszarach gmin wiejskich i miejsko-wiejskich wynikających z niskiej efektywności połączeń, w szczególności na obszarach o małej gęstości zaludnienia i znacznie rozproszony zabudowie

o **poszukiwanie ułatwień komunikacyjnych zachęcających do inwestowania w regionie.**

➤ **Rynek pracy**

- W przedziale czasowym, w latach 2015-2019 sytuacja na Polskim i małopolskim rynku pracy była generalnie dobra. Można było zauważyć m.in. stale spadającą stopę bezrobocia, rosnący poziom wskaźnika zatrudnienia, polepszające się dla pracowników warunki w zakresie pracy oraz płacy.

Stopa bezrobocia w każdym analizowanym roku była mniejsza niż średnio w kraju. W roku 2019 wyniosła 4,1 %, co stawiało wciąż województwo małopolskie na trzecim miejscu w kraju, za województwami wielkopolskim i śląskim. Nadal jednak można było zauważyć znaczne zróżnicowanie terytorialne bezrobocia. Różnica między powiatem, w którym sytuacja pod względem bezrobocia była najlepsza z końcem 2019 r. (Kraków - 2%), a tym w którym była najgorsza (powiat dąbrowski –10,1%) wynosiła 8,1 p.p., a jedynie w 7 powiatach stopa bezrobocia była niższa niż średnia dla województwa (prócz Krakowa także powiat myślenicki (2,4%), bocheński (2,6%), Nowy Sącz (2,7%), powiaty krakowski (3,7%), miechowski (3,8%), wielicki (4 %)). Na koniec roku 2019 liczba bezrobotnych wyniosła ponad 61,61 tys., w tym 35,5 tys. kobiet (56,7%), czyli o ponad 8,8 tys. osób mniej niż w roku 2018 , ponad 16,8 tys. osób mniej niż w roku 2017, ponad 33,9 tys. niż w roku 2016 i ponad 56,9 tys. mniej niż w roku 2015.

- W roku 2020 pandemia COVID-19 wyraźnie wpłynęła na rynek pracy i obrazujące go wskaźniki zarówno na poziomie kraju, jak i w Małopolsce. W IV kwartale 2020 w powiatowych urzędach pracy zarejestrowanych było już ponad 83 tys. osób, co oznacza wzrost o ponad 21 tys. osób w ciągu jednego roku i powrót do stanu liczby bezrobotnych z przełomu lat 2016 - 2017 (wzrost o 33%). Stopa bezrobocia wzrosła w ciągu roku we wszystkich powiatach i w grudniu 2020 r. wyniosła 5,3%. W I kwartale stopa bezrobocia jeszcze wzrosła (5,5%), jednak od II kwartału odnotowano w kolejnych kwartałach spadki (5,1%, 4,8%) i na koniec IV kwartału 2021 wyniosła 4,5% (0,9 p.p. mniej niż w Polsce, 3 miejsce w kraju). Na koniec I kwartału 2021 liczba bezrobotnych wyniosła ponad 86 tys. osób. Od II kw. liczba bezrobotnych stopniowo malała i na koniec IV kwartału 2021 zarejestrowanych było niemal 70 tys. osób, co stanowi 16 procentowy spadek rok do roku.

Zróżnicowanie terytorialnie pod względem stopy bezrobocia na poziomie powiatów jest nadal widoczne choć nieco mniejsze i z końcem 2021 roku wyniosło 6,5%. Choć sytuacja na rynku pracy wydaje się być stosunkowo korzystna należy mieć na uwadze prognozowany spadek dynamiki wzrostu gospodarczego w Polsce i na światowych rynkach w związku z agresją Rosji na Ukrainę.

O mniejszym zapotrzebowaniu na pracowników w roku 2020 świadczyła także mniejsza liczba ofert pracy zgłaszanych przez pracodawców do urzędów pracy oraz publikowanych w internecie. Od początku roku 2021 można zauważyć wzrastającą liczbę ofert pracy jakie spływają do urzędów pracy od pracodawców (w IV kwartale było ich ponad 32% więcej niż w IV kwartale roku poprzedniego).

- Zwolnienia grupowe w okresie epidemii (od marca do grudnia 2020 r.) związane były z branżą: przemysłową, spożywczą, gastronomiczną, telekomunikacyjną, odzieżową,

finansową, motoryzacyjną, lotniczą i górniczą. Pojawiły się także zgłoszenia z branży budowlanej, gameingowej, związanej z rekreacją i działalnością społeczną. Na koniec marca 2021 natomiast zwolnienia grupowe związane były m.in. z branżą: produkcyjną, spożywczą, obuwniczą, hotelarską oraz doradztwem biznesowym. W kolejnych kwartałach 2021 roku zwolnienia grupowe dotyczyły mniejszej liczby branż (główne przetwórstwo przemysłowe, transport i gospodarka magazynowa).

- Sytuacja wywołana pandemią dotychczas nie wpłynęła znacząco na zmianę udziału w bezrobociu osób znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Na koniec IV kwartału 2020 r. spośród osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy najliczniejszą grupę stanowili długotrwale bezrobotni (44,7% ogółu bezrobotnych). Bezrobotni do 30 r.ż. stanowili 29%, a powyżej 50 r.ż. - 24,5% wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych. Najliczniejsza grupa bezrobotnych legitymowała się wykształceniem zasadniczym zawodowym (26,3%) oraz policealnym i średnim zawodowym (24,3%). Znaczna część osób posiadała zerowe lub niewielkie, krótsze niż 5 lat, doświadczenie zawodowe liczone stażem pracy (44,7% ogółu bezrobotnych).
- Od początku roku 2021 można zauważyć zwiększanie się odsetka osób długotrwale bezrobotnych oraz osób 50+ (na koniec IV kw. – 55,6% oraz 26,1%) oraz spadek odsetka osób młodych (25,9%) w ogóle bezrobotnych.
- Pandemia nasiliła szczególnie dotychczasowe problemy osób młodych na rynku pracy (do 30 r.ż). Według stanu na koniec grudnia 2021 r. 62,3% bezrobotnych do 30 r.ż. posiada wykształcenie co najmniej średnie (średnie ogólnokształcące, policealne i średnie zawodowe/branżowe i wyższe), z czego niemal 16% posiada dyplom uczelni wyższej. 32,7% młodych bezrobotnych to osoby długotrwale bezrobotne (tj. bez pracy ponad 12 mcy w okresie ostatnich 2 lat), mniej niż połowa (40,9%) posiadała co najmniej roczne doświadczenie zawodowe.
- Według danych na dzień 6 lipca 2022 r. w Polsce było 1 212 031 osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano numer PESEL na podstawie specustawy tj. Ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Najwięcej osób zarejestrowało się do tej pory w województwie mazowieckim (247,8 tys.), dolnośląskim (127,2 tys.), w Małopolsce (119,9 tys.) oraz województwie śląskim (119,9 tys.).
- W województwie małopolskim najwięcej osób zarejestrowało się w Krakowie (31,4 tys.), powiecie krakowskim (15,6 tys.), nowotarskim (6,8 tys.), nowosądeckim (6,3 tys.), wadowickim (5,9 tys.), myślenickim (5,7 tys.). Najmniej osób zarejestrowało się w powiatach dąbrowskim (725 osób), proszowickim (1,5 tys.) i Tarnowie (1,7 tys.).
- Na dzień 5 lipca 2022 r. w małopolskich urzędach pracy zarejestrowanych było 4 295 obywateli Ukrainy, w tym ponad 94 % stanowiły osoby zarejestrowane jako bezrobotne, a ponad 5 % stanowiły osoby poszukujące pracy. Niemal 93% zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły kobiety. Najwięcej bezrobotnych obywaterek i obywateli Ukrainy zarejestrowanych było w powiatowych urzędach pracy w Krakowie (989), Tarnowie (442), Chrzanowie (319), Limanowej (236), Oświęcimiu (260), Olkuszu (210), w powiecie krakowskim (190), Wieliczce (182). Niemal 40% zarejestrowanych w PUP bezrobotnych jest w wieku 35-44 lata, niemal 24% stanowiły osoby w wieku 25-44, niecałe 19% stanowiły osoby 45-54 lata. Ponad 7% stanowiły osoby najmłodsze w wieku 18-24 lata , a ponad 5% stanowiły osoby powyżej 60 lat. Ponad 63% bezrobotnych posiada

wykształcenie gimnazjalne lub niższe. Ponad 19% zarejestrowanych posiada wykształcenie wyższe, a niemal 17% wykształcenie policealne lub średnie (ogólnokształcące lub zawodowe).

- Od początku kryzysu migracyjnego różnorodne wsparcie jest organizowane przez mieszkańców Małopolski oraz w dużej skali przez organizacje pozarządowe i jednostki samorządu terytorialnego. Skala potrzeb jest ogromna i dotyczy niemal wszystkich aspektów życia osób przybywających do Małopolski w szczególności zakwaterowania, opieki nad dziećmi, możliwości zatrudnienia, dostępu do edukacji, dostępu do usług publicznych, w tym transportowych, społecznych czy zdrowotnych.
- Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata mimo pandemii rośnie (choć w roku 2020 sytuacja zmieniała się w ciągu roku) i w III kw. 2021 roku wyniósł 75,9% (w Polsce 76,1%). Utrzymuje się znaczna różnica w wartości wskaźnika na poziomie płci (niemal 13 p.p w Małopolsce oraz 14 p.p w Polsce).
- Od lat poważnym problemem pozostaje bierność zawodowa, szczególnie wśród kobiet. Choć od roku 2016 następuje spadek liczby osób biernych zawodowo (spadek o 18 tys. osób) to w roku 2020 w Małopolsce mieszkało 1,15 mln osób biernych zawodowo (5 tys. mniej niż rok wcześniej), z czego 712 tys. stanowiły kobiety (ponad 61%). Aż 173 tys. osób biernych to osoby, które nie szukają pracy ze względu na obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu, co stanowi wzrost w stosunku do roku 2019 o 2 tys, o 11 tys. osób w stosunku do roku 2018 i o 27 tys. w stosunku do roku 2017. Także z doświadczeń projektu „Małopolskie gwarancje na rzecz aktywności społeczno-zawodowej” wynika, iż konieczność zapewnienia opieki nad dziećmi lub osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu może być głównym (poza emeryturą) powodem pozostawania bez zatrudnienia (35% wskazań). Ponad to biernymi w roku 2019 było 18 tys. osób z powodu przekonania, że wyczerpały już wszystkie znane możliwości znalezienia pracy oraz z przekonania, że pracy nie znajdują (za rok 2020 brak danych). Jest to spore grono osób którym należy zaoferować adekwatne wsparcie umożliwiające wejście na rynek pracy, w tym także umożliwiające łączenie życia zawodowego z prywatnym poprzez zapewnienie opieki nad osobami zależnymi (dziećmi, rodzicami).
- W ramach projektów RPO WM 2014-2020 dotyczących aktywizacji zawodowej realizowanych wsparciem w latach 2015-2020 zostało objętych łącznie 36,3 tys. osób pozostających bez pracy w wieku 30 lat i więcej, w tym 3,5 tys. osób biernych zawodowo (niemal 10%). Wśród wspartych grup przeważały osoby o wykształceniu co najwyżej średnim (75% tj. 27,4 tys.), długotrwale bezrobotne (44% tj. ponad 16 tys.), w wieku 50 lat i więcej (36%, niemal 13 tys.), osoby z niepełnosprawnościami (14%, ponad 5 tys.). Kobiety stanowiły ponad 60% wszystkich uczestników projektów. 88% uczestników zamieszkiwało obszary wiejskie i małe miasta. Dzięki udzielonej kompleksowej pomocy m.in. w zakresie możliwości nabywania nowych kompetencji i kwalifikacji, organizacji pośrednictwa pracy, doradztwa zawodowego czy staży ponad 61% uczestników podjęło pracę oraz ponad 21% uzyskało kwalifikacje do 4 tygodni po zakończeniu udziału. Jednocześnie niemal 5,5 tys. osób pozostających bez pracy rozpoczęło prowadzenie własnej działalności gospodarczej. Dodatkowo w ramach projektów outplacementowych realizowanych z RPO WM 2014-2020 kompleksowym wsparciem do końca roku 2020 objętych zostało niemal 1,8 tys. osób zwolnionych lub zagrożonych zwolnieniem z pracy z przyczyn nie dotyczących pracownika, z czego dzięki udzielonej pomocy ponad 70%

utrzymało zatrudnienie lub podjęło nową pracę. W projektach dot. promocji przedsiębiorczości i samozatrudnienia wsparcie otrzymało kolejne niemal 5,5 tys. osób, z czego aż 49% stanowiły kobiety, a ponad 20% stanowiły osoby w wieku 50 lat i więcej. Ponad 62% założonych działalności powstało na obszarach charakteryzujących się niższym poziomem przedsiębiorczości w danym subregionie. Najbardziej istotnymi motywami podjęcia własnej działalności była chęć uzyskania niezależności związanej z pracą "na swoim" (90%) czy chęć stworzenia miejsca pracy dla siebie. Kobiety, znacząco częściej niż mężczyźni (różnica 12 p.p) deklarowały, że założyły własną działalność ponieważ nie miały możliwości znalezienia innej pracy. Takie motywy działania częściej wskazywały również osoby z niepełnosprawnościami (14p.p. różnicy względem ogółu uczestników), a także osoby w wieku 50 lat i więcej (13 p.p różnicy względem osób do 34 roku życia i 10 p.p różnicy względem osób z przedziału 25-49 lat). Także te same powyższe grupy częściej niż ogół uczestników wskazywały, że zrezygnowałyby z zakładania działalności gospodarczej gdyby nie było możliwości otrzymania bezzwrotnego wsparcia dotacyjno-doradczego na ten właśnie cel.

- W projektach realizowanych w ramach I Osi Priorytetowej PO WER (Działanie 1.1 i 1.2) dotyczących aktywizacji zawodowej osób młodych (<30), w latach 2015-2020 wsparciem zostało objętych łącznie 59,5 tys. osób, z czego 84% to osoby bezrobotne, a 16% osoby bierne. Udział osób długotrwale bezrobotnych wśród osób bezrobotnych wyniósł 35% (17,7 tys. osób). Najczęściej osoba korzystająca ze wsparcia projektów PO WER jest kobietą (57% uczestników i uczestniczek stanowiły kobiety), zamieszkuje obszary wiejskie lub małe miasta (86% ogółu) i ma wykształcenie ponadgimnazjalne (60% ogółu). W projektach wzięło udział 2,2 tys. osób z niepełnosprawnością (niespełna 4% ogółu).

Dzięki udzielonej kompleksowej pomocy, 56% uczestników i uczestniczek podjęło pracę, a 21% uzyskało kwalifikacje do 4 tygodni po zakończeniu udziału w projekcie. Z dotacji na założenie działalności gospodarczej skorzystało 16% objętych wsparciem (9,4 tys. osób).

- Niezależnie od rozwiązań na poziomie centralnym, na pomoc w utrzymaniu zatrudnienia w regionie, w ramach pakietu przedsiębiorczości zabezpieczono w RPO WM 2014-2020 środki na bezzwrotne dotacje dla przedsiębiorców sektora MŚP i samozatrudnionych, a także na wsparcie instrumentów rynku pracy. Zwiększono także alokację na projekty outplacementowe rozszerzając także ich zakres o wsparcie pomostowe finansowe dla osób które w ramach projektów podjęły własną działalność gospodarczą. Wprowadzenie różnych rozwiązań m.in. w ramach RPO WM 2014-2020 chroniących miejsca pracy spowodowało, że pracownicy nimi objęci pozostali w zatrudnieniu, choć należy liczyć się z możliwym wzrostem bezrobocia oraz zatrzymaniem wzrostu wynagrodzeń, a nawet ich czasowym obniżeniem, przy jednoczesnym znaczącym wzroście inflacji. Takie konsekwencje epidemii odczuwa już co najmniej co piąty Małopolanin, pracujący z konieczności w zmniejszonym wymiarze czasu pracy. Dalsze zmiany na rynku pracy w znacznej mierze uzależnione są od sytuacji epidemicznej i gospodarczej w Polsce i na świecie.
- Dzięki wsparciu z RPO WM 2014-2020 do końca roku 2020 powstało ponad 3,3 tys. nowych miejsc opieki (w żłobkach, klubach, u dziennego opiekuna) i wsparto ponad 4,5 tys. rodziców/opiekunów (w zdecydowanej większości kobiet). Ponad połowa miejscowości w których powstawały nowe miejsca opieki to miejscowości wiejskie. Niemal wszystkie miejscowości (prawie 90%) w których powstały nowe miejsca opieki to

miejsowości leżące w gminach, w których w badaniu MORR przeprowadzonym w roku 2016 (*Badanie dostępności i jakości instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3 oraz stopnia upowszechnienia wychowania przedszkolnego dzieci w województwie małopolskim*) zdiagnozowano bardzo złą, złą i umiarkowanie złą sytuację w zakresie dostępności opieki nad dziećmi do lat 3. Nowopowstałe miejsca opieki są dostępne dla dzieci i osób z niepełnosprawnościami, ale istnieją poważne deficyty w tym zakresie w funkcjonujących instytucjach opieki (wg GUS tylko 56,9% małopolskich placówek opieki nad dziećmi do lat 3 posiadało udogodnienia dla dzieci z niepełnosprawnościami i były to zazwyczaj podstawowe udogodnienia jak np. pochylnie czy podjazdy).

- Zachodzące zmiany demograficzne, jak również postępujący rozwój technologiczny powodują, że poważnym problemem staje się pozyskanie pracowników posiadających określone kompetencje zawodowe. Mimo że średni poziom wykształcenia wzrósł i jakość podaży pracy tym samym poprawiła się, to **umiejętności pracowników często nie odpowiadają na potrzeby pracodawców**. Skutkuje to bezrobociem w pewnych grupach zawodowych i jednoczesnym niedoborem pracowników w innych branżach. Liczba zawodów deficytowych w Małopolsce jest wysoka. W roku 2015 było ich tylko 8, w roku 2018 oraz 2019 aż 38, w roku 2020 - 35. Mimo pandemii wg prognozy Barometr zawodów w 2021 w Małopolsce będzie 28 zawodów w których wystąpi deficyt poszukających pracy. Pandemia przyspieszyła rozwój technologiczny, wiele zawodów zniknie z rynku w kolejnych latach, a zastąpią je inne. Najbardziej zagrożone stanowiska to te, gdzie wykonuje się proste, powtarzalne czynności, które nie wymagają specjalistycznej wiedzy. Takie zadania nadają się do zautomatyzowania i przekazania do realizacji np. robotowi. Zawody jutra wymagają konkretnych kwalifikacji, co dla osób obecnych już na rynku pracy, często wiąże się z koniecznością przebranżowienia i wspierania działań na rzecz podnoszenia kwalifikacji i kompetencji pracodawców i ich pracowników. Według badania ManpowerGroup "Rozwiązanie problemu niedoboru talentów: dowiedz się, czego chcą pracownicy" (2020) - 70% polskich pracodawców miało problemy ze znalezieniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach i jest to 8 wynik w światowym rankingu (średnia to 54%) . O największych wyzwaniach mówiły duże organizacje (pow. 250 pracowników) - 85% z nich nie może obsadzić miejsc pracy nowymi pracownikami. Nieco mniejsze trudności mają przedstawiciele średnich przedsiębiorstw (50-249 pracowników) - 76%, a także małych (10-49) - 70%. W najmniejszym, choć nadal w znacznym stopniu problem niedoboru talentów dotyka mikroprzedsiębiorstw - 48%.
- W latach 2015- 2020 w ramach RPO WM 2014-2020 wsparciem w zakresie szkoleń i doradztwa dostosowanego do potrzeb MŚP zostało objętych ponad 20 tys. pracowników z ponad 4,5 tys. firm (docelowo ponad 27 tys. pracowników z ponad 7 tys. MŚP). Zdecydowana większość MŚP 90% deklaruje, że dzięki udziałowi w usługach rozwojowych osiągnęły zaplanowany cel rozwojowy, dodatkowo 95% wspartych pracowników nabyło nowe kwalifikacje lub kompetencje. Wyniki przeprowadzonego w maju 2019 r. badania ewaluacyjnego wykazały ponadto, że niemal 19% uczestników zadeklarowało, że w wyniku udziału w projekcie ich sytuacja na rynku pracy uległa polepszeniu do 6 m-cy po zakończeniu udziału przez co rozumiane było przejście z niepewnego do stabilnego zatrudnienia lub z niepełnego do pełnego zatrudnienia lub zmiana pracy na inną, wymagającą wyższych kompetencji/umiejętności/kwalifikacji i wiążącą się z większą odpowiedzialnością lub które awans (w tym podwyżka) w pracy. Ponadto wsparcie szkoleniowo-doradcze z zakresu zarządzania wiekiem otrzymało

ponad 350 małopolskich pracodawców. W przyszłości istotne byłoby kontynuowanie działań wzmacniających kompetencje i kwalifikacje wszystkich pracowników i dalsze dostosowywanie ich do potrzeb pracodawców (także m.in. z sektora dużych przedsiębiorstw) oraz wsparcie dla samych pracodawców w zakresie dostosowywania się do zmian zachodzących na rynku oraz utrzymania pracowników.

- Zmienia się profil osób korzystających z usług poradnictwa zawodowego. Coraz częściej są to osoby pracujące, które chciałyby zmienić pracę i tym samym polepszyć swoją sytuację na rynku pracy (zdobyć nowe kwalifikacje, zyskać większe zarobki). W tym kontekście ważne jest by kompleksowe wsparcie mogło być kierowane nie tylko do osób pozostających bez pracy, ale także do osób pracujących, szczególnie zatrudnionych na umowach niegwarantujących stabilności lub o niskich zarobkach.
- W obliczu zmian demograficznych, jakim ulega polski oraz – chociaż w wolniejszym tempie – także małopolski rynek, konieczne jest dalsze podejmowanie prewencyjnych działań skoncentrowanych na utrzymaniu zatrudnienia osób pracujących. W szczególności konieczna jest kontynuacja wsparcia dla pracowników w celu umożliwienia im uzupełnienia, nabycia niezbędnych na rynku pracy kompetencji lub kwalifikacji, szczególnie pracownikom dojrzałym oraz pracującym w warunkach obciążających zdrowie, a także zachęcanie pracodawców do zapoznania się z tematyką zarządzania różnorodnością w tym zarządzania wiekiem i wdrażania m.in. rozwiązań, które ułatwią pracownikom godzenie życia zawodowego z rodzinnym (elastyczne formy organizacji pracy) i dostosowywania się do zmian. Ważne będą także działania na rzecz aktywnego i zdrowego starzenia się poprzez realizację działań dotyczących profilaktyki zdrowotnej.
- **Załącznik D Wytyczne inwestycyjne dla Polski w zakresie finansowania polityki spójności na lata 2021-2027 do Sprawozdania krajowego – Polska 2019**, wskazuje w celu strategicznym 4: Europa o silniejszym wymiarze społecznym – wdrożenie Europejskiego filaru praw socjalnych na konieczność m.in.: poprawy dostępu do zatrudnienia, w szczególności w przypadku osób długotrwale bezrobotnych, a także osób nieaktywnych zawodowo, w celu zwiększania udziału kobiet na rynku pracy oraz zwiększenia potencjału partnerów społecznych i organizacji pozarządowych.
- **Komunikat KE z dn.4.03.2021 r. COM(2021)102 Plan działania na rzecz Europejskiego filaru praw socjalnych** wskazuje, że do roku 2030 r. co najmniej 78 % ludności UE w wieku 20–64 lat powinno mieć zatrudnienie. W roku 2020 w województwie małopolskim wskaźnik zatrudnienia w tej grupie wiekowej wyniósł 76,2%. (IV kw.)
- **Zalecenia Rady UE w sprawie krajowego programu reform Polski na 2019 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2019 r. COM (2019) 521** zwracają uwagę na kwestię podejmowania działań mających na celu zwiększenie uczestnictwa kobiet w rynku pracy, w tym przez poprawę dostępu do opieki nad dziećmi, w szczególności poprzez zapewnienie przystępnych cenowo, wysokiej jakości usług opieki nad dziećmi poniżej 3 lat.
- **Zalecenia Rady UE w sprawie krajowego programu reform Polski na 2020 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2020 r. COM (2020) 521** zwracają uwagę na kwestię podejmowania działań mających na celu wspieranie gospodarki i ożywienia gospodarczego, łagodzenie wpływu kryzysu na zatrudnienie, zapewnienie przedsiębiorcom dostępu do finansowania.

- **Załącznik D Wytyczne inwestycyjne dla Polski w zakresie finansowania polityki spójności na lata 2021-2027 do Sprawozdania krajowego – Polska 2019**, wskazuje na bardzo istotną rolę promocji zdrowia i profilaktyki zdrowotnej w wydłużaniu aktywności zawodowej.
- **KSRR 2030** Cel 2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego wskazuje na konieczność zwiększenia aktywności zawodowej mieszkańców Polski zatem głównym obszarem oddziaływania polityki regionalnej w zakresie kapitału ludzkiego i społecznego będą priorytetowe przedsięwzięcia i inicjatywy prowadzące do rozwijania wysoko wykwalifikowanych zasobów pracy oraz efektywnego wykorzystania dostępnego kapitału ludzkiego. Natomiast Cel 1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazuje na konieczność podejmowania działań na rzecz zwiększenia dostępności usług dla osób z niepełnosprawnościami oraz poprawy dostępności do instytucji opieki nad dziećmi do lat 3.
- **SRWM 2030** w obszarze Rynek pracy, Kierunek 7.1 Wsparcie na rzecz uzyskania dobrej jakości zatrudnienia oraz Kierunek 7.2 Działania wspierające aktywizację społeczno-zawodową adresowane do pracodawców wskazuje na konieczność realizacji szybkiego i skutecznego wsparcia w uzyskaniu zatrudnienia, wsparcia dla osób z deficytami w zakresie kompetencji społeczno-zawodowych poszukujące lepszej jakości zatrudnienia, poprawy mobilności zawodowej oraz przeciwdziałanie przedwczesnemu opuszczeniu rynku pracy przez osoby pracujące, a także podejmowania działań na rzecz godzenia pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi, wdrażania przez pracodawców rozwiązań z zakresu zarządzania wiekiem i kompetencjami pracowników oraz ważną rolę profilaktyki zdrowotnej w utrzymaniu aktywności zawodowej. W obszarze Małopolskie rodziny, Kierunek 1.1 Wsparcie rodzin w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wskazano na konieczność rozwoju usług opiekuńczych nad dziećmi do lat 3. W obszarze Opieka zdrowotna, Kierunek 2.2 Programy profilaktyki i diagnostyki w zakresie istotnych dla regionu jednostek chorobowych, wskazano jako istotne dla utrzymania dobrego stanu zdrowia edukację zdrowotną w zakresie chorobotwórczych czynników ryzyka i zdrowego stylu życia oraz działań profilaktycznych służących upowszechnianiu badań diagnostycznych, kierunek **7.1.4. Systemowe działania ułatwiające reemigrantom podejmowanie aktywności zawodowej.**

Wobec powyższego, najważniejsze wyzwania dotyczą:

- kontynuowania działań ograniczających wpływ pandemii COVID-19 oraz wojny w Ukrainie na rynek pracy poprzez wsparcie osób, które straciły lub tracą pracę w wyniku kryzysu oraz imigrantów,
- zwiększenia poziomu zatrudnienia i aktywizacji osób biernych zawodowo,
- zwiększenia nacisku na jakość i skuteczność projektów szczególnie skierowanych do grup wrażliwych, których sytuacja na rynku pracy jest wyjątkowo trudna,
- ustawicznego dostosowywania kwalifikacji i kompetencji kadr do potrzeb rynku pracy (pracodawców), także w celu uzyskania pracy lepszej jakości i lepiej opłacanej,
- zwiększania liczby miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 dostosowanych w szczególności do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami,

- o podejmowania różnorodnych inicjatyw na rzecz utrzymania zatrudnienia osób pracujących i wsparcia pracodawców, w tym także w zakresie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz umożliwiających godzenie życia zawodowego z rodzinnym.

➤ Edukacja

- kierunki wsparcia w obszarze edukacji są wynikiem mapowania i wieloaspektowej analizy opartej zarówno na danych zastanych pochodzących ze statystyki publicznej (GUS, Eurostat, system monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów, System Informacji Oświatowej), raportach i dokumentach strategicznych samorządu województwa, jak i na przeprowadzonych badaniach, których celem była dogłębna eksploracja sytuacji w poszczególnych typach placówek edukacyjnych, zarówno w ujęciu ich specyfiki, jak i zmiennych związanych z obszarem terytorialnym.
- Planowanie poszczególnych kierunków wsparcia poprzedziło zidentyfikowanie kluczowych trendów, mających zasadniczy wpływ na kształcenie w Małopolsce.

- **Zmiany demograficzne** – Małopolska na tle kraju znajduje się w relatywnie dobrej sytuacji demograficznej, z jednocześnie jedną z najniższych median wieku mieszkańców (40,7 lat w 2021 r.). Na przestrzeni lat w województwie obserwowany jest stały wzrost liczby ludności, który został przerwany dopiero w 2020 r. na skutek pandemii COVID-19⁴⁷. Odnotowany w tym czasie ujemny przyrost naturalny nadal należy do jednego z najlepszych wyników w kraju. Dodając do tych zjawisk dodatnie saldo migracji, zarówno wewnętrznych, jak i zagranicznych, można stwierdzić, że potrzeby związane z zapewnieniem odpowiedniego zaplecza edukacyjnego nie będą się zmniejszać w najbliższym czasie.

Prognozy demograficzne dla Małopolski wpisują się jednocześnie w ogólne trendy związane ze starzeniem się społeczeństwa. Szacuje się, że w 2050 r. liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym zmniejszy się odpowiednio o 4,1 p. proc. i 2,8 p. proc., a ludności w wieku poprodukcyjnym zwiększy się o 6,8 p. proc. Porównanie osób w wieku produkcyjnym do starszych pokoleń wskazuje także, że są one przeciętnie lepiej wykształcone i częściej pracują na stanowiskach, w których bardziej prawdopodobne jest dłuższe życie zawodowe. To stwarza szansę na podtrzymanie ich aktywności zawodowej. Proces ten wymaga wzmocnienia poprzez rozwój kształcenia przez całe życie (tzw. *life long learning*). Tym bardziej, że pracodawcy, borykający się z niedostateczną podażą siły roboczej, są coraz bardziej zainteresowani inwestowaniem w wydłużenie aktywności zawodowej starszych pracowników. Aspekt ten jest o tyle kluczowy, że odsetek osób dorosłych (25-64 lata) uczestniczących w kształceniu ustawicznym w 2021 r. kształtował się w Polsce na poziomie 5,4%. Pomimo wzrostu względem poprzednich lat, nadal stanowi to wiele niższy poziom względem średniej UE (10,8% w 2021 r.)⁴⁸. Ponadto, jak wynika z przeprowadzonych badań na poziomie regionalnym, chęć podnoszenia swoich kompetencji częściej wyrażają osoby młodsze, z wyższym wykształceniem oraz aktywne zawodowo⁴⁹. Stwarza to

⁴⁷ Według danych z Rejestrów Stanu Cywilnego w stosunku do lat 2016-2019 w Polsce w latach 2020-2021 zmarło o 189,8 tys. więcej osób – 73,8 tys. w 2020 i 116 tys. w 2021 roku. Zwiększona liczba śmiertelnych przypadków wynikała z niewydolności systemu ochrony zdrowia, który nie był w stanie udzielić pomocy chorym na COVID-19 oraz wynikającej z tego spóźnionej diagnostyce niektórych schorzeń.

⁴⁸ Dane dotyczące demografii na podstawie GUS, a w zakresie uczenia przez całe życie na podstawie Eurostatu.

⁴⁹ Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2021, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, maj 2022 r.

dotąd dodatkowe wyzwania w kontekście upowszechniania modelu kształcenia się przez całe życie wśród innych grup mieszkańców.

- **Zmiany na rynku pracy** - Do 2019 r. systematycznie spadała liczba bezrobotnych w okresie 12 miesięcy po zakończeniu nauki. Spadek ten był obserwowany wśród wszystkich grup osób niezależnie od ich wykształcenia. Pandemia COVID-19 w sposób nierównomierny oddziaływała na rynek pracy, szczególnie z punktu widzenia grup wiekowych. Dane za lata 2019 i 2020 jednoznacznie wskazują na pogorszenie wskaźników dla najmłodszych uczestników rynku pracy. Stopa bezrobocia w omawianym okresie spadła o 0,1 p. proc, podczas gdy w grupie wiekowej 15-29 wzrosła o 0,3 p. proc. Analogicznie zachowały się wskaźnik zatrudnienia oraz współczynnik aktywności zawodowej⁵⁰. Dane te pokazują, że generalnie osoby w średnim wieku oraz starsze utrzymały zatrudnienie, podczas gdy najmłodsi uczestnicy rynku pracy borykali się z utratą zatrudnienia. Wynika to z faktu, że nie stanowili oni kluczowego kapitału ludzkiego dla firm (małe doświadczenie, umowy o zatrudnienie z krótkim okresem wypowiedzenia, małe nakłady inwestycyjne firm na podnoszenie kompetencji w tej grupie pracowników), jak również z tego, że dużo częściej młodzi pracownicy zatrudniają się w branżach, które najmocniej zostały dotknięte ograniczeniem aktywności w czasie pandemii⁵¹.

Kolejnym istotnym wyzwaniem w obszarze rynku pracy jest jego dynamiczne przeobrażanie się związane z procesami cyfryzacji i automatyzacji. W latach 2000-2018 udział prac wymagających wysokich kwalifikacji wzrósł w kraju o 10,3 p. proc⁵². Proces automatyzacji i cyfryzacji na polskim rynku pracy przyspieszyła pandemia COVID-19, na skutek której w polskich firmach zwiększono wykorzystanie narzędzi komunikowania na odległość, a w konsekwencji pracy zdalnej, a także zdyktowano szkolenia pracowników z obszaru ICT. Na znaczeniu przybierają również kompetencje miękkie wśród pracowników, jak kreatywność, design thinking, umiejętność analitycznego myślenia i rozwiązywania kompleksowych problemów⁵³, co sprawia, że konieczne będą działania ukierunkowane na intensyfikację kształcenia w tych obszarach⁵⁴.

Warto też zauważyć, że zarówno w skali kraju, jak i regionu od lat dokładnie identyfikowane są najprężniej rozwijające się branże oraz te, w których zapotrzebowanie na pracowników będzie największe. Według najnowszych danych w Małopolsce są to sektor nowoczesnych usług dla biznesu, zakwaterowanie i gastronomia oraz budownictwo⁵⁵. Istnieje również spory deficyt w kontekście zawodów medycznych. W czołówce 30 zawodów deficytowych w 2022 r. w Małopolsce znajdują się takie zawody medyczne, jak: pielęgniarki, położne, psychologowie i psychoterapeuci, fizjoterapeuci i masażyści, lekarze, opiekunowie osoby starszej lub niepełnosprawnej, ratownicy medyczni⁵⁶. Dane te korespondują z opisywanymi wyżej trendami demograficznymi.

---

⁵⁰ Dane na podstawie BAEL GUS.

⁵¹ *Local Job Creation Review: Regional economic inactivity trends in Poland*, OECD, 2021.

⁵² Ibidem.

⁵³ *The Future of Jobs Report 2020*, World Economic Forum, 2020.

⁵⁴ *Ocena sytuacji na rynku pracy...*, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, maj 2022 r.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ *Barometr Zawodów 2022*, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków 2021.

Informacja ta powinna być uwzględniona w kontekście wspierania określonych kierunków systemu edukacji, w szczególności w zakresie szkolnictwa zawodowego oraz szkolnictwa wyższego.

Konieczność sprostania wyzwaniom rynku pracy, przede wszystkim w zakresie wykorzystania nowych technologii, powinna się rozpocząć już od najwcześniejszych etapów edukacji. Jak jednak pokazują wyniki kontroli NIK pandemia COVID-19 pokazała, że nie tylko w wymiarze sprzętu, ale również kompetencji cyfrowych nauczycieli polskie szkoły nie są w pełni przygotowane do sprostania wyzwaniom związanym z organizacją nauki zdalnej, a obszar ten wymaga bezwzględnego wsparcia⁵⁷.

W ramach projektów realizowanych w RPO WM na lata 2014-2020 do roku 2020 kompetencje kluczowe lub umiejętności uniwersalne podniosło prawie 50 tys. uczniów szkół i placówek, a prawie 5,5 tysiąca nauczycieli zostało objętych wsparciem z czego ponad 4 tysiące z zakresu ICT. To jednak tylko niecałe 10% wszystkich uczniów (wg danych RSPO za 2021 r.), dlatego konieczne są dalsze działania w tym zakresie.

Tym samym w kontekście dynamicznie zmieniającego się rynku pracy kluczowym w zakresie edukacji będzie kształtowanie kompetencji przyszłości obejmujących zarówno umiejętności poznawcze, techniczne, jak i społeczne oraz podnoszenie kompetencji nauczycieli w szczególności w zakresie umiejętności metodyczno-cyfrowych⁵⁸.

- **Finansowanie systemu edukacji i pozycja zawodu nauczyciela** - udział wydatków samorządów na edukację jest względnie wysoki i bardzo zróżnicowany. W 2020 r. dla gmin wartość ta wahała się od 11,9% do 42%, a dla powiatów w minimalnie węższym zakresie tj. od 19,9% do 40,7%. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że wydatki na wynagrodzenia nauczycieli stanowią 66% ogólnych wydatków na edukację w przypadku gmin, a 61% w przypadku powiatów. Po uwzględnieniu pozostałych stałych kosztów funkcjonowania podmiotów kwota na działania rozwojowe placówek edukacyjnych pozostaje bardzo ograniczona. W tym miejscu warto wspomnieć, że wynagrodzenia kadry nauczycielskiej mocno odstają od przeciętnego poziomu wynagrodzeń, co zniechęca młodych nauczycieli do pozostawania w zawodzie (względny wskaźnik zarobków dla absolwentów studiów II stopnia pedagogiki w Małopolsce wynosi ok. 0,5, co oznacza, że zarabiają oni średnio o połowę mniej niż średnia wynagrodzeń w ich miejscu zamieszkania)⁵⁹. Spadek atrakcyjności zawodu nauczyciela powoduje, że w szkolnictwie od kilku lat widać wyraźnie trudności z naborem pracowników, a liczba nieobsadzonych wakatów wzrasta. Dlatego zdecydowana większość placówek korzysta z

⁵⁷ Funkcjonowanie szkół w sytuacji zagrożenia COVID-19, Najwyższa Izba Kontroli, luty 2022.

⁵⁸ Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, Kraków 2021.

⁵⁹ Wskaźnik oznacza wynagrodzenie absolwenta ze wszystkich źródeł w pierwszym roku po dyplomie w stosunku do średnich zarobków w jego miejscu zamieszkania. Im większa wartość tym lepiej. Wartości powyżej 1 oznaczają, że przeciętnie absolwenci zarabiają powyżej średniej wynagrodzeń w swoich miejscach zamieszkania. Natomiast wartości poniżej 1 oznaczają, że przeciętnie absolwenci zarabiają poniżej średniej wynagrodzeń w swoich miejscach zamieszkania. Źródło: <https://ela.nauka.gov.pl/pl/rankings/major?experience=ALL&sort=salaryInRelation&major=47&studyField=&studyVoivodeship=12&studyLevel=SECOND&studyForm=FULL&limit=10&offset=0> [dostęp: 19.07.2022 r.].

dodatkowych środków, które pozwalają im realizować inwestycje w obszarze infrastruktury budynku czy zakupu nowych pomocy dydaktycznych⁶⁰.

- **Dynamiczna sytuacja międzynarodowa** - system kształcenia stanął przed dużym wyzwaniem w związku z wojną w Ukrainie, skutkującą napływem uchodźców, zwłaszcza kobiet i dzieci. Szacuje się, że na dzień 1.04.2022 r. niemal 20% mieszkańców Krakowa stanowiły osoby z Ukrainy, z których 42,7 tys. to dzieci⁶¹. Według danych MEiN na 20.06.2022 r. w małopolskich placówkach edukacyjnych kształciło się ok. 16,5 tys. dzieci z Ukrainy, w tym niemal 70% w szkołach podstawowych oraz ponad 20% w przedszkolach. Oznacza to nagłe pojawienie się dodatkowych 4% uczniów w systemie kształcenia szkół podstawowych oraz 3% w systemie wychowania przedszkolnego, co wiąże się z koniecznością zapewnienia odpowiedniej infrastruktury, pomocy dydaktycznych, jak i opieki dydaktycznej i pedagogicznej. Jednocześnie trudno oszacować skalę tego wyzwania w najbliższym czasie przez dynamicznie zmieniającą się sytuację międzynarodową.
- **Konieczność wzmocnienia edukacji włączającej** - edukacja włączająca, nazywana także pedagogiką inkluzywną wyraża się w koncepcji kształcenia dzieci niezależnie od ich stanu zdrowia, sprawności, czy możliwości intelektualnych. W inkluzywnym modelu edukacji to system oświaty zmienia swój tryb organizacji i działania w zależności od potrzeb ucznia, a nie na odwrót⁶². W roku szkolnym 2019/2020 niemal 70% uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powiązаныmi głównie z niepełnosprawnościami kształciło się w Małopolsce w placówkach ogólnodostępnych (głównie w szkołach podstawowych i przedszkolach), z czego najwięcej w szkołach podstawowych i przedszkolach, co stanowi istotny wskaźnik w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej⁶³. Placówki specjalne są z kolei wyborem głównie dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i głębokim. Dane te pokazują, że w Małopolsce realizowany jest proces związany z włączaniem uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi do ogólnodostępnego systemu edukacji, a przez to stwarza im się możliwości integracji z rówieśnikami. Jak jednak pokazała przeprowadzona analiza wiele placówek, a zwłaszcza przedszkoli i szkół zawodowych, boryka się z problemem zapewnienia odpowiedniej infrastruktury dla tego typu uczniów. Mapowanie potrzeb wśród poszczególnych typów placówek wykazało, że wśród wydatków związanych z infrastrukturą budynków, dostosowanie ich do potrzeb osób niepełnosprawnych jest najistotniejszym wyzwaniem⁶⁴.

W zakresie kompetencji do pracy z dziećmi i młodzieżą ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wyżej oceniani są nauczyciele pracujący w szkołach specjalnych i hybrydowych, co może świadczyć o potrzebie dodatkowego podnoszenia

---

⁶⁰M. Danek, M. Węgrzyn, *Analiza w obszarze edukacji na potrzeby Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2021.

⁶¹ Wartości te zostały estymowane na podstawie danych geolokalizacyjnych pochodzących z telefonów komórkowych oraz danych z rejestru PESEL. Źródło: M. Wojdat, P. Cywiński, *Miejska gościnność: wielki wzrost, wyzwania, szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach*, Centrum Analiz i Badań. Unia Metropolii Polskich.

⁶² A.B. Jardzioch, *Edukacja włączająca w Polsce*, „Polska Myśl Pedagogiczna”, nr 3, 2017, s. 194, doi: 10.4467/24504564PMP.17.013.7035.

⁶³ Dane na podstawie SIO.

⁶⁴ M. Danek, M. Węgrzyn, *Analiza w obszarze edukacji ...*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2021.

kwalifikacji w tym obszarze w przypadku pedagogów z placówek ogólnodostępnych⁶⁵.

- Analiza potrzeb wsparcia w kontekście etapów edukacji:
  - **wychowanie przedszkolne** - wychowanie przedszkolne stanowiło jeden z obszarów wsparcia w ramach RPO WM 2014-2020. Dofinansowano ponad 7400 miejsc edukacji przedszkolnej, podnosząc dzięki temu dostępność ośrodków wychowania przedszkolnego dla dzieci z niepełnosprawnościami i innymi potrzebami specjalnymi. 8000 dzieci zostało z kolei objętych zajęciami dodatkowymi, a swoje kwalifikacje zawodowe podniosło ponad 700 nauczycieli.

Dzięki podjętym interwencjom sukcesywnie zwiększa się także odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym. Dane dla 2020 r. pokazują, że wskaźnik ten osiągnął w Małopolsce 87,9%, co oznacza wzrost w porównaniu do 2014 r. o 9 p. proc. Nadal istnieje jednak zróżnicowanie pod tym względem w odniesieniu do obszarów terytorialnych. Najwyższe przeciętne wartości wskaźnika odnotowywane są w gminach miejskich (ponad 100%, co wynika z faktu dowożenia dzieci z obszarów podmiejskich do placówek w miastach), następnie w miejsko-wiejskich (oscyluje wokół 85%), a najniższe w wiejskich, gdzie wskaźnik osiąga tylko ok. 77%. Uwzględniając nawet wspomniane dowożenie dzieci do przedszkoli w miastach, nadal obserwowany jest więc nierównomierny rozkład w tym zakresie (w 35 gminach udział dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym nie osiąga 70%)⁶⁶. Można więc stwierdzić, że dotychczasowe wsparcie w zakresie wychowania przedszkolnego generalnie zwiększyło nasycenie miejscami przedszkolnymi, jednak zasadna jest dalsza interwencja w tym zakresie. Powinna się ona opierać zarówno na tworzeniu miejsc przedszkolnych oraz zwiększaniu świadomości odnośnie do roli wczesnej edukacji w wyrównywaniu szans dzieci, w szczególności w obszarach o największych potrzebach w tym zakresie⁶⁷. Działania te nie tylko przyczynią się do zwiększania sukcesów edukacyjnych dzieci, ale będą stanowić wsparcie w kontekście podtrzymania aktywności zawodowej ich rodziców.

Istotnym obszarem, na który należy położyć nacisk w kontekście wychowania przedszkolnego jest zwiększenie jego dostępności dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W 2020 r. dzieci w wieku przedszkolnym miały możliwość korzystać z placówek specjalnych w 12 gminach w województwie, w tym tylko w jednym przypadku była to gmina wiejska⁶⁸. Z kolei z punktu widzenia edukacji włączającej, przedszkola ogólnodostępne często nie są dostosowane do potrzeb dzieci z niepełnosprawnością, zarówno pod względem architektonicznym, posiadanego wyposażenia, jak i przygotowania kadry. Dlatego rekomenduje się zwiększenie nacisku na działania związane z edukacją włączającą oraz dostosowaniem przedszkoli ogólnodostępnych do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami⁶⁹.

Przeprowadzona analiza na poziomie regionalnym wśród placówek publicznych zarządzanych przez samorządy wykazała, jednocześnie, że przedszkola

---

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Dane na podstawie GUS.

⁶⁷ *Ewaluacja wpływu interwencji 10 osi priorytetowej RPO WM 2014-2020 na rozwój kapitału intelektualnego mieszkańców Małopolski (w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego)*, Warszawa 2020.

⁶⁸ Dane na podstawie GUS.

⁶⁹ Ibidem.

zdecydowanie rzadziej korzystały ze wsparcia w formie dodatkowych środków, a więc także funduszy UE, w stosunku do innych placówek. W podziale na obszar terytorialny widać również dysproporcję w tym zakresie między przedszkolami z gmin miejskich oraz najzamożniejszych, które częściej korzystały z tych form wsparcia, względem placówek z obszarów wiejskich i mniej zamożnych.

Ponadto analiza potrzeb w odniesieniu do poszczególnych placówek w przypadku przedszkoli wykazała, że dodatkowe środki w obszarze infrastruktury budynku, oprócz jego dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, są także potrzebne na remont, w tym, rewitalizację placów zabaw czy modernizację wybranych pomieszczeń, jak kuchnie czy kotłownie⁷⁰.

- **Kształcenie ogólne** – wsparcie w zakresie edukacji ogólnej realizowane w perspektywie finansowej 2014-2020 pozwoliło na rozszerzenie oferty edukacyjnej szkół i w efekcie na podniesienie poziomu nauczania, w szczególności w szkołach osiągających najniższe wyniki edukacyjne w zakresie egzaminów zewnętrznych. Średni poziom zdawalności matur w Małopolsce wzrasta i można przypuszczać, że w jakimś stopniu jest to efektem oddziaływania środków z funduszy strukturalnych dostępnych w kolejnych perspektywach finansowych.⁷¹ Działania te należałoby kontynuować, jednak wsparcie w zakresie edukacji ogólnej powinno być oparte o diagnozę potrzeb poszczególnych uczniów i precyzyjnie odpowiadać na indywidualne deficyty niż tylko opierać się na uśrednionych wynikach edukacyjnych szkół. Wspieranie rozwoju dzieci ze specjalnymi potrzebami powinno rozpocząć się na jak najwcześniejszym możliwym etapie i kontynuowane powinno być na wszystkich etapach edukacji. W szczególności ważne jest wspomaganie wczesnego rozwoju dzieci – ułatwienie rodzicom i opiekunom dostępu do szybkiej i kompleksowej diagnozy, a później działań wspomagających organizowanych w placówkach edukacyjnych.

Jest duże prawdopodobieństwo, że dzieci, które obecnie chodzą do szkoły podstawowej będą pracować w zawodach, które obecnie nie istnieją. Jednocześnie wiele zawodów, które funkcjonuje obecnie w Małopolsce w następnych latach zniknie.⁷² Rozwój u uczniów w ramach kształcenia ogólnego kompetencji przekrojowych i uniwersalnych w szczególności proinnowacyjnych powinien być kluczowym działaniem jeśli szkoła ma przygotowywać do funkcjonowania na rynku pracy, ale i w ogóle w szybko zmieniającej się rzeczywistości.⁷³

W Raporcie końcowym badania pn.: *Ewaluacja wpływu interwencji 10 osi priorytetowej RPO WM 2014-2020 na rozwój kapitału intelektualnego mieszkańców Małopolski (w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego)* wskazano, iż wsparcie nauczycieli w obszarze kształcenia ogólnego powinno dotyczyć m.in. rozwijania kompetencji cyfrowych i metodyki prowadzenia edukacji zdalnej czy szerzej wykorzystania nowoczesnych technologii w nauczaniu.

- **kształcenie zawodowe** - Województwo Małopolskie od wielu lat kładzie bardzo duży nacisk na rozwój kształcenia zawodowego poprzez podejmowanie kompleksowych

⁷⁰ M. Danek, M. Węgrzyn, *Analiza w obszarze edukacji...*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2021.

⁷¹ Ewaluacja wpływu interwencji 10 osi priorytetowej RPO WM 2014-2020 na rozwój kapitału intelektualnego mieszkańców Małopolski (w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego)

⁷² Przyszłość edukacji. Scenariusze 2046, Infuture.Institute we współpracy z Collegium da Vinci., 2021 r.

⁷³ Szkoła dla innowatora. Kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych, Kalisz 2018

działań wspierających podmioty występujące w tym systemie. W 2009 r. zapoczątkowano badanie Barometr Zawodów (od 2015 r. jako badanie ogólnopolskie), służące identyfikacji zapotrzebowania na zawody, organizowany jest Festiwal Zawodów (7 edycji), czyli coroczne targi edukacyjne dla dzieci i młodzieży ukierunkowane na promocję kształcenia zawodowego, a w ramach inicjatyw podejmowanych w projekcie Modernizacja Kształcenia Zawodowego (dwie odsłony projektu w latach 2010-2015 oraz 2014-2020) dostosowywana jest baza technodydaktyczna, kadry oraz model kształcenia zawodowego do wymogów współczesnego rynku pracy. Kształcenie zawodowe jest kosztownym elementem systemu edukacji, dlatego pomimo realizacji licznych wzajemnie się uzupełniających inicjatyw istnieje konieczność dalszego inwestowania środków publicznych w udoskonalanie tego systemu w Małopolsce.

W ostatnich 10 latach zmieniła się struktura kształcenia młodzieży. W Małopolsce znacząco spadł udział młodzieży kształcącej się w liceach ogólnokształcących (udział absolwentów zmniejszył się z 50% w 2011 r. do 47% w 2021 r.) oraz szkołach branżowych I stopnia, dawniej zasadniczych zawodowych, (z 19% do 15% r.), przy równoczesnym wzroście udziału młodzieży kształcącej się w technikum (z 31% do 38%). Popularyzacja kształcenia w technikum wynika z różnorodności ścieżek kariery oferowanych przez ten typ szkoły: umożliwia podjęcie zatrudnienia w konkretnym zawodzie lub kontynuację edukacji na studiach po zdanej maturze. Mimo obserwowanych zmian nadal odnotowuje się niewystarczające zainteresowanie uczniów kształceniem zawodowym szczególnie biorąc pod uwagę potrzeby regionalnej gospodarki⁷⁴.

Wsparciem dla dzieci i młodzieży w wyborze ścieżki zawodowej na każdym etapie kształcenia są doradcy zawodowi. W roku 2017 wyraźnie poprawiła się sytuacja w szkołach podstawowych i gimnazjalnych w zakresie liczby nauczycieli z kwalifikacjami do zajmowania stanowiska doradcy zawodowego – z 71 osób w 2016 r. na 529 w 2017 r. Jednak biorąc pod uwagę, iż w 2017 roku w Małopolsce było 1537 szkół podstawowych jest to liczba nadal niewystarczająca. Jednocześnie należałoby w szczególności zwrócić uwagę na wsparcie w zakresie doradztwa edukacyjno-zawodowego dla osób z niepełnosprawnościami.⁷⁵

W Małopolsce w latach 2014-2020 utworzone zostało 303 Szkolne Punkty Informacji i Kariery, 347 doradców zawodowych podniosło swoje kompetencje, a 160 nauczycieli skorzystało w tym zakresie ze studiów podyplomowych. Ze sporządzonej mapy potrzeb wynika, że występowanie doradców zawodowych w szkołach jest zróżnicowane i nadal niewystarczające, najniższe było w liceach (62%), umiarkowane w szkołach podstawowych oraz kształcących zawodowo (74%) oraz najwyższe w zespołach szkolno-przedszkolnych (81%). Brak dostępu do doradztwa zawodowego przekłada się na nieprzemyślane decyzje odnośnie ścieżki edukacyjnej na etapie wyboru szkoły. Nadal około 40% pracujących absolwentów szkół zawodowych podejmuje pracę niezgodną z profilem wykształcenia, co wynika przede wszystkim z niechęci do pracy w wyuczonym zawodzie⁷⁶.

---

⁷⁴ Kierunki rozwoju i wsparcia kształcenia zawodowego w Małopolsce. Dokument przygotowany na potrzeby realizacji programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027. Małopolska Przyszłości, Województwo Małopolskie Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego Departament Edukacji, Kraków 2022

⁷⁵ J.w.

⁷⁶ M. Węgrzyn., M. Skóra, *Badanie losów absolwentów szkół zawodowych*, MORR, Kraków 2018.

Dokument przygotowany na potrzeby realizacji programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027. *Małopolska Przyszłości*⁷⁷ wskazuje na niedostatki w szkolnictwie zawodowym w zakresie współpracy z pracodawcami m.in. przy organizowaniu praktycznej nauki zawodu, rozwijaniu systemu kształcenia dualnego, jak również przy konsultowaniu zapotrzebowania na kwalifikacje oraz przygotowaniu programów kształcenia. Ważnym problemem są braki infrastrukturalne, co znajduje potwierdzenie w przygotowanej dla potrzeb diagnozy *mapie potrzeb*. 89% szkół kształcących zawodowo w Małopolsce w ostatnich 5 latach otrzymało wsparcie, przy czym aż 94% wymaga dalszego wsparcia, podkreślając, że dodatkowe środki finansowe wykorzystywane są do finansowania długoletnich, wieloetapowych przedsięwzięć. Szkoły zawodowe od pozostałych placówek wyróżniała częstsza potrzeba zakupu pomocy dydaktycznych oraz zajęć dodatkowych dla uczniów (w tym przede wszystkim wymiany zagranicznej). Dużym problemem w szkolnictwie zawodowym jest zapewnienie kadry pedagogicznej zarówno na poziomie kształcenia ogólnego, zawodowego, jak również praktycznej nauki zawodu (edukatorzy po stronie pracodawcy).

➤ **wyższe kształcenie zawodowe** - zmiany demograficzne widoczne są również w szkolnictwie wyższym - w latach 2014-2021 obserwowany jest sukcesywny spadek liczby studentów (o 21%). Odmiennie wygląda sytuacja w wyższych szkołach zawodowych⁷⁸ – w opisywanym okresie spadek był trzykrotnie niższy (wyniósł 3%). Placówki te w Małopolsce w 2021 r. kształciły 10,5 tys. studentów, co stanowi 7,4% ogółu studentów w Małopolsce. Analiza stanu szkolnictwa wyższego przygotowana przez Komitet Polityki Naukowej⁷⁹ wskazuje, że jedną ze słabszych stron kształcenia akademickiego w Polsce jest dominacja studiów o profilu akademickim często niskiej jakości. Tym co odróżnia uczelnie zawodowe od pozostałych uczelni wyższych jest duży nacisk kładziony na kształcenie praktyczne. Wyższe szkoły zawodowe kształcą przede wszystkim w obszarze „zdrowie i opieka społeczna” (30% studentów wobec 8% w uczelniach wyższych w Małopolsce), głównie na takich kierunkach studiów jak: pielęgniarstwo, fizjoterapia, dietetyka i ratownictwo medyczne. Drugim wyróżniającym się obszarem edukacji było „kształcenie” – udział studentów był dwukrotnie wyższy, niż średnio w Małopolsce (10% studentów w uczelniach zawodowych, wobec 5% w Małopolsce). W wyższych szkołach zawodowych w obszarze „kształcenie” edukacja odbywała się głównie na takich kierunkach jak: pedagogika, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna oraz wychowanie fizyczne. Analiza wskaźników z badania ekonomicznych losów absolwentów⁸⁰ dla najbardziej popularnych kierunków w wyższych szkołach zawodowych (pielęgniarstwo oraz pedagogika) wykazują, że względne zarobki osób po roku od ukończenia nauki nie różnią się dla absolwentów wyższych szkół zawodowych oraz uczelni krakowskich (dla pielęgniarstwa porównania dotyczyły UJ⁸¹ oraz KA⁸² a zarobki oscylowały wokół wartości średniej;

⁷⁷ Kierunki rozwoju i wsparcia kształcenia zawodowego w Małopolsce. Dokument przygotowany na potrzeby realizacji programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027. *Małopolska Przyszłości*, Województwo Małopolskie Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego Departament Edukacji, Kraków 2022

⁷⁸ Chodzi o takie placówki jak: Małopolska Uczelnia Państwowa im. rotmistrza Witolda Pileckiego w Oświęcimiu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie oraz Podhalańska Państwowa Uczelnia Zawodowa w Nowym Targu

⁷⁹ Komitet Polityki Naukowej, Analiza SWOT stanu nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce w 2015 r. za: A. Gądek, *Przyszłość wyższego szkolnictwa zawodowego*, Tarnów 2017 dostęp: http://www.admaximam.pl/images/pdf/gadek-przyszlosc_szkolnictwa.pdf [z dnia 07.07.2022]

⁸⁰ System ELA służący do monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów za: www.ela.nauka.gov.pl

⁸¹ Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

⁸² Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie.

podczas gdy dla pedagogiki do porównań weszły UJ oraz UP⁸³, a średnia wynagrodzeń dla analizowanych uczelni również była podobna i oscylowała w granicach 56% średniej zarobków w miejscu zamieszkania absolwentów). Dane te świadczą o tym, że absolwenci wyższych szkół zawodowych są dobrze przygotowani do pracy, a ich zarobki w miejscu zamieszkania są konkurencyjne względem zarobków absolwentów uczelni krakowskich. Z danych wynika również, że absolwenci kierunków pedagogicznych osiągają bardzo niskie zarobki, bez względu na ukończoną uczelnię.

- Wg najnowszego badania „Barometr Zawodów 2022”, (który powstał na zlecenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Krakowie), w czołówce 30 zawodów deficytowych w 2022 roku znajdują się zawody medyczne, tj. jak: pielęgniarki, położne, psychologowie i psychoterapeuci, fizjoterapeuci i masażyści, lekarze, opiekunowie osoby starszej lub niepełnosprawnej, ratownicy medyczni. Duży deficyt ratowników medycznych w Małopolsce jest szczególnie widoczny w powiecie krakowskim i Mieście Kraków. W zawodzie tym bowiem, koniecznym jest posiadanie odpowiednich predyspozycji psychofizycznych i odporności psychicznej. Nieco niższy deficyt poszukujących pracy ratowników medycznych w naszym regionie występuje w powiatach: chrzanowskim, wadowickim, suskim, tarnowskim, nowosądeckim, limanowskim, w Tarnowie czy Nowym Sączu. Nowym zawodem na liście są psychologowie i psychoterapeuci, którzy we wcześniejszych latach znajdowali się w równowadze. Zapotrzebowanie spowodowane jest m.in. pandemią Covid-19.

Największe problemy ze znalezieniem pracownika mają ośrodki wiejskie oraz w miejscowościach, gdzie budowane będą nowe szpitale czy oddziały. Ogółem, np. deficyt pielęgniarek pojawi się w 347 powiatach, natomiast lekarzy w 317 (a w aż 72 będzie duży).

Zwiększenie samoświadomości dbania o zdrowie, siedzący tryb życia, starzejące się społeczeństwo powoduje, że rośnie zapotrzebowanie na fizjoterapeutów, masażyстів. Często potencjalni kandydaci do pracy w tym zawodzie nie posiadają aktualnego wpisu do Krajowego Rejestru Fizjoterapeutów, co uniemożliwia podjęcie zatrudnienia w zawodzie i potęguje deficyt .

Z kolei „choroby cywilizacyjne, szersza obecność tematu zdrowia psychicznego, zaburzeń osobowości w debacie publicznej oraz większa potrzeba i świadomość dbania o zdrowie psychiczne sprawiają, że w 2022 roku brakować będzie psychologów i psychoterapeutów, mimo, że do tej pory był to zawód zrównoważony”.

W deficycie jest też zawód opiekuna osób starszych i niepełnosprawnych, co jest efektem starzenia się społeczeństwa, natomiast problem pogłębiła pandemia COVID-19. Deficyt prognozowany jest w 249 powiatach.

- Zgodnie z *Barometrem zawodów 2021 dla województwa małopolskiego* na liście zawodów deficytowych znalazło się wiele zawodów z szeroko rozumianej branży medycznej tj. lekarze, pielęgniarki, położne i ratownicy medyczni, fizjoterapeuci i masażyści. Pandemia COVID w szczególności pokazała braki w tym obszarze.
- W zawodzie lekarza w Małopolsce w 2022 roku występuje deficyt kadrowy w każdym powiecie (z 3 brak danych). Na 1000 mieszkańców Polski przypada 2,2 lekarza, co daje

---

⁸³ Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie.

trzecie miejsce od końca w rankingu krajów europejskich. Gorzej jest tylko w Turcji i Macedonii. Równie źle statystyka wygląda w przypadku pielęgniarek. Także w tym rankingu Polska znajduje się w europejskim ogonie. Na 1000 Polaków przypada zaledwie 5,3 pielęgniarki przy europejskiej średniej 8,1. Przyszłością są też zawody techniczne w medycynie. Problemem przede wszystkim jest niewielka liczba dostępnych kandydatów, brak doświadczenia zawodowego, wygasające uprawnienia, czy też praca poza miejscem zamieszkania. Wśród zawodów technicznych potrzebnych na rynku są: technik dentystyczny, technik elektrokardiolog, technik farmaceutyczny, technik masażysta, technik ortopeda. W Polsce wzrasta również zapotrzebowanie na opiekunów medycznych.

Analiza kadry medycznej w Małopolsce takiej jak: lekarze, lekarze dentyści, pielęgniarki, położne, i diagnosty laboratoryjni. [Źródło:

<https://basiw.mz.gov.pl/index.html#/visualization?id=3403>] wg stanu na koniec 2020 r.

- 1) Liczba lekarzy: 12941; w przeliczeniu na 100 tys. 379,5; średni wiek lekarza: 48 lat; średnia liczba miejsc pracy na etat: 1,72;
- 2) Liczba lekarzy dentyistów: 3250; w przeliczeniu na 100 tys. 95,3; średni wiek lekarza dentyisty: 45 lat; średnia liczba miejsc pracy na etat: 1,27;
- 3) Liczba pielęgniarek: 24288; w przeliczeniu na 100 tys. 712,2; średni wiek pielęgniarki: 48 lat; średnia liczba miejsc pracy na etat: 1,40; udział pielęgniarek w wieku emerytalnym 16%;
- 4) Liczba położnych: 3623; w przeliczeniu na 100 tys. 106,2; średni wiek położnej: 47 lat, średnia liczba miejsc pracy na etat: 1,41; udział położnych w wieku emerytalnym 15%;
- 5) Liczba diagnostów: 2920; w przeliczeniu na 100 tys. 121,9; średni wiek diagnosty: 42 lata, średnia liczba miejsc pracy na etat: 1,25; udział diagnostów w wieku emerytalnym 12%;

Dane te wyraźnie wskazują na lukę w tym zakresie, a działania w kierunku uzupełnienia kadr podejmowane powinny być szeroko zarówno na poziomie kraju, jak i regionu.

- Pozostałe grupy zawodów gdzie brakuje pracowników i w których jednocześnie łatwiej o znalezienie pracy to m.in. te związane z branżą budowlaną (np. cieśle, dekarze, elektrycy), kierowcy zawodowi, fryzjerzy, ale także nauczyciele oraz psycholodzy i psychoterapeuci⁸⁴

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze edukacji dotyczą:

- **podnoszenia jakości edukacji przedszkolnej oraz dostosowywanie miejsc przedszkolnych do potrzeb dzieci ze specjalnymi potrzebami,**
- **systemowych zmian w edukacji, a na poziomie regionu położenie nacisku na rozwój kompetencji przekrojowych, miękkich, związanych z wykorzystaniem technologii czy budowania motywacji do nauki i zdobywania przydatnych umiejętności oraz rozwój wsparcia ukierunkowywanego na indywidualne potrzeby uczniów i wspieranie ich w zakresie deficytów, jak i rozwoju potencjałów,**
- **podnoszenia udziału osób dorosłych w kształceniu przez całe życie,**

⁸⁴ Barometr zawodów 2021. Województwo Małopolskie.

- o rozwoju kształcenia zawodowego i jego zbliżenia do rynku pracy, w szczególności w branżach ważnych z punktu widzenia potrzeb rynku pracy w regionie
- o kształcenie kadr medycznych i działania związane z próbą zatrzymania ich w regionie.

➤ Kultura

- Zgodnie z danymi statystycznymi Eurostatu w sektorze kultury w UE w 2018 r. było zatrudnionych 8,7 mln ludzi, tj. 3,8% ogółu pracowników⁸⁵.
- Małopolska to region o dużych walorach historycznych, krajobrazowych i bogatej przeszłości kulturalnej, stanowiący ważne centrum aktywności kulturalnej w Polsce.
- Pod względem liczby podmiotów prowadzących działalność kulturalną Małopolska znajduje się w ścisłej krajowej czołówce – ponad 1/3 wszystkich podmiotów działających w Polsce skupiona była w trzech województwach: mazowieckim (12,1% ogólnej liczby podmiotów); małopolskim (10,5%) oraz śląskim (9,7%). Według stanu na koniec 2020 roku w województwie małopolskim działało 25 teatrów i instytucji muzycznych, 101 muzeów, 57 galerii i salonów sztuki, 43 kin, 892 biblioteki i placówki biblioteczno-informacyjne oraz 453 centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice. W ciągu 2020 roku instytucje kultury działające w Małopolsce odwiedziło łącznie 8,5 mln osób, co stanowiło 12,7% ogólnej liczby osób korzystających z usług instytucji kultury w Polsce. Nastąpił znaczący i odczuwalny spadek liczby odwiedzających i korzystających z oferty kulturalnej o 65,7% w stosunku do 2019 roku.⁸⁶
- Według stanu na koniec 2020 roku w województwie małopolskim funkcjonowało 18,6% wszystkich galerii i salonów sztuki działających w Polsce oraz 10,8% muzeów i oddziałów muzealnych, 12,9% teatrów i instytucji muzycznych (posiadających własny zespół artystyczny), 11,2% centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic, 9,1% bibliotek (łącznie z filiami) i placówek biblioteczno-informacyjnych, 8,4% kin stałych. W porównaniu do roku ubiegłego ogółem nastąpił spadek liczby podmiotów działających w obszarze kultury o 2,56%. W skali całego kraju spadek ten wyniósł odpowiednio 1,76%.⁸⁷
- Województwo Małopolskie jest organizatorem lub współorganizatorem dla 23 instytucji kultury⁸⁸, jednocześnie 3 instytucje kultury są współprowadzonych przez administrację rządową i samorządową w Małopolsce.⁸⁹

⁸⁵ Raport ETO, sprawozdanie specjalne(08) 2020 r. *Unijne inwestycje w obiekty kultury – kwestia wymagająca lepszego ukierunkowania działań i sprawniejszej koordynacji.*

⁸⁶ Raport o stanie Województwa – Województwa Małopolskie 2021 – str. 98

⁸⁷ Raport o stanie Województwa – Województwa Małopolskie 2021– str. 98

⁸⁸ Centrum Sztuki Mościce/ Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach/ Filharmonia im. Karola Szymanowskiego w Krakowie/ Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II w Krakowie /Małopolski Instytut Kultury w Krakowie/ Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ w Nowym Sączu/ Małopolskie/ Centrum Nauki Cogiteon w Krakowie/ Muzeum Archeologiczne w Krakowie/ Muzeum Armii Krajowej im. Gen. Emila Fieldorfa/ Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach/ Muzeum – Dwory Karwacjanów i Gładyszów/ Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie/ Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie/ Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec/ Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu / Muzeum Okręgowe w Tarnowie/ Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzyca Górnej/ Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem / Opera Krakowska/ Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora CRICOTEKA w Krakowie/ Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie/ Teatr im. Stanisława Ignacego Witkiewicza w Zakopanem/ Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie.

⁸⁹ Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach (organizator instytucji- Województwo Małopolskie)/ Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem (organizator instytucji - Województwo Małopolskie), Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach (organizator instytucji Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego)

- W 2020 roku w województwie małopolskim działalność prowadziło 101 muzeów (łącznie z oddziałami), z czego 42 (41,6%) znajdowały się na terenie Krakowa. Najwięcej muzeów prowadziło działalność o profilu historycznym – ponad 36%. Do sektora publicznego należało 84 (83,2%) muzeów, w ramach którego dla 66 (78,6%) podmiotów organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego. W sektorze prywatnym stowarzyszenia były organizatorami dla 7 muzeów (41,2%), a fundacje dla 4 (23,5%). W przeciągu 2020 roku muzea i oddziały muzealne odwiedziło 3,3 mln osób, co stanowiło 19,6% ogólnej liczby zwiedzających takie placówki w Polsce. **W porównaniu do roku ubiegłego nastąpił spadek liczby zwiedzających muzea i oddziały muzealne o 29,7%.⁹⁰**
- Pandemia COVID-19 miała znaczący wpływ na charakter, jakość oraz kształt życia kulturalnego w 2020 roku. Sektor kultury był jednym z sektorów, który w znaczący sposób odczuł negatywne skutki pandemii. Nastąpiła zmiana dotychczasowego trybu funkcjonowania zawieszono zaplanowane wydarzenia kulturalne, odwołano festiwale, premiery, zamknięto teatry, filharmonie, muzea i inne instytucje. **Znacząco spadły przychody instytucji kultury, sytuacja ta miała bezpośredni wpływ na twórców, artystów, podmioty prywatne, publiczne instytucje kultury,** jaki na wszystkie branże ściśle współpracujące z szeroko rozumianą kulturą.
- **Zgodnie z danymi GUS⁹¹** większość instytucji kultury (64,9%) wskazało, że doświadczyło negatywnych skutków **pandemii COVID-19** w IV kwartale 2020 r poprzez m.in. **spadek przychodów z działalności gospodarczej.** Wśród instytucji kultury, które wskazały, że doświadczyły negatywnych skutków pandemii 63,4% oszacowało skalę spadku przychodów z działalności gospodarczej na poziomie poniżej 50,0%. Natomiast na spadek przychodów z działalności gospodarczej powyżej 90,0% wskazało 8,0% instytucji kultury. Pod względem formy prawnej podmiotu, **największy odsetek odpowiedzi wskazujących na negatywne skutki odnotowano wśród wojewódzkich instytucji kultury** (87,7% ogólnej liczby wojewódzkich instytucji kultury), natomiast najmniejszy – wśród gminnych instytucji kultury (63,0% ogólnej liczby gminnych instytucji kultury). Poza gminnymi i powiatowymi instytucjami kultury, pozostałe instytucje kultury (państwowe i wojewódzkie) częściej określały negatywne skutki jako znaczne niż nieznaczne.
- Działalność instytucji kultury postrzegana jest jako silnie integrująca, przeciwdziałająca wykluczeniu społecznemu i mająca wpływ na budowę kompetencji społecznych.
- **W ramach RPO WM 2014-2020,** przewidziano działanie 6.1 Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego (poddziałanie 6.1.3 *Rozwój instytucji kultury oraz udostępnianie dziedzictwa kulturowego*) w ramach którego realizowane były przedsięwzięcia z zakresu rozwoju infrastruktury instytucji kultury oraz zachowania i upowszechniania dziedzictwa niematerialnego.
  - **Alokacja na podziałanie** podziałanie 6.1.3 *Rozwój instytucji kultury oraz udostępnianie dziedzictwa kulturowego*: wynosiła 11 483 109 euro
  - Przeprowadzono jeden nabór, w ramach którego **złożono 42 wnioski o dofinansowanie** projektu. W ramach Poddziałania 6.1.3 łącznie w realizacji znajduje

⁹⁰ Raport o stanie Województwa – Województwa Małopolskie 2021 – str. 99

⁹¹ *Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w IV kwartale 2020 r.*

się 37 projektów, kontraktujących 37,0 mln zł ze środków RPO WM 2014-2020, co stanowi 103,7% alokacji przeznaczony na to Poddziałanie.

- **W wyniku ewaluacji ex post 6 osi priorytetowej RPO WM 2014-2020⁹²:**
  - wskazano, że działania projektowe odpowiadają na wysoki potencjał instytucji kultury w województwie małopolskim i jednocześnie na ich deficyt infrastrukturalny i wyposażeniowy, **skutkujący niewystarczającą ofertą kulturalną** dla lokalnych społeczności.
  - W wyniku realizacji interwencji wspierających **lokalne instytucje kultury** rozszerzyła się ich oferta programowa, podniosła jakość usług, również w wyniku zastosowania nowych rozwiązań technologicznych, a także znacząco wzrosła liczba użytkowników. Stwierdzono także poprawę konkurencyjności wspartych instytucji. Projekty te w wysokim stopniu przyczyniły się więc do przekształcania instytucji kultury w nowoczesne centra dostępu do wiedzy i oferty kulturalnej oraz **ośrodki życia społecznego**.
  - Przeprowadzone interwencje **charakteryzują się wysoką trwałością** nie tylko ze względu na digitalizację i utrwalenie w formie pisanej dziedzictwa niematerialnego, ale także poprzez szerokie zastosowanie rozwiązań tzw. edukacji kaskadowej, polegającej na szkoleniu kadr edukacyjnych rozprzestrzeniających pozyskaną w projekcie wiedzę.
  - Zrealizowane przedsięwzięcia charakteryzują się **wysoką efektywnością kosztową i trwałością**. Ważnym elementem zachowania trwałości działań projektowych jest realizacja większości projektów na terenie kilkunastu lub większej liczby gmin, co buduje więzi między lokalne i sprzyja w przyszłości realizacji wspólnych przedsięwzięć.
- W 2018 roku Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego przeprowadziło badanie pn. **Wpływ projektów infrastrukturalnych z zakresu kultury zrealizowanych w Małopolsce na otoczenie społeczno-gospodarcze**.⁹³ Badanie obejmowało **analizę wpływu, jaką na funkcjonowanie wybranych instytucji kultury i ich otoczenie społeczno-gospodarcze wywarła realizacja projektów o charakterze infrastrukturalnym**. Wszystkie analizowane projekty infrastrukturalne zostały sfinansowane ze środków Unii Europejskiej, a ich łączny koszt wynosił niecałe **300 mln zł**:
  - a. Na podstawie zebranego i przeanalizowanego materiału badawczego należy uznać, że **wszystkie badane projekty osiągnęły swoje cele, a nakłady na nie poniesione były tego warte**. Efekty inwestycji ocenia się jako trwałe, a sami przedstawiciele instytucji podkreślali, że lepiej wykorzystują posiadany potencjał oraz efektywniej adaptują się do zmieniających warunków społeczno-gospodarczych.

---

⁹² Ewaluacja wpływu projektów realizowanych w ramach 6. osi priorytetowej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 „Dziedzictwo regionalne” na podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności regionu.

⁹³ <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/blog/wpływ-projektów-infrastrukturalnych-zakresu-kultury-zrealizowanych-malopolsce-otoczenie-społeczno-gospodarcze/>

- b. Instytucje kultury (i projekty w nich realizowane) **wywierają wpływ na otoczenie społeczno-gospodarcze**, a jednocześnie są podatne na zachodzące w nim zmiany.
  - c. Badani ogólnie zgadzali się z tym, że dana inwestycja przełożyła się na **atrakcyjność turystyczną okolicy**, (81,5% dostrzegło korzyści turystyczne płynące ze zrealizowanych projektów)
  - d. Wpływ inwestycji na otoczenie gospodarcze był szczególnym przedmiotem zainteresowania w przypadku badań realizowanych w środowisku przedsiębiorców (wywiady indywidualne, badanie CATI). Badani przedsiębiorcy dostrzegli możliwość **pozytywnego oddziaływania inwestycji infrastrukturalnych w zakresie kultury na gospodarkę**.
  - e. Według mieszkańców, w przypadku wszystkich badanych instytucji uważają, że **pod wpływem zrealizowanych projektów nastąpiła intensyfikacja życia kulturalnego** (średnio dla wszystkich badanych instytucji - 86% pozytywnych wskazań).
  - f. Ponadto mieszkańcy postrzegają badane instytucje jako zdecydowanie **otwarte na potrzeby osób z niepełnosprawnościami**, głuchoniemych i niewidomych, **a także przedstawicieli różnych grup wiekowych**: seniorów oraz dzieci (91,5% pozytywnych odpowiedzi dotyczących dostosowania obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami ruchowymi,
  - g. Na podstawie zebranego i przeanalizowanego materiału badawczego należy uznać, że **wszystkie badane projekty osiągnęły swoje cele, a nakłady na nie poniesione były tego warte**.
- Badanie obejmowało analizę wpływu, jaką na funkcjonowanie wybranych instytucji kultury i ich otoczenie społeczno-gospodarcze wywarła realizacja projektów o charakterze infrastrukturalnym. W opinii badanych, zarówno przedstawicieli instytucji kultury, jak i innych środowisk, niezastąpionym środkiem osiągania celów związanych z koniecznością utrzymywania, ale i dostosowywania kultury i dziedzictwa narodowego do zmian społecznych i gospodarczych są środki zewnętrzne, w tym przede wszystkim środki unijne. Oferują poziom dofinansowania, który umożliwił realizację ambitnych planów, w tym architektonicznych, badanych instytucji. Co istotne, wnioski płynące z wypowiedzi zwłaszcza przedstawicieli samorządów lokalnych oraz instytucji kultury wskazują, że zrealizowane inwestycje nie tylko przyczyniły się do rozwoju samej instytucji, ale były (i są nadal) katalizatorem zmian w wielu różnych obszarach: estetyki przestrzeni publicznej, zakresu i metod współpracy międzysektorowej, tworzenia oferty kulturalnej dla mieszkańców, tworzenia oferty turystycznej.
  - Pomimo iż instytucje kultury w ostatnich latach znacznie rozszerzyły zakres aktywności związanej z **edukacją kulturową**, nadal jednak widoczne są pogłębiające się nierówności geograficzne w dostępie do wysokiej jakości oferty kulturalnej. Działania edukacji kulturowej skierowane są na ogół przede wszystkim do dzieci i młodzieży, natomiast wciąż najbardziej defaworyzowaną grupą są osoby z niepełnosprawnościami oraz osoby starsze⁹⁴.

⁹⁴ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego 2013 str. 35

- W komunikacie dotyczącym Wzmocnienia tożsamości europejskiej dzięki edukacji i kulturze (14.11.2017), Komisja Europejska zaznacza, że nie można zapominać o **znaczeniu gospodarczym branży kultury** i podaje, że europejski **sektor kultury** i sektor kreatywny **składają się na około 4 % europejskiego PKB** i **zapewniają miejsca pracy 8 mln Europejczyków**. Dodatkowo KE stwierdziła, że *wykorzystanie w pełni potencjału edukacji i kultury jako sił napędowych zatrudnienia, wzrostu gospodarczego, sprawiedliwości społecznej i aktywności obywatelskiej, a także jako sposobu na doświadczenie europejskiej tożsamości w całej jej różnorodności, leży we wspólnym interesie wszystkich państw członkowskich*.
- W komunikacie Nowy europejski program na rzecz kultury (22.05.2018) Komisja Europejska zwraca uwagę, na istotną **rolę kultury, która propaguje aktywność obywatelską, wspólne wartości, włączenie społeczne** i dialog międzykulturowy w obrębie Europy oraz na całym świecie. Zbliży ludzi, w tym nowo przybyłych uchodźców i innych migrantów oraz pomaga nam czuć się częścią społeczności. Kultura oraz sektor kreatywny mają również zdolność poprawy życia, przekształcania społeczności, tworzenia miejsc pracy oraz pobudzania wzrostu gospodarczego, a ponadto dają efekt mnożnikowy w innych sektorach.
- Dodatkowo w projekcie Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030, Strategii Rozwoju Województwa, wskazano cele związane ze zwiększaniem roli kultury i turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.
- **Kobiety** stanowiły większość **studentów na wszystkich kierunkach związanych z kulturą**. W 2017 r. w UE-28 na kierunkach związanych z kulturą studiowało **więcej kobiet niż mężczyzn - 63,4%** ogółu.⁹⁵
- W 2018 r. **kobiety** stanowiły niższy udział (46,1 %) **zatrudnienia w kulturze UE-28 niż mężczyźni**. Udział zatrudnienia kobiet w kulturze był prawie taki sam jak średni udział kobiet w zatrudnieniu w całej gospodarce (46,0 %).
- Kraje bałtyckie odnotowały największy udział kobiet w zatrudnieniu w kulturze, 68% na Łotwie, a następnie 61% na Litwie i **59% w Polsce**.
- W 2018 roku około 83% **mężczyzn zatrudnionych w kulturze** pracowało w **pełnym wymiarze** czasu pracy. Natomiast odsetek kobiet pracujących na pełen etat w dziedzinie kultury wynosił 67%.
- Odnotowano **niewielką różnicę** we wskaźnikach **uczestnictwa kobiet i mężczyzn w kulturze**. W 2015 r. prawie dwie trzecie mężczyzn i kobiet (po 62,6 %) w Unii Europejskiej zgłosiło, że uczestniczyło w co najmniej jednym działaniu kulturalnym (w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie). Kobiety były nieco bardziej skłonne niż mężczyźni uczestniczyć w każdym z trzech działań kulturalnych (tj. Kino/zwiedzanie obiektu kultury/ Występy na żywo). W przypadku zwiedzania obiektu kultury, wskaźnik uczestnictwa kobiet był o 1,0 punktu procentowego wyższy niż w przypadku mężczyzn, podczas gdy w przypadku wyjścia do kina różnica ta wynosiła 0,7 punktu procentowego.

⁹⁵ Culture statistics — 2019 edition EUROSTAT
<file:///C:/Users/MALGOR~1.POT/AppData/Local/Temp/eurostat-culture-2019.pdf>

Jeśli chodzi o udział w występach na żywo, różnica między kobietami a mężczyznami była jeszcze większa, co stanowi wzrost o 4,0 punktów procentowych.⁹⁶

- **Kultura to czynnik umożliwiający włączenie społeczne i spójność ludzi znajdujących się w niekorzystnej sytuacji**, ze szczególnym celem wzmocnienia dialogu i włączenia społecznego (zwłaszcza populacji znajdujących się w trudnej i niekorzystnej sytuacji, takich jak osoby należące do mniejszości, migranci, **kobiety i dziewczęta**, niepełnosprawni) rozwoju umiejętności i spójności społecznej.⁹⁷

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze kultury dotyczą: rozwoju sektora kultury, który jest bardzo ważny dla budowy tożsamości obywatelskiej i włączenia społecznego grup zmarginalizowanych. Jednocześnie mając na uwadze, że pandemia doprowadzała do strat w sektorze kultury, jednym z wyzwań w tym obszarze jest wzmocnienie kompetencji kulturowych mieszkańców regionu, poprzez zapewnienie możliwości aktywnego uczestnictwa w kulturze, dzięki wsparciu infrastruktury oraz zwiększaniu dostępu do oferty kulturalnej.

➤ **Dziedzictwo kulturowe**

- **Dziedzictwo kulturowe jest bogactwem Europy** i ważnym elementem integracji europejskiej. Na dziedzictwo kulturowe składają się zasoby odziedziczone z przeszłości, we wszelkich swoich formach i aspektach – materialnych, niematerialnych i cyfrowych, w tym zabytki, stanowiska, krajobrazy, umiejętności, praktyki, wiedza oraz przejawy ludzkiej kreatywności. Zasoby te mają dla społeczeństwa **ogromną wartość pod względem kulturowym, środowiskowym, społecznym i ekonomicznym**, i dlatego zarządzanie nimi w sposób zrównoważony stanowi w XXI wieku decyzję o charakterze strategicznym⁹⁸.
- **Małopolska dysponuje ogromnym potencjałem**, jeżeli chodzi o zasoby dziedzictwa kulturowego, które stanowią o wyjątkowości i atrakcyjności tego regionu, sprawiając, że zajmuje on szczególne miejsce na mapie kulturalnej kraju. Niezwykle bogactwo unikatowych zabytków kultury materialnej i niematerialnej wymaga systematycznego prowadzenia działań dążących do poprawy stanu ich zachowania, jednocześnie stwarza możliwość kreacji nowych funkcji zabytków, odpowiadających na aktualne potrzeby społeczne oraz gospodarcze – w szczególności kulturalne, edukacyjne i turystyczne.
- O wyjątkowości Małopolski świadczy między innymi liczba obiektów objętych szczególnymi formami ochrony. Znajduje się tu **6 zespołów zabytkowych wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO⁹⁹ 1 wpis na Reprezentatywną Listę**

⁹⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_participation&action=statexp-seat&lang=pl#Uczestnictwo_w_kulturze_wed.C5.82ug_p.C5.82ci

⁹⁷ Str. 18 COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT A New European Agenda for Culture - Background Information Accompanying the document Communication from the European Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2018)

⁹⁸ Konkluzje Rady z dnia 21 maja 2014 r. w sprawie dziedzictwa kulturowego jako strategicznego zasobu zrównoważonej Europy(2014/C 183/08)

⁹⁹ Są to: historyczne centrum Krakowa, Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni, Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940–1945), Kalwaria Zebrzydowska: zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy, kościoły drewniane południowej Małopolski (Binarowa, Dębno Podhalańskie, Lipnica Murowana, Sękowa), drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim rejonie Karpat (Brunary Wyżne, Kwiatów, Owczary, Powroźnik

Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości UNESCO¹⁰⁰ 10 zespołów zabytkowych uznanych za Pomniki Historii¹⁰¹, 6 związanych z małopolskimi tradycjami wpisów na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego¹⁰², 1 obiekt uhonorowany Znakiem Dziedzictwa Europejskiego (*Cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej nr 123 Łuzna-Pustki*).¹⁰³

- Skuteczną ochroną **materialnego dziedzictwa regionu** jest wpis do **rejestrów zabytków**, który jest formą ochrony zabytków. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zobowiązuje wojewódzkiego konserwatora zabytków do prowadzenia ewidencji zabytków znajdujących się na terenie województwa oraz do prowadzenia rejestru zabytków objętych ochroną prawną. Z liczby około **47 800 obiektów wpisanych do małopolskiej, wojewódzkiej ewidencji zabytków**, do wojewódzkiego **rejestrów zabytków** nieruchomości wpisanych jest **5 150 obiektów**¹⁰⁴. Wpis do rejestru zabytków jest podstawową formą ochrony dziedzictwa kulturowego. Z kolei celem ewidencji zabytków jest rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, danych administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego. Wojewódzka ewidencja zabytków z zasady jest zbiorem gminnych ewidencji zabytków.¹⁰⁵
- Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, także **zabytki ruchome**, będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami, numizmatami, pamiątkami historycznymi, wytworami techniki, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne. Do **rejestrów zabytków ruchomych** województwa małopolskiego wpisanych jest **33 108 obiektów**¹⁰⁶.
- Małopolska wyróżnia się jako region, w którym znajduje się najwięcej budynków wpisanych do rejestru zabytków o konstrukcji drewnianej (1059 obiektów – 16,83% wszystkich tego typu nieruchomości w kraju). Stan zachowania zasobów materialnego dziedzictwa podlega ciągłym zmianom w czasie. W przygotowanym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w 2017 roku Raportcie o stanie zachowania zabytków nieruchomości w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C) **szacuje się, że jedynie 1/3 obiektów figurujących w wojewódzkim rejestrze zabytków nie wykazuje objawów zniszczenia i nie wymaga przeprowadzenia prac remontowych, pozostałe 2/3 obiektów wymaga podjęcia tego typu prac**. Za szczególnie zagrożone uznaje się 378 obiektów, które nie utraciły wartości zabytkowych (to 7,79% całego regionalnego

¹⁰⁰ w 2018 r. Szopkarstwo krakowskie jako pierwszy polski wpis trafił na tą listę

¹⁰¹ Są to: Kraków – historyczny zespół miasta/ Wieliczka – kopalnia soli/ Bochnia – kopalnia soli/ Kalwaria Zebrzydowska – krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego/ Raławice – teren historycznej bitwy pod Raławicami/ Tyniec – zespół opactwa benedyktyńców/ Szalowa – kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła/ Kraków – Kopiec Kościuszki z otoczeniem/ Stary Sącz – zespół staromiejski wraz z klasztorem Sióstr Klarysek/ Staniątki – opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktynek

¹⁰² w krajowym spisie ujęto żywe tradycje: krakowskiego szopkarstwa/ pochodu Lajkonika/ umiejętności wytwarzania instrumentu i praktyki gry na kozie (dudach podhalańskich)/ krakowskiej koronki klockowej/ zabawkarstwa żywiecko-suskiego/ wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek). Dodatkowo zjawiskiem o charakterze ogólnonarodowym są polskie tańce: polonez, mazur, kujawiak, oberek i pochodzący z Małopolski krakowiak.

¹⁰³ Raport *Województwo Małopolskie 2021*, str. 103

¹⁰⁴ Raport *Województwo Małopolskie 2021*, str. 97

¹⁰⁵ Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021 str. 26, 27

¹⁰⁶ Raport *Województwo Małopolskie 2021*, str. 97

zasobu). Grupę obiektów, których istnienie jest szczególnie zagrożone stanowi drewniane budownictwo mieszkalne¹⁰⁷.

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony **niematerialnego dziedzictwa kulturowego**, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 roku zapisami międzynarodowego prawa ujęła sposób ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, wskazując na konieczność poszanowania dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek, które przejawia się, poza wymiarem materialnym, m.in. w języku, śpiewie, zwyczajach, obrzędach świątecznych oraz umiejętnościach związanych z rzemiosłem tradycyjnym. Ochrona tego rodzaju dziedzictwa ma na celu zapewnienie jego przetrwania – w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma charakter informacyjny, stanowi dokumentację żywego niematerialnego dziedzictwa naszego kraju i realizację wymogu Konwencji UNESCO. **Na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego ujętych zostało już 29 przejawów** usankcjonowanej tradycją działalności człowieka, związaną z praktykowaniem tradycji, zwyczajów, obyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła, kultywowaniem pamięci historycznej, przechowywaniem wiedzy tradycyjnej i wierzeń, tradycjami muzycznymi, widowiskowymi i językowymi, w tym **6 zjawisk i przejawów dziedzictwa** niematerialnego z terenu Małopolski (to ponad 20% wpisów w skali kraju). **W krajowym spisie** ujęto żywe tradycje: krakowskiego szopkarstwa, pochodu Lajkonika (zwanego także Konikiem Zwierzynieckim), umiejętności wytwarzania instrumentu i praktyki gry na kozie (dudach podhalańskich), krakowskiej koronki klockowej, zabawkarstwa żywiecko-suskiego oraz wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek)¹⁰⁸. W listopadzie 2018 r. tradycja budowy wyjątkowych w skali świata **szopek krakowskich** została wpisana na **Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO**.

- Ponadto w regionie funkcjonują obecnie **4 parki kulturowe**¹⁰⁹ które są narzędziem kompleksowej ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Plany ochrony parków kulturowych mogą ustanawiać zakazy i ograniczenia dotyczące m.in.: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury. W PZPWM **funkcjonuje lista parków kulturowych istniejących i rekomendowanych do utworzenia**¹¹⁰.
- W regionie podejmowane są działania mające na celu stworzenie i promocję nowych produktów turystycznych, opartych na walorach i tradycji miejsca, przez to autentycznych

¹⁰⁷ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego 2013 str. 33

¹⁰⁸ Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021 str. 68

¹⁰⁹ dwa w Zakopanem: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej i Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki oraz Park Kulturowy Stare Miasto w Krakowie oraz Kraków - Stara Nowa Huta*

¹¹⁰ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego TOM 2 str. 54: *Biecz, Chochołów, Ciężkowice, Czerna, Frydman, Kalwaria Zebrzydowska, Kraków - Kazimierz-Stradom z Bulwarami Wisły, Kraków - Stara Nowa Huta (istniejący), Kraków - Stare Miasto (istniejący), Kraków - Stare Podgórze z Krzemionkami, Krościenko nad Dunajcem, Krynica-Zdrój, Lanckorona, Lipnica Murowana, Niedzica, Nowy Sącz, Nowy Wiśnicz wraz z zamkiem, Ojców - Dolina Prądnika, Sękowa, Stary Sącz, Szczawnica, Szczyrzyc - klasztor i otoczenie, Tuchów z Klasztorem, Wieliczka, Zakliczyn, Zakopane - Kotlina Zakopiańska (istniejący), Zakopane - Krupówki (istniejący).*

i jedynych w swoim rodzaju (np. podróże kulinarne, przyrodnicze, warsztaty rękodzieła ludowego). W Małopolsce istnieje wiele szlaków (szlaków kulturowych, turystycznych, tras tematycznych, miejskich, czy wyznakowanych ścieżek edukacyjnych i kulturowych), które prezentują różne aspekty dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz przyrodniczego. Od kilku lat obserwowany jest wzrost zainteresowania tą formą promocji dziedzictwa kulturowego, zarówno ze strony odbiorców, jak i organizatorów, którzy – w odpowiedzi na społeczne zapotrzebowanie – inicjują tworzenie nowych tras tematycznych, kulturowych szlaków dziedzictwa czy lokalnych szlaków turystycznych. Przez region przebiega bardzo wiele (w tym długodystansowych i międzynarodowych) **szlaków turystycznych oraz tras kulturowych**, zróżnicowanych tematycznie, o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: **6 szlaków międzynarodowych** (przebiegających przez terytorium Polski i innego państwa, w szczególności Ukrainy, Czech i Słowacji) **7 szlaków ponadregionalnych** (przebiegających przez tereny innych województw: świętokrzyskiego, śląskiego, opolskiego, podkarpackiego) **ponad 30 szlaków regionalnych** (obejmujących obiekty zlokalizowane na terenie całego województwa) **blisko 100 turystycznych tras miejskich** (prezentujących zabytki jednej miejscowości, często bez wiodącego tematu, np. zabytki miasta, dziedzictwo kulturowe miejscowości), jak i ścieżek edukacyjnych/kulturowych w regionie, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych w ramach jednolitego systemu PTTK obejmującego szlaki piesze, konne, rowerowe. **W Małopolsce funkcjonuje ponad 100 szlaków kulturowych i tras tematycznych, ale aktywnie zarządzanych jest około 30% z nich.** Pozostałe 70% to trasy istniejące tylko jako mniej lub bardziej estetyczne znaki w przestrzeni oraz aplikacje bądź strony internetowe przygotowane w ramach jednorazowych projektów.¹¹¹

- **W ramach RPO WM 2014-2020**, przewidziano działanie 6.1 Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego (poddziałanie 6.1.1 *Ochrona i opieka nad zabytkami*) w ramach którego realizowane projekty polegające na realizacji prac konserwatorskich, restauratorskich, prac zabezpieczających przed zniszczeniem oraz robót budowlanych prowadzonych przy zabytkach nieruchomych
  - **Alokacja na podziałanie** podziałanie 6.1.1 *Ochrona i opieka nad zabytkami*: wynosiła 37 730 092 euro
  - W Poddziałaniu 6.1.1 i łącznie realizowanych jest 41 projektów o wartości dofinansowania wynoszącej 145,6 mln zł. Należy podkreślić, że Poddziałanie 6.1.1 spotykało się z dużym zainteresowaniem wnioskodawców. W obu konkursach, przeprowadzonych w 2016 roku, łącznie złożono 60 wniosków o dofinansowanie projektu, o wnioskowanej wartości dofinansowania blisko dwukrotnie przekraczającej zakładaną alokację.
- **W wyniku ewaluacji ex post** 6 osi priorytetowej RPO WM 2014-2020¹¹², zwrócono uwagę na następujące kwestie:
  - Kierunek wsparcia i przyjęta logika interwencji w Poddziałaniu 6.1.1 trafnie odpowiadają na zidentyfikowaną potrzebę zwiększenia efektywności wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu, stanowiących fundament tożsamości regionalnej.

¹¹¹ Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021 str. 79

¹¹² Ewaluacja wpływu projektów realizowanych w ramach 6. osi priorytetowej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 „Dziedzictwo regionalne” na podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności regionu.

- Wsparcie obiektów zabytkowych w Poddziałaniu 6.1.1 w znaczącym stopniu przyczyniło się do powstawania nowych miejsc pracy, których potrzeba utrzymania wykracza poza okres trwałości wymagany w Programie. Odnotować więc należy wysoki wpływ podejmowanych interwencji na rozwój społeczny i gospodarczy Małopolski.
- Beneficjenci odnotowują wyższy niż zakładano na etapie wniosku o dofinansowanie przyrost liczby odwiedzających, co świadczy o wysokim oddziaływaniu interwencji na rozwój gospodarczy regionu.
- Zaleca się premiowanie w przyszłej perspektywie finansowej projektów, które mają kompleksowy charakter (np. wpieranie kilku obiektów na danym obszarze a nie pojedynczych zabytków), przez co projekt będzie miał szersze oddziaływanie, a jego efekty będą miały wpływ pośrednio również na rozwój **sąsiadujących gmin**.
- W komunikacie dotyczącym *Wzmocnienia tożsamości europejskiej dzięki edukacji i kulturze* (14.11.2017), **Komisja Europejska** zaznacza, że zrozumienie i ochrona naszego dziedzictwa kulturowego i różnorodności to warunki **konieczne do utrzymania naszej wspólnoty kulturowej, wspólnych wartości i wspólnej tożsamości**.
- W komunikacie *Nowy europejski program na rzecz kultury* (22.05.2018) Komisja Europejska zwraca uwagę, jak bardzo **ważna jest ochrona i propagowanie dziedzictwa kulturowego Europy jako wspólnego zasobu**, aby podnieść poziom wiedzy na temat naszej wspólnej historii i wartości oraz wzmocnić poczucie wspólnej tożsamości europejskiej.
- Zgodnie z *Konkluzjami Rady w sprawie dziedzictwa kulturowego jako strategicznego zasobu zrównoważonej Europy* (z dnia 21 maja 2014 r.) **dziedzictwo kulturowe odgrywa ważną rolę w tworzeniu i poszerzaniu kapitału społecznego**, ponieważ może: inspirować i zachęcać obywateli do udziału w życiu publicznym; podnosić jakość życia i dobrostan osób indywidualnych i ich społeczności; promować różnorodność oraz dialog międzykulturowy poprzez **sprzyjanie silniejszemu poczuciu przynależności do szeroko pojętej społeczności** oraz lepszemu zrozumieniu i szacunkowi między narodami; pomóc zredukować nierówności oraz ułatwiać włączenie społeczne oraz aktywność kulturalną i społeczną, a także promować dialog międzypokoleniowy i spójność społeczną; dać szanse rozwijania umiejętności, wiedzy, kreatywności i innowacji; być skutecznym narzędziem edukacyjnym edukacji formalnej, pozaformalnej i nieformalnej, w uczeniu się przez całe życie i szkoleniach.
- Projekty dotyczące sektora kultury wpisują się w *Europejski Filar Praw Socjalnych* (EFPS), który opiera się na zobowiązaniu państw członkowskich do tworzenia Unii, która m.in. „**chroni (...) dziedzictwo kulturowe** i promuje różnorodność kulturową”. Inwestycje te wpływają na realizację zasad określonych w EFPS, zapewniając dostęp do podstawowych usług.
- Ponadto interwencje w ramach EFRR, które mają wpływ na dziedzictwo kulturowe, powinny dążyć do zgodności z zapisami dokumentu *Europejskie Zasady Jakości dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe*¹¹³, m.in. w zakresie kryteriów oceny projektów, które powinny uwzględniać np. wartość i dziedzictwa kulturowego w projekcie, identyfikację pojawiających się

¹¹³ EUROPEAN QUALITY PRINCIPLES for EU-funded Interventions with potential impact upon Cultural Heritage”ICOMOS.

zagrożeń, problemów i szans. Projekt powinien zapewniać równowagę, harmonię i/lub kontrolowany dialog między dziedzictwem kulturowym a nowymi elementami, z poszanowaniem istniejących wartości obiektu. Gdy rozważane są nowe funkcje w obiekcie, powinny one szanować i być spójne z miejscem dziedzictwa, odpowiadać na potrzeby społeczności i być zrównoważone.

- **Europejski Trybunał Obrachunkowy** wydał sprawozdanie specjalne (08/2020) *Unijne inwestycje w obiekty kultury – kwestia wymagająca lepszego ukierunkowania działań i sprawniejszej koordynacji*¹¹⁴, zgodnie z którym zaleca się, aby w celu zmniejszenia zależności od dotacji publicznych w ramach finansowania z EFRR na etapie wyboru projektów należy przyznawać pierwszeństwo projektom, w których zawarto plany zwiększenia stopy samofinansowania obiektów kultury (np. dywersyfikacja źródeł dochodów własnych i poleganie w większym stopniu na tych dochodach).
- Dodatkowo w projekcie Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030, Strategii Rozwoju Województwa, wskazano cele związane ze zwiększaniem roli kultury i turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze dziedzictwa kulturowego dotyczą konieczności podejmowania działań na rzecz ochrony, udostępniania i promocji dziedzictwa kulturowego dzięki czemu stworzone zostaną warunki dla rozwoju społeczno- gospodarczego. Dodatkowo wsparcie dziedzictwa kulturowego to ważny czynnik rozwoju społecznego, m.in. w kształtowaniu tożsamości obywateli, wzmacniający poczucie wspólnoty, będący skutecznym nośnikiem pozytywnych wzorców społecznych, budującym w mieszkańcach poczucie dumy i wyjątkowości miejsca, w którym żyją.

➤ Turystyka

- UE jest najczęściej odwiedzanym regionem na świecie – **w 2019 r. przyjechało do niej około 37% wszystkich turystów międzynarodowych**. Dzięki temu turystyka stanowi kluczowy sektor gospodarki w UE, odpowiadający za 9,9% produktu krajowego brutto i 11,6% wszystkich miejsc pracy w UE w 2019 r. Pandemia COVID-19 wywarła dramatyczny wpływ na sektor turystyki, gwałtownie ograniczając ruch turystyczny, a tym samym dochody przedsiębiorstw związanych z turystyką.¹¹⁵
- W 2019 r. bezpośrednio i pośrednio (efekty rozlania) znaczenie sektora turystycznego dla PKB UE oszacowano na 9,9%. **Ponadto 11,6% całkowitej siły roboczej UE pracuje w turystyce** (co stanowi około 23,5 mln miejsc pracy). Ponad 99% przedsiębiorstw w unijnym sektorze turystyki to małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP)¹¹⁶.

¹¹⁴ https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr20_08/sr_cultural_investments_pl.pdf

¹¹⁵ ETO sprawozdanie specjalne- *Wsparcie UE na rzecz turystyki – potrzeba nowej orientacji strategicznej i lepszego podejścia do finansowania* 2021 r.

¹¹⁶ ETO sprawozdanie specjalne- *Wsparcie UE na rzecz turystyki – potrzeba nowej orientacji strategicznej i lepszego podejścia do finansowania* 2021 r.

- W **2019 roku Polska** znajdowała się na 12 pozycji w Europie pod względem udzielnych noclegów turystom zagranicznym tj. 18,7 mln (noce spędzone przez międzynarodowych gości w turystycznych obiektach noclegowych)¹¹⁷
- Od wielu lat rozmiary ruchu turystycznego w **Małopolsce** wykazywały **tendencję wzrostową, aż do roku 2020**, kiedy to 11 marca WHO uznała serię zachorowań na chorobę zakaźną układu oddechowego, wywołaną zakażeniem wirusem SARS-CoV-2, za pandemię. W związku z tym wprowadzone zostały rozmaite ograniczenia w przemieszczaniu się oraz na 3 miesiące niemal zamknięte zostały obiekty noclegowe w Polsce. Wskutek tego w 2020 roku ruch turystyczny w Małopolsce zmniejszył się o 14% w relacji do roku poprzedniego, tj. do wielkości 15,37 mln osób, czyli do rozmiarów sprzed 2017 roku. **Spadek dotyczył w szczególności liczby odwiedzających z zagranicy - o 62%**, tj. do wielkości 1,44mln osób. Rozmiary krajowego ruchu turystycznego ograniczone zostały natomiast tylko o 1% (ze względu na ok. 2-krotny przyrost liczby jednodniowych odwiedzających), tj. ukształtowały się na poziomie 13,93 mln osób.¹¹⁸
- W związku z tym, że liczba odwiedzających Małopolskę była w 2020 roku niższa niż rok wcześniej, pomimo że średnie kwoty wydatkowe przed przyjazdem odwiedzających krajowych i zagranicznych (w tym zwłaszcza gości jednodniowych z Polski) okazały się wyższe niż w roku poprzednim, **szacunkowe wpływy Małopolski z turystyki w regionie były w 2020 roku o 35,3% niższe niż rok wcześniej** (9,84 mld zł vs 15,2 mld zł). Przyczyniło się do tego również to, że średnie wydatki podczas pobytu krajowych i zagranicznych odwiedzających okazały się niższe niż w roku ubiegłym.
- Pomimo, że ostatnie miesiące kryzysu związanego z COVID-19 obity się negatywnie na kondycji finansowej przedsiębiorców i pracowników, należy pamiętać, że **sektor turystyki w Małopolsce jest nadal kluczowym czynnikiem struktury gospodarczej i społecznej**. Co więcej, zapewnia ona bardzo potrzebne miejsca pracy i dochody w miejscowościach bez alternatywnych źródeł zatrudnienia i umożliwia zatrudnienie pracowników o niskich kwalifikacjach.
- Województwo małopolskie **ma największą skategoryzowaną bazę obiektów hotelarskich wśród wszystkich województw**. Wśród obiektów hotelarskich najwięcej jest hoteli (421), które stanowią 73,6% skategoryzowanej bazy hotelarskiej, a następnie pensjonatów (99), które stanowią 17,3% wszystkich obiektów hotelarskich w województwie. Najwięcej obiektów hotelarskich zlokalizowanych jest w Krakowie i są to w 92,2% hotele. W powiatach wokół Krakowa również przeważają hotele – powiat krakowski (16), powiat wielicki (22). Najmniej skategoryzowanych obiektów hotelarskich znajduje się na terenie powiatu dąbrowskiego (1), powiatu chrzanowskiego (3), powiatów miechowskiego, olkuskiego, proszowickiego oraz miasta Nowy Sącz (po 4). W południowej części województwa działa spora część obiektów hotelarskich. W tym regionie najwięcej z nich znajduje się w powiecie tatrzańskim (96). Najwięcej schronisk znajduje się w powiecie tatrzańskim i nowotarskim.¹¹⁹
- W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców województwa małopolskiego w 2019 roku **zarejestrowanych było 120 podmiotów gospodarki narodowej**. Wynik uzyskany przez Małopolskę w 2019 roku był nieco wyższy od średniej krajowej, gdzie na 1 000 ludności

¹¹⁷ [Statystyka turystyczna - Statistics Explained \(europa.eu\)](#)

¹¹⁸ Badanie ruchu turystycznego w Małopolsce 2020

¹¹⁹ Tamże str. 14

przypadało średnio 117 podmiotów. W przekroju na poszczególne powiaty największym poziomem przedsiębiorczości niezmiennie od kilku lat odznaczają się mieszkańcy Krakowa – w 2019 roku na 1 000 osób przypadało tu aż 189 podmiotów gospodarczych. **Na drugim miejscu, podobnie jak w roku poprzednim, uplasował się pod tym względem powiat tatrzański z wynikiem 165, na co znaczny wpływ ma rozwój przedsiębiorstw z branży turystycznej, a w szczególności sekcji związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi**¹²⁰.

- Ponadto Małopolska charakteryzuje się **największą liczbą turystycznych obiektów noclegowych** (posiadających 10 lub więcej miejsc noclegowych) w przeliczeniu **na 100 km²** i wynosi 10,2. Dodatkowo w regionie zlokalizowanych było (w 2019 r.) najwięcej hoteli (14,8% ogółu hoteli w Polsce).¹²¹
- Wyjątkowo korzystne warunki przyrodnicze sprzyjają rozwojowi turystyki rekreacyjnej w regionie–Województwo małopolskie wyróżnia się wśród innych regionów długością oraz różnorodnością szlaków turystycznych. Szczególną popularnością cieszą się **szlaki rowerowe VeloMałopolska**, które łączą najciekawsze turystycznie i przyrodniczo miejsca w regionie. Z wyników badań wykonanych przez Polską Organizację Turystyczną wynika, że między 14% a 25% obcokrajowców kojarzy Polskę właśnie z możliwością uprawiania turystyki rowerowej.¹²²
- Korzyści płynące z rozwoju infrastruktury rowerowej, w sposób syntetyczny prezentuje Europejska Strategia Rowerowa (EU Cycling Strategy), w której można znaleźć analizę wyzwań, ale również korzyści w aspektach gospodarczym, społecznym, funkcjonalnym, a także środowiskowych płynących z promowania tej formy aktywności. W kontekście zagadnienia **korzyści gospodarczych**¹²³ zwrócono uwagę na znaczącą rolę gospodarki rowerowej, która zapewnia tysiące miejsc pracy, a podwojenie ruchu rowerowego oznaczałoby więcej miejsc pracy dla osób o niższych kwalifikacjach. Wartość produkcji, sprzedaży i turystyki rowerowej szacuje się na przekraczającą 50 miliardów euro, a regularna jazda na rowerze, w tym dojazd do pracy, przekłada się na zmniejszenie absencji w pracy, wspierając kluczowy atut UE: zdolność produkcyjną siły roboczej, co również niesie za sobą korzyści finansowe. Wartość turystyki rowerowej szacuje się na wartość 44 miliardów euro (z 2,3 miliarda wycieczek rowerowych rocznie w Europie) i ponad 650 000 miejsc pracy jest związanych z obecnym poziomem ruchu rowerowego w Europie. W **kwestii środowiskowej**¹²⁴ szacunkowa wartość korzyści finansowych z niwelacji zanieczyszczeń powietrza przez samochody za sprawą obecnego poziomu ruchu rowerowego, wynosi 427 mln euro. Jazda na rowerze jest więc ważnym narzędziem do osiągnięcia celów polityki UE w zakresie poprawy jakości powietrza. Ruch rowerowy przyczynia się również do zmniejszenia zanieczyszczenia hałasem w Europie. W przypadku **korzyści społecznych**¹²⁵ związanych z promocją ruchu rowerowego, należy podkreślić, że jazda na rowerze została niejednokrotnie opisana jako inwestycja w zdrowie i produktywność w każdym wieku, a zdrowie fizyczne i psychiczne dorosłych w wieku produkcyjnym ma zasadnicze znaczenie dla kluczowego zasobu gospodarczego:

---

¹²⁰ Tamże str. 148

¹²¹ Analizy statystyczne GUS *Turystyka w 2019 r.* str. 46

¹²² Polska Organizacja Turystyczna *Popyt na turystykę rowerową Analiza desk research lipiec 2019*

¹²³ *Badanie ewaluacyjne dot. pomiaru wartości wskaźnika rezultatu długoterminowego RPO WM na lata 2014- 2020: Liczba osób korzystających z tras rowerowych w regionie* [Raport końcowy badanie ewaluacyjne \(rpo.malopolska.pl\)](http://raport.końcowy.badanie.ewaluacyjne(rpo.malopolska.pl)) str. 12

¹²⁴ tamże

¹²⁵ tamże

zdolności produkcyjnej siły roboczej UE. Regularne ćwiczenia fizyczne przekładają się na lepsze funkcjonowanie w pracy i mniejszą absencją. Pomagają również przeciwdziałać spadkom funkcji poznawczych, w tym pamięci, funkcji wykonawczych, umiejętności wzrokowo przestrzennych i szybkości przetwarzania u osób dorosłych w normalnym wieku.

- Małopolska realizuje największy w Polsce projekt budowy tras rowerowych VeloMałopolska¹²⁶. Przedsięwzięcie współfinansowane jest ze środków unijnych, głównie w ramach RPO WM I2014–2020, oraz planuje się, że inwestycja będzie kontynuowana w perspektywie 2021–2027. Docelowo rowerzyści będą mogli skorzystać z prawie 1000 km dobrze oznakowanych tras o europejskim standardzie, które połączą najciekawsze turystycznie i przyrodniczo miejsca w regionie. Projekt zakłada budowę ośmiu tras rowerowych. Przebieg sześciu z nich został wytyczony m.in. po wałach przeciwpowodziowych wzdłuż rzek i od nich trasy przyjęły swoje nazwy: Wiślana Trasa Rowerowa, VeloDunajec, VeloSkawa, VeloRaba, VeloPrądnik, VeloRudawa. Kolejna z tras – VeloMetropolis – (małopolski odcinek trasy EuroVelo 4), łączy największe miasta województwa biegnąc z zachodu na wschód (częściowo po trasie WTR), a trasa VeloNatura (małopolski odcinek trasy EuroVelo11) będzie przebiegać z południa na północ po najbardziej atrakcyjnych terenach doliny Popradu i Dunajca. Do końca 2020 roku oddano do użytku 461 km zaplanowanych tras. Realizacja projektu skupiła się głównie na trasach Wiślana Trasa Rowerowa, VeloDunajec, VeloMetropolis i VeloNatura. Pozostałe trasy są w różnych fazach przygotowania: prace projektowe, opracowywanie dokumentacji i pozyskiwanie pozwoleń budowlanych, uzgodnienia z Wodami Polskimi, wycinki drzew itp. Na wybudowanych trasach Velo, średnio co 15 km, znajdują się nowoczesnie zaprojektowane miejsca obsługi rowerzystów (MOR) z zadaszonymi miejscami do wypoczynku, oświetleniem, stojakami rowerowymi, stacjami naprawy rowerów wyposażonymi w podstawowe narzędzia oraz pompkę, toaletami, grillami stacjonarnymi. Do końca 2020 roku oddano do użytku 27 takich miejsc. Budowa zintegrowanej sieci głównych tras rowerowych, podniesie konkurencyjność oferty turystycznej Małopolski i spowoduje zwiększenie dostępności turystycznej regionu poprzez zapewnienie bezpiecznych, wygodnych i dostępnych dla wszystkich użytkowników tras rowerowych łączących największe atrakcje turystyczne Małopolski. Budowa Sieci VeloMałopolska przyczyni się do spopularyzowania roweru jako środka transportu i formy aktywnego spędzania czasu, a także zrównoważonego rozwoju województwa poprzez pozytywny wpływ na ochronę różnorodności biologicznej, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.
- Dodatkowo Małopolska to drugi (obok Dolnego Śląska) wiodący region oferty **uzdrowiskowej** w Polsce. W województwie znajduje się 11 obszarów spełniających wymagania zawarte w ustawie o lecznictwie uzdrowiskowym (**9 uzdrowisk** *Krynica-Zdrój, Muszyna Złockie, Piwniczna-Zdrój, Rabka-Zdrój, Swoszowice, Szczawnica, Wapienne, Wysowa-Zdrój, Żegiestów-Zdrój* i **2 obszary ochrony uzdrowiskowej, sołectwa** *Czarny Dunajec i Piekielnik*). Lecznictwo uzdrowiskowe prowadzone jest w 47 zakładach uzdrowiskowych, które stanowią 17,7% ogólnopolskiej bazy obiektów uzdrowiskowych. Miejscowości uzdrowiskowe są dodatkowo atrakcyjne dla turystów, ze względu na warunki krajobrazowe i przyrodnicze, które przyciągają wiele osób, które chcących połączyć wypoczynek z poprawą kondycji zdrowotnej. Możliwość czerpania z górskiego

---

¹²⁶ Raport o stanie Województwa: „Województwo Małopolskie 2021” str. 205

klimatu, wód mineralnych oraz korzystania z różnorodnych zabiegów leczniczych, w połączeniu z dostępnością i różnorodnością urządzeń lecznictwa uzdrowiskowego, sprawiają, że poprawa stanu zdrowia staje się głównym celem pobytu turystów przyjeżdżających do uzdrowisk. Sprzyja to rozwojowi turystyki zdrowotnej, a szczególnie jednej z jej form jaką jest turystyka uzdrowiskowa¹²⁷, którą charakteryzuje mniejsza podatność na sezonowość oraz dłuższy średni okres pobytu w zakładach uzdrowiskowych.

Biorąc pod uwagę niezwyklej potencjał miejscowości uzdrowiskowych oraz możliwość ich dalszego rozwoju należy jednocześnie wziąć pod uwagę **bariery** z jakimi się one borykają:

- ✓ trudności wywołane pandemią COVID - w związku z sytuacją epidemiczną ruch kuracjuszy, turystów zmniejszył się do minimum, a nawet chwilowo został całkowicie wstrzymany.
- ✓ niewystarczająca oferta miejscowości uzdrowiskowych w stosunku do dużego popytu na usługi w zakresie turystyki uzdrowiskowej, która z uwagi na zmiany demograficzne, starzenie się społeczeństwa, wzrost ilości czasu wolnego oraz dochodów ludności, a także zmiany w świadomości oraz stylu życia sprawiają, że cieszy się ona dużą popularnością.

Wyzwaniem, przed którymi stoją Małopolskie uzdrowiska jest:

- ✓ wyjście poza świadczenie usług związanych tylko z lecznictwem uzdrowiskowym oraz profilaktyką, i poszerzenie swej działalności o ofertę związaną z wypoczynkiem turystycznym.
  - ✓ powrót do sytuacji sprzed pandemii COVID-19, który wymagać będzie inwestycji oraz wsparcia dla podmiotów funkcjonujących w gminach uzdrowiskowych, aby w pełni oferować nie tylko usługi w zakresie lecznictwa, ale także w zakresie spędzania czasu wolnego z wykorzystaniem ogólnodostępnej infrastruktury.
- Pandemia COVID-19 dotkliwie wpłynęła na turystykę. Z powodu rozprzestrzeniania się epidemii i ograniczeń związanych z przemieszczaniem się, branża turystyczna nie mogła w pełni funkcjonować przez większą część 2020 roku, w tym w okresach wysokiego sezonu turystycznego. Oznacza to pogorszenie sytuacji ekonomicznej podmiotów oraz jednostek samorządu terytorialnego na obszarach, których gospodarka opiera się w głównej mierze na turystyce. W efekcie należy spodziewać się znaczącego ograniczenia inwestycji w rozwój funkcji turystycznych na poszczególnych obszarach oraz opóźnienie działań mających na celu wdrażanie polityki zrównoważonego rozwoju w turystyce¹²⁸. Wyzwaniem na nadchodzącą perspektywę jest wsparcie sektora turystyki i jego szybkie odbudowanie, ponieważ turystyka może wprowadzić gospodarkę na ścieżkę trwałego wzrostu.
  - Europa jest wiodącym docelowym miejscem podróży na świecie. Branża turystyczna jest istotną częścią gospodarki UE i odpowiada za 10% jej PKB, dlatego UE zobowiązała się do ożywienia tego sektora. Skutki światowego kryzysu zdrowotnego stają się coraz

¹²⁷ Lecznictwo uzdrowiskowe w województwie Health resort treatment in Małopolskie voivodship, 2013–2017 małopolskim w latach 2013–2017

¹²⁸ Zrównoważona turystyka wymaga równowagi między zrównoważeniem gospodarczym, społecznym, kulturowym i środowiskowym. W szczególności powinna brać pod uwagę dobro turystów, szanować środowisko naturalne i kulturowe oraz zapewniać rozwój społeczno-gospodarczy i konkurencyjność destynacji i przedsiębiorstw poprzez zintegrowane i całościowe podejście polityczne (Umowa Partnerstwa na lata 2021-2027 str. 74)

bardziej widoczne – spodziewany wzrost w europejskiej turystyce ma się utrzymać do 2023 r. poniżej poziomu z 2019 r. W pierwszych czterech miesiącach roku w Europie odnotowano drastyczny spadek liczby przyjazdów turystów międzynarodowych o 44% w porównaniu z tym samym okresem w 2019 r., co odzwierciedla sytuację na całym świecie. **W sektorze turystyki w Europie w 2020 r. doszło do drastycznej utraty miejsc pracy na poziomie od 14,2 do 29,5 mln.** Nadal dominuje niepewność i czas obowiązywania ograniczeń pandemicznych będzie miał kluczowe znaczenie dla określenia strat w branży¹²⁹.

- W 2020 r. UE straciła około dwa miliony miejsc pracy w sektorze podróży i turystyki, a wkład tego sektora w PKB spadł o połowę w porównaniu z 2019 r. (z około 10% do 5% PKB)¹³⁰.
- Sektor turystyki został bezpośrednio dotknięty obecnym kryzysem wynikającym z pandemii koronawirusa. W związku z **ogłoszeniem w Polsce od 14 marca 2020 r.** stanu zagrożenia epidemicznego, ograniczona została m.in. działalność związana z prowadzeniem obiektów noclegowych turystycznych i miejsc krótkotrwałego zakwaterowania, jak również działalność w zakresie lecznictwa uzdrowiskowego. Wprowadzone ograniczenia przemieszczenia się osób **spowodowały spadek liczby turystów korzystających z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych.**
- Zgodnie z danymi GUS¹³¹, **odnotowano 65% spadek liczby korzystających z turystycznych obiektów noclegowych w marcu 2020 r.** w porównaniu z marcem 2019 r. (spadek liczby turystów w obiektach noclegowych przekraczający średnią dla kraju odnotowano w 6 województwach: lubelskim, łódzkim, małopolskim, mazowieckim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim).
- Szacuje się, że w porównaniu z marcem 2019 roku najbardziej zmniejszyła się liczba turystów korzystających z noclegów w schroniskach (o ponad 70%), a najmniej w motelach (o 55%) i zakładach uzdrowiskowych (o 50%)¹³².
- Według wstępnych szacunków w I kwartale 2020 r. **wydatki związane z podróżami turystów** krajowych i zagranicznych w Polsce wyniosły ok. 10,4 mld zł i w porównaniu do analogicznego okresu roku poprzedniego były **niższe o ok. 17%**¹³³.
- Zgodnie z rekomendacjami przygotowanymi przez Polski Instytut Ekonomiczny¹³⁴ nowe realia postepidemiczne będą wymagać **ponownego zdefiniowania roli sektora turystycznego w gospodarce**, tak polskiej, jak i globalnej, m.in. w kontekście ochrony zdrowia. Szansą dla Polski może być **turystyka uzdrowiskowa**, która będzie wspomagać sektor ochrony zdrowia w realizacji jego misji. Jest to szczególnie istotne nie tylko w kontekście zjawiska pandemii, lecz również w kontekście zachodzących procesów starzenia się społeczeństw. Obiekty hotelowe powinny oferować coraz szerszy wachlarz ofert dostępnych w obiektach uzdrowiskowych i sanatoryjnych. Elektroniczne systemy diagnostyczne, indywidualna oferta rekreacyjno- sportowa, a także szereg turnusów tematycznych mogą odgrywać znaczącą rolę w definiowaniu sektora na nowo.

¹²⁹ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/126/tourism>

¹³⁰ ETO sprawozdanie specjalne- Wsparcie UE na rzecz turystyki – potrzeba nowej orientacji strategicznej i lepszego podejścia do finansowania 2021 r.

¹³¹ Raport GUS- Turystyka w Polsce w obliczu pandemii COVID-19

¹³² tamże

¹³³ tamże

¹³⁴ Branża turystyczna w Polsce- Obraz sprzed pandemii, wyd. maj 2020 r.

- **W ramach RPO WM 2014-2020**, przewidziano działanie 6.3 (PI8b). *Rozwój wewnętrznych potencjałów regionu* w ramach którego realizowane były przedsięwzięcia dotyczące rozwoju infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w subregionach, wsparcia uzdrowisk, oraz zagospodarowania turystycznego zbiorników wodnych:
  - W ramach Poddziałania 6.3.1 przeprowadzono dwa nabory konkursowe, w których złożono 91 wniosków o dofinansowanie. Realizowanych jest/zrealizowano 49 projektów (rozwiązano 3 umowy), kontraktujących 90,4 mln zł, czyli 84% alokacji przeznaczonej na to Poddziałanie.
  - W ramach Poddziałania 6.3.2 przeprowadzono 2 nabory wniosków – pierwszy rozpoczął się w lipcu 2016 roku, drugi w marcu 2018 roku. Łącznie złożono 44 wnioski poprawne formalnie, w tym 33 w ramach pierwszego naboru³⁰. Nabory cieszyły się dużym zainteresowaniem, szczególnie drugi, w którym złożono wnioski na kwotę stanowiącą 227% kwoty przeznaczonej na nabór, natomiast ostateczny wkład UE w umowach obowiązujących wyniósł 129% budżetu naboru.
  - W ramach Poddziałania 6.3.3 realizowane są 23 projekty, kontraktujące 73,6 mln zł, czyli 53% alokacji przeznaczonej na to Poddziałanie. Zakończono 3 projekty. Łącznie złożono wnioski o płatność o wartości 14,4% alokacji. Do dnia 8.11.2019 roku przeprowadzono jeden nabór, w ramach którego złożono 36 wniosków o dofinansowanie projektu, podpisano 29 umów.
- Ponadto zaprogramowano poddziałania dotyczące rozwoju ścieżek rowerowych (regionalnych i lokalnych) w ramach PI 6c tj. 6.1.4 *Lokalne trasy turystyczne - SPR* wynosiła 8 679 622 euro oraz 6.1.5 Regionalna sieć tras rowerowych: wynosiła 21 427 115 euro.
- **W wyniku ewaluacji ex post** 6 osi priorytetowej RPO WM 2014-2020¹³⁵, zwrócono uwagę na następujące kwestie:
  - Wsparte inwestycje w obszarze turystyki w wysokim stopniu przyczyniły się do utworzenia miejsc pracy charakteryzujących się trwałością wykraczającą poza okres wymagany w Programie.
  - W wyniku części przeprowadzonych inwestycji powstały kompleksowe produkty turystyczne, mające na celu budowanie przewagi konkurencyjnej wspartego obszaru. Wokół stref rekreacyjnych rozwija się działalność komercyjna lokalnych firm, co sprzyja tworzeniu kolejnych nowych miejsc pracy, z których może korzystać również lokalna ludność poszukująca pracy.
  - Wyniki badania skłaniają jednak do wnioskowania o konieczności kierowania przyszłego wsparcia właśnie na projektach partnerskich, międzygminnych, tworzących zintegrowane produkty turystyczne. Nie wykorzystano także w pełnym stopniu potencjału rozwijania działań integrujących, powstające atrakcje turystyczne z lokalnym dziedzictwem kulturowym, również tym niematerialnym, co mogłoby pociągnąć za sobą dodatkowy efekt animowania społeczności lokalnych dla podtrzymania efektów projektu.

---

¹³⁵ Ewaluacja wpływu projektów realizowanych w ramach 6. osi priorytetowej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 „Dziedzictwo regionalne” na podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności regionu.

- Interwencja w znaczącym stopniu przyczyni się do zwiększenia rozwoju turystyki uzdrowiskowej i prozdrowotnej obejmującej wszelkie pobyty związane z wykorzystaniem bogactw naturalnych. Widoczne będzie to szczególnie w miejscowościach, w których projekty zakładają bezpośrednie wykorzystanie bogactw naturalnych, oraz które dzięki środkom UE znacząco poprawiły standard i jakość świadczenia usług, a wcześniej były obszarami zaniedbanymi.
- Wsparcie w ramach Poddziałania 6.1.4 *Lokalne trasy turystyczne – SPR* w pełni odpowiada na lokalne potrzeby, a także wysoki potencjał Małopolski do tworzenia oferty dla spędzania aktywnego wypoczynku, wędrówek pieszych i rowerowych, w otoczeniu zasobów cennych.
- Dzięki projektom dotyczącym ścieżek rowerowych/ tras turystycznych, poprawił się dostęp do atrakcji historycznych, rekreacyjnych i przyrodniczych. Rozszerzono także ofertę turystyczną, a także osiągnięto efekt w postaci zmniejszenia antropopresji poprzez uporządkowanie terenu i skanalizowanie ruchu turystycznego.
- Udaje się także osiągać zakładane efekty w postaci zwiększenia ruchu turystycznego.
- Aby osiągnąć efekt skali projektów w zakresie tras turystycznych (szczególnie rowerowych, w połączeniu z powstającą siecią tras regionalnych), konieczne jest utrzymanie wsparcia zewnętrznego w kolejnym okresie programowania.
- Zgodnie z **Komunikatem Komisji Europejskiej *Turystyka i transport w roku 2020 i w dalszej przyszłości*** (Bruksela, dnia 13.5.2020 r. COM 2020 - 550 final) należy wyciągać wnioski z obecnego kryzysu i przewidywać nowe trendy i wzorce konsumenckie. Celem całej UE powinno być m.in, **zróżnicowanie oferty turystycznej i wydłużenie sezonów**, rozwój umiejętności w zakresie zrównoważonego rozwoju dla specjalistów z branży turystycznej i waloryzacja różnorodności krajobrazów i różnorodności kulturowej w Europie. Ambitne cele w zakresie zrównoważonej turystyki powinny kierować decyzjami inwestycyjnymi na poziomie UE, ale mogą być skuteczne jedynie w połączeniu z **silnym zaangażowaniem na szczeblu regionalnym i lokalnym**.
- Warto odnieść się do **Opinii Europejskiego Komitetu Regionów – *W kierunku bardziej zrównoważonej turystyki dla miast i regionów UE***¹³⁶ (zaprezentowanej podczas 141 sesji plenarnej w dniach 8–10 grudnia 2020 r. NAT-VII/003), w której podkreślano, że **turystyka jest sektorem strategicznym**, narzędziem integracji i kluczowym motorem odbudowy społeczno-gospodarczej. Zwrócono uwagę, że ze względu na pandemię pilnie potrzebne są nowe strategie, które będą **wspierać** sektor hotelarstwa i gastronomii oraz **rozwój działalności turystycznej na szczeblu lokalnym, takiej jak turystyka wiejska, gastronomia lokalna czy lokalne tradycje**. Tendencje zmieniły się w skali globalnej, a mniejsze lokalizacje turystyczne, odizolowane miejsca docelowe, w których rodziny i mniejsze grupy mogą bezpiecznie podróżować, stały się bardziej atrakcyjne. Aby turystyka mogła przetrwać w ciągu najbliższych 2-3 lat, **musimy kierować turystów do naszych własnych ośrodków turystycznych**. W dokumencie zwrócono uwagę na znaczenie **uznania EuroVelo za kolejną sieć TEN-T** (transeuropejską sieć transportową) w uzupełnieniu do istniejących sieci dróg, linii kolejowych i śródlądowych dróg wodnych, czego wynikiem będzie bezpieczniejsza, bardziej bezpośrednia, spójna i połączona infrastruktura rowerowa, z korzyścią dla wszystkich kategorii rowerzystów, która będzie

¹³⁶ Opinia Europejskiego Komitetu Regionów - *W kierunku bardziej zrównoważonej turystyki dla miast i regionów UE* (2021/C 37/02), Dz. U. UE C z dnia 2 lutego 2021 r. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IR0303&from=FI>

znaczącym dodatkowym bodźcem do rozwoju turystyki rowerowej. Konieczne jest **większe wsparcie turystyki rowerowej**, która przynosi korzyści lokalnym gospodarkom dzięki odwiedzaniu obszarów pozostających zazwyczaj poza tradycyjnym obiegiem turystycznym oraz korzystaniu z lokalnych przedsiębiorstw i usług. Ponadto niezbędna do tego infrastruktura przynosi również korzyści mieszkańcom lokalnym, gdyż większa łączność pomaga w zagwarantowaniu długoterminowej stabilności społeczności lokalnych. Dodatkowo należy unikać **negatywnych skutków nadmiernego napływu turystów**, czyli większego zagęszczenia ruchu, presji na infrastrukturę, wzrostu zapotrzebowania na energię i wodę, degradacji środowiska, szkód dla obiektów i zabytków historycznych, utraty tożsamości i autentyczności oraz rosnących kosztów życia dla lokalnych mieszkańców, w połączeniu z pogłębiającą się nierównością między nimi. Europejski Komitet Regionów wskazuje, że ważne jest promowanie **bardziej zrównoważonej turystyki** o większej wartości dodanej dla regionów poprzez włączenie do oferty turystycznej produktów wytwarzanych lokalnie, a także zwraca uwagę na konieczność docenienia obszarów przyrodniczych i chronionych oraz potencjału przestrzeni powietrznej jako zasobu turystycznego. **Europejski Komitet Regionów** wskazuje na znaczenie **turystyki dla rozwoju obszarów wiejskich**, który nie powinien już być interpretowany wyłącznie w kategoriach rozwoju rolnictwa, lecz jako siła napędowa postępu mniej rozwiniętych obszarów wiejskich, na których znajdują się grunty rolne o marginalnym znaczeniu i niskim poziomie produkcji, ale o bardzo dużej wartości dla środowiska, krajobrazu i ochrony różnorodności biologicznej.

- Zgodnie z **Komunikatem Komisji** do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – *Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego*, COM(2010) 352¹³⁷, Komisja wyraziła w nim zamiar, by „wspierać skoordynowane podejście inicjatyw związanych z turystyką i zdefiniować nowe ramy działań mających podnieść jej konkurencyjność i zwiększyć jej potencjał rozwojowy w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju”.
- Cele stawiane turystyce są komplementarne z **Komunikatem Komisji *Agenda dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej*** (z dnia 19.10.2007 KOM(2007) 621)¹³⁸ w zakresie zasad mających na celu osiągnięcie konkurencyjnej i zrównoważonej turystyki oraz w celu zapewnienia równowagi między zrównoważonym rozwojem gospodarczym, społecznym, kulturowym i środowiskowym w regionie. Zrównoważona turystyka powinna w szczególności uwzględniać korzyści dla turystów, szanować potrzeby środowiska naturalnego i kulturowego oraz zapewniać rozwój społeczno-gospodarczy i konkurencyjność ośrodków turystycznych za pomocą zintegrowanej i całościowej koncepcji.
- Zgodnie z opublikowanym przez **Komisję Europejską *Badaniem dotyczącym wpływu turystyki na rozwój lokalny i regionalny, dowody z EFSI 2018-2020*** (*EASME/COSME/2018/034 Final Report February 2020*)¹³⁹, zwrócono uwagę, że nadal utrzymuje się duże zapotrzebowanie władz krajowych i regionalnych na projekty związane z turystyką. Wśród kluczowych skutków ocenianych projektów związanych z turystyką, należy wymienić m.in. lokalny i regionalny rozwój gospodarczy/ wpływ na zatrudnienie

¹³⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0352&from=PL>

¹³⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0621&from=PL>

¹³⁹ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f38cad5e-72f8-11ea-a07e-01aa75ed71a1>

bezpośrednie i pośrednie/ rozwój szerszego zestawu umiejętności pracowników (np. umiejętności językowe)/ zwiększenie konkurencyjności lokalnych MŚP/ projekty turystyczne przyczyniają się do dywersyfikacji gospodarki społeczności lokalnych, np. projekty łączące przemysł rybny z turystyką/ Inicjatywy turystyczne mogą mieć na celu podnoszenie świadomości na temat przyrody i ochrony środowiska/ Promowanie zaangażowania społecznego i włączenia społecznego poprzez projekty związane z turystyką może pomóc wiązać społeczności, a także angażować grupy wykluczone społecznie/ Turystyka może mieć pozytywny wpływ na zdrowie poprzez promocję sportu.

- **Europejski Trybunał Obrachunkowy** wydał sprawozdanie specjalne (12/2021) *Wsparcie UE na rzecz turystyki – potrzeba nowej orientacji strategicznej i lepszego podejścia do finansowania* 2021 r.¹⁴⁰ zgodnie z którym zaleca się do przyjęcia procedur wyboru projektów pomagających **skierować wsparcie finansowe z EFRR na projekty turystyczne**, które: są poparte odpowiednią analizą popytu i oceną potrzeb, aby ograniczyć ryzyko nieskuteczności/ są skoordynowane z projektami w sąsiednich obszarach, aby uniknąć powielania i konkurencji/ oddziałują w sposób wykraczający poza sam projekt na stymulowanie działalności turystycznej w regionie/ są trwałe i będą odpowiednio utrzymywane w kolejnych latach po ich zakończeniu.
- Zgodnie z dokumentem Komisji Europejskiej *Ścieżka transformacji dla turystyki*¹⁴¹ przemysł turystyczny został poważnie dotknięty pandemią COVID19 i stoi przed dużymi wyzwaniami, aby osiągnąć transformację **ekologiczną i cyfrową** oraz poprawić odporność ekosystemu turystycznego. Coraz bardziej zdigitalizowane społeczeństwo i gospodarka wymagają zmian które zapewnią uczciwe, bezpieczne i skuteczne usługi świadczone turystom stanowiące zrównoważoną odpowiedź na popyt. Dostęp do danych – zarówno publicznych, jak i prywatnych – staje się coraz ważniejszy dla dostawców usług świadczonych turystom w kontekście wdrażania innowacyjnych technologii i rozwoju zasobooszczędnych i innowacyjnych usług. W ekosystemie turystycznym w coraz większym stopniu wykorzystuje się internetowe platformy usług pośrednictw. W dokumencie zwrócono także uwagę na konieczność uczynienia turystyki bardziej przyjaznej dla środowiska, w tym m.in. konieczność udoskonalenia kampanii służących zwiększaniu wiedzy na temat zrównoważonego rozwoju i rozpoznawania przyjaznych dla środowiska usług świadczonych turystom. W dokumencie wskazano m.in. na potrzeby w zakresie infrastruktury związane z koniecznością przezwyciężania barier utrudniających transformację ekologiczną i cyfrową (dostateczna infrastruktura cyfrowa, zwiększenie efektywności energetycznej atrakcji turystycznych i infrastruktury służącej podróżom), co jest jednocześnie kluczem do długoterminowego zrównoważonego rozwoju bardziej ekologicznych i cyfrowych usług świadczonych turystom. Konieczne jest dywersyfikowanie i rozwijanie usług świadczonych turystom w taki sposób, aby przynosiły one korzyści zarówno mieszkańcom danego obszaru, jak i osobom odwiedzającym ten obszar.
- Dodatkowo w projekcie Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 oraz Strategii Rozwoju

¹⁴⁰ <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/DocItem.aspx?did=60287>

¹⁴¹ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/404a8144-8892-11ec-8c40-01aa75ed71a1>

Województwa, wskazano cele związane ze zwiększaniem roli kultury i turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

- W 2020 roku sektor turystyczny (składający się z noclegów, transportu lotniczego, touroperatorów i biur podróży) **zatrudniał więcej kobiet niż mężczyzn (58% kobiet)**. Z drugiej strony we wszystkich rodzajach działalności gospodarczej zatrudnionych było mniej kobiet niż mężczyzn (46%).¹⁴²
- Sektor turystyki zatrudniał również wyższy odsetek pracowników o niższym poziomie wykształcenia (18% w porównaniu z 17% pracowników zatrudnionych we wszystkich rodzajach działalności gospodarczej), pracowników zagranicznych (13% w porównaniu z 8% we wszystkich rodzajach działalności gospodarczej) i młodych pracowników (9% w porównaniu z 7% we wszystkich rodzajach działalności gospodarczej). W roku przed pandemią odnotowano jeszcze wyższe względne udziały tych dwóch ostatnich grup (15% i 11% w porównaniu z odpowiednio 8% i 8% pracowników zatrudnionych we wszystkich rodzajach działalności gospodarczej w 2019 r.). Spadek udziałów w latach 2019–2020 był najprawdopodobniej spowodowany ograniczeniami w przepływach transgranicznych dla potencjalnych nowych pracowników zagranicznych oraz trudniejszym przejściem ze szkoły na rynek pracy, podczas gdy aktywność turystyczna była w dużej mierze wstrzymana. Turystyczny rynek pracy charakteryzuje się stosunkowo wysokim udziałem zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy (23% w porównaniu z 19% pracowników zatrudnionych we wszystkich rodzajach działalności gospodarczej), umowami na czas określony (18% w porównaniu z 14%) oraz krótszym średnim stażem pracy (29% pracowników wykonują swoją obecną pracę krócej niż 2 lata w porównaniu z 23%).
- Małopolska ze względu na uwarunkowania geograficzne i krajobrazowe posiada duży potencjał do tworzenia oferty dla spędzania aktywnego wypoczynku, wędrowek pieszych i rowerowych, w otoczeniu zasobów cennych przyrodniczo. Szczególny potencjał ma turystyka rowerowa. Jest to najpopularniejszy sport uprawiany przez Polaków – tę **formę aktywności wybiera 41% kobiet i 34% mężczyzn**¹⁴³.

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze turystyki dotyczą:

dalszego wykorzystywania endogenicznych zasobów Małopolski przy jednoczesnym stymulowaniu rozwoju przemysłów czasu wolnego na szczeblu lokalnym i regionalnym. W obliczu walki ze skutkami pandemii należy podejmować działania związane z rozwojem zrównoważonego sektora turystyki, który jest kluczowym czynnikiem struktury gospodarczej i społecznej w województwie. Co więcej, zapewnia on bardzo potrzebne miejsca pracy i dochody w miejscowościach bez alternatywnych źródeł zatrudnienia. Rozwój branży turystycznej przyczyni się do poprawy warunków sprzyjających wzrostowi zatrudnienia w regionie. Konieczne jest zróżnicowanie oferty turystycznej jej dywersyfikacja terytorialna oraz wydłużenie sezonów. Jednocześnie niezbędne jest wsparcie działań związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, w tym na terenie miejscowości uzdrowiskowych z wykorzystaniem dostępnych narzędzi terytorialnych. Zwiększenie wpływu wspólnot lokalnych na

¹⁴² <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/edn-20220208-2>

¹⁴³ Ewaluacja wpływu projektów realizowanych w ramach 6. osi priorytetowej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 „Dziedzictwo regionalne” na podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności regionu.

kształt działań nakierowanych na rozwój terytoriów i rozwiązywanie ich specyficznych problemów w oparciu o wewnętrzne potencjały przyczyni się do niwelowania różnic rozwojowych w województwie.

➤ Rewitalizacja

- W ramach wsparcia przewidzianego w RPO WM na lata 2014-2020 każda z gmin województwa miała możliwość ubiegania się o środki na realizację projektów rewitalizacyjnych. Spośród 182 gmin województwa 142 przygotowały programy rewitalizacji, w tym 40 miast spośród 42 ośrodków liczących powyżej 5 tysięcy mieszkańców. Ze środków RPO WM, stanowiących niejedyną źródło finansowania działań rewitalizacyjnych, zrealizowano projekty w 30 małopolskich miastach. W każdym konkursie zostały złożone wnioski przekraczające dostępne alokacje. Skala potrzeb nadal jest ogromna.
- Spośród 17 miast średnich usytuowanych w WM aż 35% (tj. 6 miast) (*Delimitacja miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, PAN, Warszawa 2016*) zostało ocenionych jako tracące funkcje i znajdujące się w niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej. W tej grupie aż w 4 zdiagnozowano silną utratę funkcji i niekorzystną sytuację społeczno-gospodarczą, a w jednym tracenie funkcji przy mocno niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej.
- Prawidłowy rozwój miast i otaczających je obszarów wiejskich (często wykazujących bariery rozwojowe uniemożliwiające pełne wykorzystanie ich potencjałów) jest utrzymującym się wyzwaniem dla przestrzennego równoważenia rozwoju województwa oraz poprawy jego spójności wewnętrznej. Istotnym czynnikiem rozwoju na poziomie lokalnym, oddziałującym na atrakcyjność społeczno-gospodarczą poszczególnych miast i regionu jako całości, nadal pozostaje kompleksowa rewitalizacja. Potrzeby w tym zakresie nie zostały zaspokojone pomimo działań finansowanych z zasobów własnych gmin wzmocnianych środkami prywatnymi oraz funduszami unijnymi z dwóch perspektyw.
- Bardziej równy udział kobiet u władzy jest powiązany z lepszym rządem, a osiągnięcia kobiet zwiększają PKB (brutto Produkt krajowy) a demokrację lokalną gwarantuje również nieformalna reprezentacja, procesy partycypacyjne i konsultacje społeczne, które wymagają wrażliwości na płeć.
- Na tle dość dobrej demograficznie sytuacji Małopolski niepokojące zmiany zachodzą w małych i średnich miastach. Niektóre z nich są już dotknięte ubytkiem mieszkańców, natomiast wszystkie odnotowują bardzo wyraźnie starzenie się ich populacji (szybsze niż średnia dla regionu), co oznacza, że przy kontynuacji trendu za 10-15 lat praktycznie wszystkie miasta odnotują spadek liczby mieszkańców (przy wzroście mieszkańców podmiejskich stref).
- Liczba mieszkańców biernych zawodowo jest znacząca i wynosiła na koniec 2019 roku ponad 1,1 mln osób (*Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2019, WUP w Krakowie, Kraków 2020*). W tej liczbie 13% stanowią osoby z niepełnosprawnościami i osoby dotknięte długotrwałą chorobą a kolejne prawie 14% stanowią osoby bierne z powodów osobistych lub rodzinnych czyli najczęściej z powodu konieczności sprawowania osobistej opieki nad członkiem rodziny (rodzicami, wnukami i innymi członkami rodziny np. z niepełnosprawnością). Skala bierności związana ze sferą

opiekuńczą jest pochodną niedostępności instytucjonalnych form opieki nad osobami zależnymi (zarówno nad dziećmi, ale również osobami starszymi i z niepełnosprawnościami). Sprawowanie opieki to najczęściej przyczyna bierności zawodowej kobiet, natomiast w przypadku mężczyzn jest to stan zdrowia uniemożliwiający im dalsze wykonywanie zawodu.

- Osoby z niepełnosprawnościami stanowią 12% Małopolan (394 tys. osób). W tej grupie zatrudnionych jest 29.7% osób przy średniej dla Polski wynoszącej 26,4% (dane za rok 2020, <https://bdl.stat.gov.pl/>) co oznacza duży niewykorzystany zasób potencjału. Podkreślenia wymaga zmiana, która zaistniała na przestrzeni ostatnich lat gdy wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w Małopolsce przekroczył o 3 p.p. średnią dla kraju, gdy dotychczas był znacząco poniżej. Na niską aktywność społeczną i zawodową osób z niepełnosprawnościami wpływa w głównej mierze ilość barier technicznych (np. bariery: architektoniczne, komunikacyjne) a także społecznych (np. mentalnych, prawnych, ekonomicznych), utrudniających a czasem uniemożliwiających samodzielne funkcjonowanie. Uniwersalne projektowanie nowych obiektów, przestrzeni, produktów i usług lub racjonalne usprawnienia w istniejących są niezbędne do integracji społecznej i skorzystanie z potencjału tej grupy.
- Zgodnie z założeniami ONZ zlikwidowanie ubóstwa we wszystkich jego formach jest niezbędnym warunkiem dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju. Stąd też konieczne jest zauważenie istniejących ubogich enklaw, w których kumulacja problemów społecznych jak niepełnosprawność członka rodziny, podeszły wiek, bezrobocie zwłaszcza długotrwałe potęgują zjawisko marginalizacji i wykluczenia społecznego.
- Hałas otaczający nas w przestrzeniach zewnętrznych, a zwłaszcza hałas uliczny, jest poważnym problemem środowiskowym w Europie. Co najmniej 20 proc. ludności UE mieszka na obszarach, na których poziom hałasu jest szkodliwy dla zdrowia – podaje Europejska Agencja Ochrony Środowiska (EEA) w raporcie [Environmental noise in Europe — 2020](#). Stały i uciążliwy hałas powoduje wzrost napięcia nerwowego, męczy nie tylko fizycznie, ale też psychicznie pogarszając nasze samopoczucie. Ponadto szkodzi naszemu zdrowiu tak samo jak zanieczyszczone powietrze. Co ważne, poziom hałasu w miastach ciągle wzrasta a szczególnie uciążliwym jego źródłem jest szeroko pojęta komunikacja. Dzięki zmniejszeniu prędkości z 70 do 40 km/h poziom hałasu na ulicach zmniejszyłby się o połowę.
- Przestrzeń publiczna jest dobrem wspólnym i jej jakość wpływa bezpośrednio na jakość życia mieszkańców, dlatego też powinna służyć nie tylko młodym, silnym i zdrowym, ale również starym, słabym i chorym. Przestrzeń w mieście w 30% jest zajęta przez ulice a te w większości zostały podporządkowane zwiększającemu się ruchowi samochodowemu przy marginalizacji pozostałych użytkowników. Około 40 % wszystkich ofiar wypadków drogowych w Polsce stanowią niechronieni uczestnicy ruchu drogowego czyli piesi i rowerzyści.
- Kobiety i mężczyźni wykazują różne zachowania w przestrzeni publicznej, w oparciu o normy płci. Planowanie urbanistyczne, projektowanie i tworzenie miejsc mają perspektywę płci, a fizyczna struktura miasta może albo odzwierciedlać i wzmacniać istniejące nierówności społeczne, albo odwrotnie, tworzyć bardziej równe środowiska. Zatem projektując pozytywną transformację miasta w kierunku równości i wrażliwości na różnorodność mieszkańców, powinna obejmować **m. in. skutecznie oświetlone**

wszystkie przestrzenie zewnętrzne, w tym parking i parki, aby każdy czuł się bezpiecznie wracając do domu w nocy, mieszkalnictwo socjalne projektowane z elastycznością dla różnych sytuacji rodzinnych; szersze chodniki dla rodziców i osób starszych; przejścia przez ulice z sygnalizacją świetlną z wydłużonym czasem dla pieszych, i pierwszeństwem pieszych. Infrastruktura społeczna i przestrzenie społeczne zmniejszają izolację kobiet i umożliwiają kobietom i dziewczętom uczestnictwo.

- 45,8% wszystkich wypadków stanowią zdarzenia w trzech największych miastach regionu: Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie (*Ocena stanu bezpieczeństwa na drogach województwa małopolskiego w 2018 roku*). Liczba wypadków na ulicach miast w 2018 roku zmalała w stosunku do roku 2017, ale niestety liczba zabitych w tych zdarzeniach wzrosła o ponad 65% tj. o 12 osób. Do tej wartości dochodzi ponad 8 tys. kolizji w których ucierpiało 569 osób. Zagrożenie na ulicach miast regionu jest niestety duże (39% zabitych i 20% rannych to piesi).
- Wśród najistotniejszych problemów zaistniałych na małopolskich drogach w 2019 r. (źródło: *Stan bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz działania realizowane w tym zakresie w 2019 r.*, Krajowa Rada Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego) należy wskazać znaczną liczbę wypadków z udziałem pieszych oraz rowerzystów i motocyklistów oraz spowodowanych przez młodych kierowców.
- System separacji ruchu pojazdów silnikowych od pieszego i rowerowego jest niezbędny w warunkach ruchu szybkiego, gdzie prędkość pojazdów przekracza 30 km/h. Jednakże gdy ruch uliczny składa się z pieszych lub samochodów poruszających się z małą prędkością, czyli gdy ulice są zaprojektowane ewidentnie jako obszary piesze z dopuszczonym ruchem samochodowym, argumenty za separacją stref przebywania i zabawy ludzi od stref ruchu samochodowego tracą na ważności (źródło: *„Życie między budynkami, użytkowanie przestrzeni publicznych”* Jan Gehl, wyd. RAM, 2009). Znaczne spowolnienie ruchu samochodowego przyczynia się nie tylko do podniesienia poziomu bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów (droga hamowania jest krótsza, pole widzenia kierowcy szersze, więcej czasu na reakcję w razie zagrożenia), ale także upłynnia jazdę, zwiększa przepustowość skrzyżowań oraz zmniejsza koszty infrastruktury drogowej (brak konieczności tworzenia odrębnych dróg), oszczędza przestrzeń miejską oraz wpływa na obniżenie poziomu hałasu i odkomunikacyjne zanieczyszczenie środowiska. Stąd też zalecane jest wprowadzanie w obszarach miejskich stref Tempo 30 w połączeniu z odpowiednimi środkami uspokojenia ruchu zwłaszcza na obszarach mieszkalnych, obszarach, po których porusza się wielu pieszych i rowerzystów oraz w okolicach szkół. Uspokojenie ruchu powinno zniechęcać kierowców do przekraczania dozwolonej prędkości oraz generalnie zniechęcać do ruchu zmotoryzowanego, z wyjątkiem ruchu, który wymaga dostępu do tego konkretnego obszaru. Sondaże opinii publicznej w kilku krajach UE pokazują, że większość społeczeństwa popiera niższe ograniczenia prędkości na obszarach miejskich.
- Pieszy potrącony przez samochód jadący z prędkością 30 km/h ma statystycznie 90% szans na przeżycie wypadku. Jeżeli prędkość pojazdu wynosi już 50 km/h (obowiązujący standardowo limit w terenie zabudowanym), szanse te zmniejszają się do ok. 50% (źródło: *Prędkość a ciężkość wypadków*, Polskie Obserwatorium Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego).

- Perspektywa płci w potrąceniach pieszych i rowerzystów w Polsce - 68% śmiertelnych ofiar wśród pieszych i 75% śmiertelnych ofiar wśród rowerzystów to mężczyźni (źródło: [How safe is walking and cycling in Europe?](#), PIN Flash Report 38, 2020, European Transport Safety Council).
- Tereny zielone poprawiają jakość życia, są miejscami spotkań, kontaktu z naturą, sprzyjają socjalizacji oraz aktywności fizycznej. Ich dostępność w odległości wygodnego dojścia pieszego jest warunkiem stworzenia „miasta sukcesu”, i jest jednym z czynników wpływających na decyzję o wyborze miejsca zamieszkania. Nie mniej istotne są pełnione przez nie funkcje, takie jak retencja wody, łagodzenie miejskiej wyspy ciepła czy oczyszczanie powietrza. Rozwój zielonej i zielono-błękitnej infrastruktury w miastach to środek przeciwdziałania skutkom zmian klimatu i adaptacji do nich.
- Doinwestowanie i zadbanie o przestrzeń publiczną znacznie zmniejszy prawdopodobieństwo, że zostaną poddane ponownie zjawiskom takim jak wandalizm i zawłaszczanie przez niepożądane grupy. Wynika to z samowzmacniającego się mechanizmu degradacji przestrzeni – im większa degradacja przestrzeni wskutek działań człowieka, tym występuje większe prawdopodobieństwo, że tendencja do łamania norm społecznych (śmiecenia, przywłaszczania mienia) będzie się zwiększała a degradacja będzie się nadal pogłębiać (mówi o tym tzw. teoria zbitych szyb - ang. Broken windows theory).
- Rodziny, w 65% małopolskich gmin, nie miały dostępu do pomocy w formie placówek związanych z opieką nad osobami zależnymi (dane za 2017 rok). Placówki zapewniające seniorom dzienną opiekę, w których również świadczone są usługi opiekuńcze, w 2017 r. zlokalizowane były na terenie zaledwie 9 małopolskich powiatów. W 2017 r. odnotowano 19 placówek (także powstałych ze środków RPO WM 2014-2020).
- Usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania, pozwalające jak najdłużej pozostać w swoim środowisku, były dostępne tylko dla 7,5 tys. mieszkańców (dane za 2017 rok).
- Bezpośredni wpływ na sytuację społeczną i demograficzną, a także mobilność zawodową obywateli ma sytuacja mieszkaniowa. Wciąż istnieją duże niezaspokojone potrzeby mieszkaniowe - statystyczny deficyt mieszkaniowy (definiowany jako różnica między liczbą gospodarstw domowych a liczbą mieszkań) szacowany na koniec 2019 r. wynosił około 650 tys. mieszkań. Jak wynika z „Raportu o stanie mieszkalnictwa”, przygotowanego w 2020 roku przez Ministerstwo Rozwoju, mieszkania przeznaczone dla osób o niższych dochodach – mieszkania komunalne, mieszkania w ramach towarzystw budownictwa społecznego i mieszkania zakładowe – stanowiły w 2019 r. jedynie 2,2% liczby nowo wybudowanych mieszkań (czyli ok. 4,6 tys.). W Małopolsce na najem lokali mieszkalnych z zasobów gminnych oczekiwało prawie 4,4 tys. gospodarstw domowych, w tym 2,2 tys. gospodarstw oczekujących na lokale socjalne. Dodatkowym wyzwaniem dla gmin jest potrzeba podniesienia standardu mieszkań w ich zasobach.
- Kobiety, zwłaszcza kobiety ubogie i samotni rodzice, z których wg Eurostatu 85% to kobiety, są bardziej zależne od mieszkań socjalnych niż mężczyźni, często ze względu na to, że sprawują opiekę nad dziećmi. Brak bezpiecznych lub dobrej jakości mieszkań bardziej wpływa na kobiety i skutkuje tymczasowym lub niebudzącym poczucia bezpieczeństwa zakwaterowaniem.

- Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym stanowią w Małopolsce 15,5% a na poziomie kraju odsetek ludności żyjącej w gospodarstwach domowych przeciążonych wydatkami mieszkaniowym czyli przeznaczającymi 40% lub więcej swojego dochodu do dyspozycji na wydatki mieszkaniowe wynosił 6,2% (Eurostat, za 2018)
- Karta Lipska na rzecz Zrównoważonego Rozwoju Miast Europejskich, przyjęta z okazji spotkania ministrów odpowiedzialnych za rozwój miast i spójność terytorialną w Lipsku w maju 2007 r. szczegółowo odnosi się do tematu mieszkalnictwa. W Kartce stwierdza się, że *„Skutecznym instrumentem umożliwiającym osiągnięcie celów spójności społecznej i integracji w miastach jest polityka mieszkalnictwa socjalnego. Zdrowe, odpowiednie i przystępne cenowo mieszkania mogą zwiększyć atrakcyjność dzielnic zarówno dla osób młodszych jak i starszych, a tym samym przyczynić się do zapewnienia stabilności w tych rejonach”*. W miastach europejskich, które *„mają unikalne wartości kulturowe i architektoniczne, silne mechanizmy integracji społecznej oraz wyjątkowe możliwości rozwoju gospodarczego (...) jednocześnie jednak występują w nich problemy demograficzne, nierówność społeczna, wykluczenie niektórych grup ludności, brak tanich i odpowiednich mieszkań...”*.
- Parlament Europejski, w rezolucji przyjętej w dniu 21 stycznia 2021 r., wezwał państwa UE do rozwiązania kryzysu mieszkaniowego, do uznania prawa do odpowiednich warunków mieszkaniowych za podstawowe prawo człowieka i zapewnienie powszechnego dostępu do godnych, energooszczędnych i przystępnych cenowo lokali.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie problematyki związanej z definicją mieszkalnictwa socjalnego jako usługi świadczonej w ogólnym interesie gospodarczym wskazuje, iż Unia Europejska powinna również wspierać państwa członkowskie w rozbudowywaniu oferty mieszkań socjalnych i jej modernizowaniu w sposób odpowiadający nowym wyzwaniom demograficznym, społecznym i klimatycznym, co przyczyni się do realizacji celów strategii „Europa 2020”.
- W ostatnich latach (dane za rok 2018 i 2020) liczba pustostanów pozostających w zasobach małopolskich gmin (mieszkania niezamieszkałe w zasobach gmin) wzrosła z 1 796 do 2793 (dane dla Polski mówią o wzroście z 54 tys. do 63 tys. pustostanów), z których 23% (tj. 668 lokali) jest usytuowanych w miastach liczących między 5 a 110 tysięcy mieszkańców. Miasto Kraków posiada w swoich zasobach kolejne 67% ogólnej liczby (tj. 1877) niewykorzystanych lokali.
- W Tarnowie w 2018 roku istniało 95 pustostanów, 36 rodzin w 2020 roku otrzymało klucze do lokalu komunalnego a kolejne 150 rodzin nadal pozostaje w kolejce oczekujących.

Najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze zdegradowanych terenów miejskich dotyczą:

- **zagosparowania zdegradowanej, niewykorzystywanej zabudowy**
- **niewystarczających zasobów mieszkaniowych zwłaszcza dla osób o niższych dochodach oraz istnienia zabudowy mieszkaniowej charakteryzującej się wieloletnimi zaniedbaniami o stan techniczny budynku oraz o zapewnienie dogodnego dostępu dla osób z niepełnosprawnościami czy starzejących się mieszkańców,**

- niewystarczającego dostępu do usług społecznych, edukacyjnych, kulturalnych
- niewystarczających warunków lokalowych do prowadzenia działalności gospodarczej i rozwoju usług
- zbyt małej ilości ogólnodostępnych, przyjaznych przestrzeni publicznych lub istnienia przestrzeni publicznych nie zapewniających odpowiedniego poczucia bezpieczeństwa poruszających się/spędzających w nich czas mieszkańców.

➤ Sprawiedliwa transformacja Małopolski Zachodniej:

Małopolska Zachodnia (MZ) jest regionem węglowym, stanowiącym część Górnośląskiego Zagłębia Węglowego, podlegającego procesom transformacji górniczej i energetycznej. Wydobycie węgla kamiennego i przemysł ciężki stanowiły w XX w. podstawę rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Dalsza dekarbonizacja wynikająca z dążenia do neutralności klimatycznej UE wiąże się z ryzykiem trwałej marginalizacji MZ, która jest już dostrzegalna w negatywnych trendach gospodarczych i demograficznych, co w razie braku odpowiedniego wsparcia może przekładać się na nieufność interesariuszy i społeczności wobec całego procesu transformacji.

Ograniczenie wydobycia węgla

Odchodzenie od wydobycia węgla w podregionie rozpoczęło się już w latach 90. Wydobycie wk w kopalniach ZG Brzeszcze i ZG Janina w Libiążu spadło w latach 1990-2019 o 3,3 mln Mg¹⁴⁴ (1995-zamknięcie KWK Brzeszcze Wschód, 2003-zamknięcie Ruch II ZG Janina), co przekłada się na redukcję zatrudnienia w obu ZG również w ostatnich latach (2012-2020 o 2 566 osoby¹⁴⁵. TAURON Wydobycie S.A. jako właściciel obydwu zakładów nie planuje rozszerzenia eksploatacji na nowe złoża węgla w Brzeszczach i Libiążu¹⁴⁶. KWK Siersza została zamknięta w 2001r., co przyczyniło się do znaczącego wzrostu bezrobocia w powiecie (2000-2003 z 7,3 do 10,2 tys.¹⁴⁷).

Po uwzględnieniu planu ograniczania zdolności wytwórczych w kopalniach TAURON Wydobycie S.A., produkcja węgla w kopalniach w MZ **może spaść w 2030 roku do poziomu 2,2 mln ton rocznie** (czyli o ok. 21% względem planowanego poziomu wydobycia w roku 2021, tj. 2,8 mln ton¹⁴⁸). Zatrudnienie w kopalniach grupy TAURON może w związku z tym spaść **w 2030 r. do ok. 3 tys. etatów** (spadek o ok. 800 etatów)¹⁴⁹.

Górnictwo węgla kamiennego było jednym z kluczowych czynników rozwojowych wschodniej części GZW. Miasta takie jak Brzeszcze, Libiąż, Trzebinia rozwinęły się jako typowe ośrodki górnictwa i powiązanego przemysłu ciężkiego.

- W wyniku transformacji zagrożonych jest ok. 7,5 tys. miejsc pracy bezpośrednio w górnictwie wk, z czego niespełna 3,5 tys. w 2 kopalniach w MZ, reszta w kopalniach w WŚ. Część pracowników zdąży odejść na wcześniejszą emeryturę, jednak młodsze osoby (IBS: średnia wieku „pracownika dołowego” w GZW w 2019 r. to 36 lat), będą

¹⁴⁴ Przegląd i charakterystyka górnictwa węgla kamiennego Małopolski Zachodniej – prof. dr hab. inż. A. Ostrega, AGH.

¹⁴⁵ W latach 2012-2020 w Brzeszczach spadek zatrudnienia o 1944 os., w Libiążu – 622 os.

¹⁴⁶ Informacja Tauron Polska Energia S.A. przekazana na spotkaniu z KE w dn. 9.6.21r.

¹⁴⁷ Źródło: BDL GUS.

¹⁴⁸ Informacja Tauron Polska Energia S.A. przekazana dn. 9.6.2021r. (odpowiedzi na pytania KE).

¹⁴⁹ Informacja Tauron Polska Energia S.A. przekazana dn. 9.6.2021r. (odpowiedzi na pytania KE). Wg tych informacji wśród pracowników kopalni Grupy Tauron przeważają licznie mieszkańcy województwa małopolskiego.

poszukiwały podobnych zarobków, czego często nie będą mogli zapewnić lokalni przedsiębiorcy.

- W sektorze górniczym pracuje również nie więcej niż 1,3 tys. osób w dział. usługowej wspomagającej pozostałe górnictwo oraz 80 osób w produkcji maszyn dla górnictwa i do wydobywania oraz budownictwa (por. raport JRC z 2021 r. podaje 1665 jako łączną szacowaną liczbę miejsc pracy pośrednio powiązanych z sektorem węglowym).
- Poza ZG Brzeszcze i Janina pracownicy z MZ zatrudnieni są licznie w śląskich kopalniach: ZG Sobieski (473 pracowników z WM), KWK ROW Piast-Ziemowit (2514 pracowników, gł. robotników z WM), PG Silesia (Czechowice-Dziedzice, 216 pracowników z MZ, gł. personel górniczy), KWK Mysłowice-Wesoła (oddział PGG S.A., 192 pracowników z Małopolski), a także Zakładach PGG (622).

Dalsze ograniczenie skali działalności górniczej na terenie MZ przełoży się na istotne wyzwania biznesowe dla ich kooperantów.

- Z przedsiębiorstwami górniczymi współpracują małopolskie firmy, w tym z PPG S.A. 227 kontrahentów z Małopolski (gł. MMŚP), z TAURON Wydobywanie S.A. 109 (gł. z powiatu chrzanowskiego i oświęcimskiego), PG Silesia 211.
- Łącznie dla 8% ogółu przedsiębiorstw z MZ sektor górniczy jest klientem¹⁵⁰, w tym dla 14% z tej grupy dostarcza ponad połowę przychodów, przy czym im większe przedsiębiorstwo tym znaczenie tego źródła przychodów jest większe (ponad 20% w grupie średnich i dużych firm).
- Wg IBS¹⁵¹ na miejsce pracy w górnictwie wk w Polsce przypada 1,16-1,35 miejsc pracy w branżach kooperujących, co w MZ przekłada się na ok. 8,7-10,1 tys. miejsc pracy zależnych od górnictwa.

Aby utrzymać się na rynku firmy kooperujące oraz zależne od węgla będą tworzyć nowe strategie, wdrażać nowe technologie, szukać nowych rynków zbytu dla swoich produktów i usług, co wymaga inwestycji kapitałowych, nowych umiejętności i kwalifikacji, know-how, wsparcia doradczego i funkcjonowania w szerokich sieciach wymiany informacji. Część sobie z tym nie poradzi, co doprowadzi do zmniejszenia skali działalności i zatrudnienia. Część szukać będzie profesjonalnego, najlepiej „szytego na miarę” wsparcia.

Znacznie szybciej ma przebiegać proces zamykania kopalni w woj. śląskim, co negatywnie odbije się również na MZ – część mieszkańców MZ jest zatrudniona w podmiotach działających na Śląsku.

Ograniczenie wytwarzania energii w instalacjach węglowych

W celu poprawy jakości powietrza oraz zmniejszenia emisji CO₂, Małopolska od lat prowadzi pionierskie w skali kraju działania mające na celu ograniczenie wykorzystania węgla w sektorze komunalno-bytowym i energetyce do 2030 r. Zgodnie z przyjętą uchwałą antysmogową¹⁵², do końca 2022 r. w MZ wymienione zostaną kotły na węgiel, które nie spełniają żadnych norm emisyjnych, a do końca 2026 r. – kotły posiadające klasę 3 lub klasę

¹⁵⁰ Badanie przedsiębiorców Małopolski Zachodniej w zakresie transformacji energetycznej, MORR, Kraków 2021.

¹⁵¹ Instytut Badań Strukturalnych „Województwo Śląskie w punkcie zwrotnym transformacji”, 2020.

¹⁵² Uchwała Nr XXXII/452/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 23 stycznia 2017 r.

4¹⁵³. Zgodnie z nowym POP, od 01.01.2021 r. w WM wycofano dotacje ze środków publicznych do kotłów węglowych, promując ekologiczne źródła ogrzewania (w tym pompy ciepła oraz systemy zintegrowane) oraz przyjęto cel wykorzystania w budynkach użyteczności publicznej JST energii elektrycznej pochodzącej z OZE (min. 50% od 2023 r., 100% od 2025 r.). We wrześniu 2021r. uchwalone zostały uchwały antysmogowe dla 7 gmin z Małopolski, w tym dla Miasta Oświęcim. Regulacje te wprowadzą zakaz instalowania nowych kotłów i ogrzewaczy na węgiel od 01.01.2022 r. oraz wycofanie wszystkich istniejących kotłów i ogrzewaczy węglowych do 31.12.2029 r. Odejście od węgla w ciepłownictwie indywidualnym przełoży się na spadek zapotrzebowania na węgiel z małopolskich kopalni. Transformacja w tym obszarze wymaga jednak znaczących nakładów inwestycyjnych (wg POP, koszt zmian sięgnie 7 mld zł do 2026 r. ¹⁵⁴), a także stanowi wyzwanie dla przedsiębiorstw zaangażowanych w obrót paliwem stałym, produkcję i instalację kotłów węglowych itp.

W 2019 r. zaprzestano działalności w zakresie obrotu ciepłem i energią elektryczną wytwarzaną z węgla kamiennego w Elektrociepłowni Andrychów. Z końcem 2020 r. nastąpiło wyłączenie 2 bloków węglowych w Elektrowni Siersza. Zamknięcie kolejnych dwóch pracujących obecnie bloków Elektrowni Siersza (306 MW) po 2025 r., związane z zakończeniem wsparcia rynku mocy, może wiązać się z utratą pracy przez zatrudnionych w elektrowni, tj. około **220 etatów**. Po zamknięciu elektrowni, TAURON nie planuje inwestycji w nowe jednostki wytwórcze opalane węglem.

Transformacja przedsiębiorstw

Zaledwie 10% firm z MZ deklaruje, że systemy dostarczania i wykorzystania energii zostały w nim zoptymalizowane.¹⁵⁵ Ok. 12% ogółu firm z MZ planuje podjęcie kompleksowych projektów w celu osiągnięcia neutralności energetycznej w ciągu 3 lat (część firm duże i średnie), ok. 59% planuje jednostkowe inwestycje transformacyjne (część MMŚP). Spośród firm wysoko i średnioemisyjnych w MZ¹⁵⁶ 11 deklaruje duże projekty transformacyjne do 2030 r., w tym m.in.: Alventa (wyroby chemiczne), Andoria (silniki), lokalne ciepłownie (Andrychów, Chełmek), Nicromet (recycling aluminium), Orlen Południe (paliwa), Rail Polska (przewozy kolejowe), Synthos (wyroby chemiczne), TAURON, VelvetCare (papier), ZGH Bolesław (cynk i produkty pochodne).

Negatywne mogą być skutki w transformujących się firmach – emitentach CO₂: przedsiębiorstwa przejdą głęboką zmianę technologiczną lub zamkną część działalności, a decydując się na zmiany procesów produkcyjnych, wykorzystają tę okazję do automatyzacji i robotyzacji. W obu przypadkach efektem będzie spadek zatrudnienia w zawodach tradycyjnych. Do sektorów podlegających transformacji należą:

- okologiczny (kooperanci) – ok. 8,7-10,1 tys. zagrożonych miejsc pracy, w tym branża maszynowa, podwykonawcy, działalność usługowa wspomagająca górnictwo;

¹⁵³ Wg normy PN-EN 303-5:2012.

¹⁵⁴ Program ochrony powietrza dla województwa małopolskiego, 2020, s. 229-231.

¹⁵⁵ Badanie przedsiębiorców Małopolski Zachodniej w zakresie transformacji energetycznej, MORR, Kraków 2021.

¹⁵⁶ Odpowiedzi podmiotów z MZ z rejestru średnich źródeł spalania paliw, o którym mowa w art. 236e ustawy z dnia 27 kwietnia 2001r – Prawo ochrony środowiska oraz rejestru instalacji ustalonych przez WIOŚ w Małopolsce, które wymagają pozwolenia zintegrowanego zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 27 sierpnia 2014r. w sprawie rodzajów instalacji mogących powodować znaczne zanieczyszczenie...

- przemysł przetwórczy, szczególnie firmy wysoko- i średnioemisyjne oraz bazujące na energochłonnych procesach;
- ciepłownictwo systemowe oparte na węglu (komunalne, przemysłowe);
- ciepłownictwo indywidualne węglowe oraz transport/ składy/sprzedaż węgla dla ciepłownictwa indywidualnego (2030), sprzedaż i obsługa kotłów węglowych (2030);
- transport (w tym węgla, publiczny, drogowy, kolejowy);
- przedsiębiorstwa zależne, w przypadku których działalność wynikała z bliskości lokalizacji większych zakładów górniczych i przemysłowych – handel i drobne usługi zlokalizowane w ich pobliżu

Oprócz zatrudnienia w wysokoemisyjnych zakładach MZ, w położonych w pobliżu zakładach przemysłowych w WŚ pracuje co najmniej 4,6 tys. osób (gł. Bielsko-Biała i Tychy, powiązane z produkcją samochodów¹⁵⁷), w transporcie i gospodarce magazynowej 3,1 tys. osób.

Skutki społeczno-gospodarcze transformacji

Szacuje się, że proces transformacji na terenie MZ oraz sąsiedniego WŚ doprowadzi w MZ m.in. do likwidacji ok. 7,5 tys. zajmowanych obecnie przez mieszkańców MZ miejsc pracy w górnictwie w perspektywie do 2049 r., w tym ok.3,5 tys. w kopalniach w MZ¹⁵⁸. oraz likwidacji lub zagrożenia likwidacją kolejnych ok. 8,7-10,1 tys.¹⁵⁹ (lub więcej¹⁶⁰) miejsc pracy zależnych w sektorze okołogórnicznym do 2049 r., w tym przynajmniej ok. 1,8-2,1 tys. do 2030r.¹⁶¹, przy czym dotyczy to nie tylko działalności ściśle związanych z wydobywaniem, ale także handlu i usług, budownictwa, gastronomii, transportu. Spadku zatrudnienia należy się spodziewać wśród ok. 1/3 firm związanych bezpośrednio z górnictwem, przede wszystkim średnich i dużych¹⁶².

Zatem, zachodząca transformacja oznacza nie tylko utratę miejsc pracy w górnictwie i sektorach powiązanych, ale pociąga także inne skutki, które mogą doprowadzić do trwałej marginalizacji regionu.

- Ubytek w dochodach gmin z tytułu opłaty eksploatacyjnej (ok. 3,6 mln zł/rok wg aktualnych stawek) oraz podatków PIT i CIT, płaconych przez przedsiębiorstwa górnicze i powiązane, może doprowadzić do utraty zdolności samorządów do podejmowania inwestycji rozwojowych.
- Podregion cechuje się niższą w porównaniu do województwa dynamiką rozwoju PKB. Istnieje ryzyko dalszego pogłębienia się różnic pomiędzy obszarem transformacji a zamożniejszymi obszarami metropolitalnymi w tej części kraju.
- Kontynuacji negatywnych trendów demograficznych, w tym migracyjnych, na tle reszty województwa. Liczba ludności z roku na rok maleje (o 1,25% w latach 2010-2019, por.: wzrost o 2,2% w WM), a według prognoz GUS do 2030 r. zmaleje o kolejne 2,8% (2019-2030). Występuje ujemny przyrost naturalny (-1,56‰ w 2019 r.,

¹⁵⁷ PKD dział 29

¹⁵⁸ Wg informacji przekazanych przez Tauron Polska Energia S.A.

¹⁵⁹ Wg wskaźnika 1,16-1,35 miejsc pracy w branżach kooperujących (Źródło: IBS).

¹⁶⁰ GIPH szacuje, że 1 etat w górnictwie generuje zatrudnienie na poziomie co najmniej 3-4 etatów w firmach świadczących usługi górnicze..

¹⁶¹ Założono dynamikę zatrudnienia odpowiadającą prognozom grupy Tauron, jednak tempo zmian może być wyższe.

¹⁶² Badanie przedsiębiorców Małopolski Zachodniej w zakresie transformacji energetycznej, MORR, Kraków 2021.

por.: +1,16‰ w WM). Odpywają najbardziej mobilni, szczególnie młodzi, mieszkańcy – wysokie ujemne saldo migracji na 1000 mieszk. wynosiło w 2019 r. -1,74‰ (szczyt odpywu ludności przypadł w latach 2006-07, nasila się ponownie od 2016 r.).

- Region cechuje się relatywnie niską liczbą mniejszych podmiotów gospodarczych (104 podm. gosp./1000 mieszkańców przy średniej dla WM 120), co utrudni zastąpienie miejsc pracy z sektorów zanikających.
- Po zamykanych zakładach górniczych i elektrowni pozostaną tereny przemysłowe (w tym składowiska odpadów), zdekapitalizowane obiekty, wyeksploatowana infrastruktura i zdegradowany krajobraz: gm. Bukowno, Brzeszcze, Chełmek, Libiąż, Oświęcim, Trzebinia; łączna powierzchnia obszarów górniczych w MZ – 18,3 tys. ha. Jednocześnie MZ cierpi na deficyt terenów inwestycyjnych przeznaczonych pod działalność gospodarczą (np. SAG, instalacje OZE) i komunalną (np. mieszkalnictwo, rekreacja). Bez zmian systemowych/legislacyjnych na poziomie krajowym tereny pogórnice będą trudne do zagospodarowania, a procesy ich rekonwersji trwać będą wiele lat¹⁶³.
- Zanieczyszczenie powietrza – systematycznie przekraczane są normy stężeń zanieczyszczeń, wyznaczone dla pyłu PM10 i PM2,5, a także rakotwórczego benzo(a)pirenu, co wpływa na stan zdrowia mieszkańców i przekłada się na niższą jakość życia, stanowiąc impuls do emigracji.

Na typową dla trajektorii zmian w regionach pogórnich słabą pozycję rozwojową (przewaga słabych stron i rozwojowych zagrożeń) nakładają się trzy ryzyka specyficzne dla tego obszaru, unikalne w skali kraju:

- 1) „efekt cienia Śląska” – transformacja węglowa zachodzi na obszarze całego GZW. Ponieważ większość obszaru GZW stanowi obecnie część WŚ, istnieje ryzyko że problemy węglowych obszarów WM nie będą odpowiednio dostrzeżone (np. dotychczasowe zmiany w MZ miały minimalne oprzyrządowanie osłonowe, podpisana 28 maja 2021 r. umowa społeczna wprowadza mocne mechanizmy wspierające, ale skoncentrowane głównie na terenie WŚ).
- 2) „efekt wyjąłowania” – MZ to obszar małych i średnich miast, sąsiadujący z dwoma silnymi aglomeracjami tj. śląską i krakowską, które już teraz odciągają mieszkańców i inwestycje. Dodatkowe wsparcie dla woj. śląskiego w ramach FST i innych programów przy braku analogicznej pomocy dla MZ może dodatkowo zwiększyć dysproporcje pomiędzy regionami i przyspieszyć zjawisko marginalizacji tej części WM.

„efekt fali ze Śląska” – osoby pracujące w górnictwie i sektorach powiązanych na terenie WŚ będą stopniowo traciły dotychczasowe miejsca pracy, co w połączeniu z redukcją zatrudnienia w podmiotach MZ może doprowadzić do wzrostu bezrobocia i niewystarczającej podaży atrakcyjnych miejsc pracy.

Wobec powyższego, najważniejsze identyfikowane wyzwania rozwojowe w obszarze transformacji dotyczą:

- o utraty miejsc pracy w upadających sektorach górnictwa i energetyki węglowej, a także w sektorze firm okołogórnich

¹⁶³ Raport NIK, „Zabezpieczenie i zagospodarowanie zwałowisk pogórnich”, 2019.

- zagrożenia obecnej ścieżki funkcjonowania ok. 8% firm z MZ kooperujących z branżą górnictwem
- niższej w porównaniu do województwa dynamiki rozwoju PKB podregionu
- zanieczyszczenia powietrza poprzez systematyczne przekroczenia norm stężeń zanieczyszczeń, wyznaczone dla pyłu PM10 i PM2,5 oraz benzo(a)pirenu
- degradacji terenów pogórnictwa i przemysłowych oraz osiedli mieszkaniowych
- wyjazdu młodych, najbardziej dynamicznych mieszkańców i starzenia się społeczeństwa MZ

➤ **Podjęcie Terytorialne w CP5:**

Programując wsparcie w ramach CP5 PR FEM 21-27, wzięto pod uwagę **doświadczenia z perspektywy 2014-2020** oraz **wyniki ewaluacji**. Zgodnie z wynikami badania *Ewaluacja wpływu projektów realizowanych w ramach 6. osi priorytetowej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 „Dziedzictwo regionalne” na podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności regionu*, poniżej zaprezentowano najważniejsze wyniki badania, które miały wpływ na zaplanowanie podejścia terytorialnego w programie Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021- 2027 w CP 5:

1. *Uwzględnienie w RPO WM na lata 2021- 2027 w ramach celu 5 polityki spójności działań ukierunkowanych na wsparcie dziedzictwa kulturalnego, przyrodniczego i historycznego oraz turystyki. Podjęcie negocjacji z Komisją Europejską.*

Zgodnie z powyższą rekomendacją w ramach CP 5 zaplanowano wsparcie dla działań w zakresie turystyki, kultury oraz dziedzictwa kulturowego realizowanych w ramach narzędzi terytorialnych takich jak **IIT oraz RLKS**.

2. *Zaleca się kontynuację wsparcia zbiorników wodnych w przyszłej perspektywie finansowej w trybie projektów zintegrowanych (wiązki projektów). Zaleca się rozważenie realizacji przedsięwzięcia w ramach pozakonkursowego trybu wyborów projektów. Tryb ten umożliwiłby zaangażowanie wszystkich bądź większości gmin zlokalizowanych wokół zbiornika wodnego dla przeprowadzenia kompleksowego przedsięwzięcia, zagospodarowującego turystyczny potencjał zbiornika wodnego*

Zgodnie z powyższą rekomendacją w ramach CP 5 zaplanowano wsparcie dla działań realizowanych wokół zbiorników wodnych oraz wzdłuż cieków naturalnych (**w ramach IIT oraz RLKS**)

3. *Zaleca się w kolejnej perspektywie finansowej promowanie projektów partnerskich, międzygminnych, tworzących zintegrowane produkty turystyczne w ramach wsparcia potencjału różnych OSI. Warto również profilować wsparcie w kierunku zapewnienia współpracy projektowej lokalnych instytucji kulturalnych i społecznych oraz lokalnych przedsiębiorstw, np. w formule partnerskiej z wkładem niematerialnym dla zapewnienia szerszego oddziaływania efektów projektów.*

Zgodnie z powyższą rekomendacją w ramach CP 5 zaplanowano wsparcie dla JST w obszarze turystyki i kultury, wskazując jednocześnie na konieczność przygotowywania wspólnych uzgodnionych strategii w ramach **IIT oraz RLKS**.

4. *Rekomenduje się **wyodrębnienie alokacji finansowej dla wsparcia miejscowości uzdrowiskowych** w przyszłym okresie programowania. Miejscowości uzdrowiskowe, ze względu na posiadane zasoby, w tym bogactwa naturalne, a także specyficzną na tle innych obszarów ofertę turystyczną, mają także unikalne potrzeby. Biorąc to pod uwagę, oraz uwzględniając wagę turystyki uzdrowiskowej dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, rekomenduje się uwzględnienie miejscowości uzdrowiskowych jako Obszaru Strategicznej Interwencji (6.3.2 RPO WM 2014-2020)*

Zgodnie z powyższą rekomendacją w ramach CP 5(i) zaplanowano wsparcie dla uzdrowisk w ramach **IIT**.